

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Щоквартальний науковий журнал

№1 (1) 2015

Засновник: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Журнал засновано у січні 2015 року.
Виходить щоквартально.

Головний редактор

Курмаєв Петро Юрійович, доктор економічних наук, професор (Умань, Україна)

Свідоцтво KB № 21175-10975P
від 14.01.2015 року
ISSN 2411-460X

Заступники головного редактора

Митяй Оксана Василівна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Гришова Інна Юрійовна, доктор економічних наук, професор (Одеса, Україна)

Адреса редакції: 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2, к. 322
Телефон: 097-722-37-00
050-414-98-40
E-mail: o-mityay@mail.ru
slat.maks@gmail.com
web: ufeb.udpu.org.ua

Редакційна колегія

Беседін Василь Федорович, доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник (Київ, Україна)

Денисюк Олександр Миколайович, доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Музиченко Анатолій Степанович, доктор економічних наук, професор (Умань, Україна)

Стеченко Дмитро Миколайович, доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Аюпов Айдар Айратович, доктор економічних наук, професор (Казань, Росія)

Кіндюк Борис Володимирович, доктор юридичних наук, професор (Маріуполь, Україна)

Анісімова Юлія Олексіївна, кандидат економічних наук, доцент (Тольятті, Росія)

Понедільчук Тетяна Василівна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Кирилюк Ірина Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Мищук Ольга Віталіївна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Стойка Віталій Олександрович, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Мовний редактор

Загоруйко Людмила Олексіївна, кандидат педагогічних наук (англійська мова)

Відповідальний секретар

Слатвінський Максим Анатолійович, кандидат економічних наук, доцент

Технічний секретар

Понедільчук Володимир Іванович

Основна тематика видання:

- Наукові засади управління фінансово-економічною безпекою підприємств
- Правове забезпечення системи фінансово-економічної безпеки
- Сучасні проблеми підвищення ефективності функціонування підприємств
- Теорія економічної безпеки в системі економічних наук
- Фінансово-економічна безпека держави
- Механізми забезпечення стійкого розвитку національної економіки
- Регіональна економіка та економічна безпека регіону
- Глобалізація світової економіки і її вплив на функціонування національних економічних систем
- Екологія природних систем і раціональне природокористування
- Фінансовий менеджмент та управління ризиками
- Управління безпекою та фінансовою стійкістю банківських установ
- Бухгалтерський облік та аналітичне забезпечення безпеки підприємств
- Аудиторський супровід діяльності підприємств та конкурентна розвідка
- Економіка праці та соціальні аспекти економічної безпеки
- Актуальні питання розвитку інтелектуального потенціалу підприємств

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Рекомендовано до друку Вченою Радою УДПУ (протокол № 10 від 28.04.2015 р.)

© «Управління фінансово-економічною безпекою», 2015

ЗМІСТ

НАУКОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

Міщук О.В. Дослідження сутності фінансово-економічної безпеки підприємства та стратегія управління нею.....	4
Ткачук І. В. Теоретичні основи визначення комерційної таємниці.....	10
Хлистун О. А. Методы учета фактора риска в процессе обеспечения финансовой безопасности в агропродовольственной сфере.....	15

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Гейко В. А. Правове забезпечення честі та гідності особи як складова фінансово-економічної безпеки.....	18
Митяй О. В. Законодавче забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні.....	25

ТЕОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

Кірдан О.П. Основні інструменти реалізації аграрної політики.....	29
---	----

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

Курмаєв П.Ю., Байрамов Е.А. Практичні аспекти формування системи інформаційної безпеки.....	33
Ніженська І. В. Аналіз підходів до визначення поняття тіньова економіка.....	38
Слатвінський М. А. Економічна безпека в контексті інвестиційної політики.....	42

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Кирилюк І. М. Проблеми фінансування аграрного сектора України та шляхи їх вирішення.....	50
Стойка В. О., Стойка С. О. Управління якістю підготовки фахівців як чинник забезпечення конкурентоспроможності туристичної галузі.....	55

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Аюпов А.А. Применение процентных swap-контрактов в операциях хеджирования и финансирования проектов коммерческих банков.....	59
--	----

УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ТА ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Чвортко Л. А., Товкис А. В. Конкурентна розвідка в системі забезпечення економічної безпеки банків.....	65
---	----

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Никифорова Е. В. Публичная отчетность экономических субъектов: сущность и ее значение на современном этапе развития экономики России.....	69
---	----

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Кістол А. А. Соціальна система як об'єкт безпеки.....	75
Стрембіцька Л. Л. Концепція гідної праці та проблеми її реалізації в Україні.....	79

АВТОРИ НОМЕРА.....	87
--------------------	----

ABSTRACTS & REFERENCES.....	90
-----------------------------	----

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ НЕЮ

Міщук О.В.

Анотація. У статті досліджуються наукові підходи до трактування сутності понять «фінансова безпека» та «економічна безпека» й визначено, що в сучасних умовах розвитку вітчизняних підприємств доцільним є використання категорії «фінансово-економічна безпека».

На основі аналізу сутності та значення фінансово-економічної безпеки підприємств запропоновано принципи її організації на рівні суб'єктів господарювання. У статті визначено, що з метою підвищення ефективності функціонування системи фінансово-економічної безпеки підприємств необхідно здійснити вибір стратегії її управління. Також значну роль у формуванні стратегії відведено тактиці.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, фінансово-економічна безпека, стратегія, тактика, планування.

Аннотация. В статье исследуются научные подходы к пониманию сущности понятия «финансовая безопасность» и «экономическая безопасность» и определено, что в современных условиях развития отечественных предприятий целесообразным является использование категории «финансово-экономическая безопасность».

На основе анализа подходов к трактованию финансово-экономической безопасности предприятий предложены принципы ее организации на уровне субъектов хозяйствования. В статье определено, что с целью повышения эффективности функционирования системы финансово-экономической безопасности предприятий необходимо осуществить выбор стратегии ее управления. Также значительная роль в формировании стратегии отведена тактике.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, финансово-экономическая безопасность, стратегия, тактика, планирование.

Постановка проблеми. Фінансово-економічна безпека будь-якого суб'єкта господарювання характеризується захищеністю його інтересів. Система забезпечення цієї безпеки ґрунтується на розумінні й реалізації концепції економічних інтересів на рівні суб'єкта господарювання, метою якої є підтримка ефективної діяльності, захист її від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, здатність до стабільного розвитку.

Водночас, формування системи фінансово-економічної безпеки, неможливе без розуміння суті поняття «фінансово-економічна безпека». У науковій літературі теоретичні аспекти економічної та фінансової безпеки є порівняно новим напрямом дослідження. При цьому, акцент ставиться на розвитку дослідження економічної безпеки держави. Що стосується фінансової безпеки, то вона частіше розглядається як складова частина економічної безпеки, тому доцільно буде розглянути основні підходи до визначення терміну «фінансово-економічна безпека».

Аналіз останніх досліджень і публікацій з

проблеми. Проблематика побудови ефективної системи забезпечення фінансово-економічної безпеки, її сутності, стратегії управління розкриваються у фундаментальних працях та наукових розробках таких вчених-економістів як Барановський О., Бланк І., Васильчак С., Васильців Т., Дем'яненко Г., Нечипорук Л., Сухоруков А. та ін. [1; 3; 4; 5; 8; 16; 18].

На жаль, у цих працях розмежовуються поняття «фінансова безпека» і «економічна безпека» й проблема дослідження сутності фінансово-економічної безпеки досить фрагментарно висвітлена. Це, в свою чергу, зумовило вибір напряму дослідження та визначило його актуальність.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є аналіз сучасних підходів до трактування сутності понять «фінансова безпека», «економічна безпека» та «фінансово-економічна безпека» й обґрунтування потреби розробки стратегії управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання.

Виклад основних результатів та їх

обґрунтування. З 80-х рр. XX ст. установами

провідних країн світу розпочалася наукова розробка категорії «безпека», найбільш відомі з яких лондонський інститут стратегічних досліджень, Стокгольмський інститут досліджень безпеки, а в 90-х рр. ця проблема зацікавила й вітчизняних авторів [2; 15; 19].

Перші українські праці з цієї проблеми були опубліковані на зламі 1993 – 1994 років. Поняття національної безпеки увійшло в нормативні документи і зайняло відповідне місце в політичних дискусіях з економічних питань. Ускладнення економічних умов функціонування, зростання невизначеності економічного середовища, параметри якого постійно змінюються, привели до усвідомлення науковим суспільством необхідності забезпечення простору їх економічної діяльності. Для реакції на загрози економічній безпеці у світі спостерігається формування новітніх самостійних наукових напрямів: екосистейта (економічна безпека держави) та екосекента (економічна безпека підприємства) [2].

Виходячи з вищесказаного, на думку Голікова І., економічна безпека – це динамічна складова економіки, що адаптується до вимог свого часу. Теперішній етап розвитку держави вимагає для забезпечення економічної безпеки врахування специфічних, адресних особливостей об'єкта дослідження (наприклад, галузь) в умовах появи негативних явищ з ризиками невизначеності й ризику, що спричиняє відхилення стану економічної безпеки від запланованого [7].

Дем'яненко Г. визначає економічну безпеку як комплекс заходів щодо забезпечення стабільного розвитку підприємства через створення сприятливих умов, а також нейтралізації і ліквідації зовнішніх та внутрішніх загроз та розглядає економічну безпеку підприємства з точки зору необхідності системного підходу до обґрунтування її змісту [8].

Васильчак С. розглядає економічну безпеку підприємства як стан захищеності інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз (джерел небезпеки), сформований шляхом реалізації компетенцій правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного і соціально-психологічного харак-

теру [5, с.279].

Також заслуговують на увагу сучасні підходи до визначення сутності економічної безпеки. Перший підхід трактує економічну безпеку як невід'ємну частину національної безпеки, тобто це «...захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави в економічній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз». Другий підхід розкриває сутність економічної безпеки як «стан економіки», тобто економічна безпека – це стан економіки й інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал навіть при несприятливих умовах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів. Третій підхід до визначення сутності економічної безпеки трактує економічну безпеку як сполучення або сукупність умов і факторів, що забезпечують певний необхідний рівень економічного розвитку країни. Четвертий підхід передбачає визначення економічної безпеки як «...якісного стану сукупності основних факторів суспільного виробництва в сполученні зі здатністю держави забезпечити їх ефективне захищене використання в національних інтересах і здійснювати економічну стратегію, адекватну викликам його мінливого економічного простору, з метою досягнення стабільного, стійкого розвитку та самовдосконалення всього суспільства» [9].

Кириленко В. І. зосереджується на дослідженні економічної безпеки та визначає безпеку як процес досягнення такого рівноважного стану системи, за якого відсутні фактори, що створюють небезпеку її руйнування [13, с. 15–16].

Відповідно до розмаїття трактувань сутності економічної безпеки підприємства існує така ж кількість поглядів на структурно-функціональний набір складових її елементів, який, проте, на думку більшості дослідників проблем економічної безпеки, передбачає такі елементи: фінансову, інтелектуально-кадрову, техніко-технологічну, інформаційну, політико-правову, продуктову, силову та екологічну [4, с.23].

Щодо трактування фінансової безпеки, то воно є зрозумілим, оскільки фінансова діяльність є складовою частиною діяльності

суб'єктів господарювання, водночас питання фінансової безпеки та управління нею актуалізується та потребує окремої уваги.

Значні результати у розгляді проблеми фінансової безпеки належать Барановському О. І., який розглядає фінансову безпеку як ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; як стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової системи; як якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних та потенційних клієнтів, а також гарантує (у разі потреби) повернення вкладених коштів [1, с. 14-15].

Бланк І.О. трактує фінансову безпеку з точки зору кількісного і якісного детермінованого рівня фінансового стану підприємства, який забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від реальних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру [3, с. 24]. Реверчук Н.І. вважає, що фінансова безпека підприємства – це захист від можливих фінансових витрат і попередження банкрутства підприємства, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів. [17, с. 22-23].

Нечипорук Л. В. визначає, що фінансова безпека держави – це важлива складова економічної безпеки, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери [16].

Сухоруков А. І. визначає фінансову безпеку держави як «захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави раціонально використовувати фінансові ресурси...» [18].

Отже, аналізуючи різні підходи у трактуванні понять «економічна безпека» та «фінансова безпека», фінансово-економічну безпеку підприємств слід розглядати як стан захищеності його ресурсів, наявного виробничого та інтелектуального потенціалу від потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища за допомогою інструментів, методів, важелів та системи інформаційно-аналітичного забез-

печення.

Варто відмітити, що фінансово-економічна безпека суб'єкта господарювання є складною системою, яка включає певний набір внутрішніх характеристик, спрямованих на забезпечення ефективності використання корпоративних ресурсів за кожним напрямом діяльності. Таким чином, безпеку варто розглядати через призму її функціональних складових, що дозволяє: здійснювати моніторинг чинників, які впливають на стан як функціональних складових, так і фінансово-економічної безпеки загалом; досліджувати процеси, які здійснюють вплив на забезпечення фінансово-економічної безпеки; проводити аналіз розподілу і використання ресурсів підприємства; вивчати економічні індикатори, що відображають рівень забезпечення функціональних складових; розробляти заходи, які сприятимуть досягненню високого рівня складових, що призведе до посилення фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання загалом [4, с.43-44].

Виходячи з аналізу сутності та значення фінансово-економічної безпеки підприємства пропонуємо наступні принципи її організації на рівні суб'єктів господарювання (табл. 1) [6, с.21].

В сукупності визначені принципи системи фінансово-економічної безпеки мають наукове і практичне значення. З позиції науки формулювання принципів системи фінансової безпеки розширює теоретичну базу досліджень фінансової безпеки підприємства. З практичної позиції ці принципи дають можливість розробити підходи до системи фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання [6, с.22].

Система фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання буде ефективною за умов визначення стратегії і тактики. Стратегія фінансово-економічної безпеки передбачає визначення мети і завдань системи фінансово-економічної безпеки, напрямів їх вирішення, а також форм і способів застосування відповідних сил і засобів, можливість їх перегрупування, створення необхідних резервів для нейтралізації та локалізації можливих загроз. Тактика фінансово-економічної безпеки – це найбільш гнучка частина системи фінансово-економічної безпеки, яка змінюється залежно від дії

внутрішніх і зовнішніх загроз, зміни різноманітних тактичних заходів щодо пріоритетності економічних інтересів тощо. забезпечення фінансово-економічної безпеки. Складність та мінливість економічної та підприємства [12, с.31]. соціальної ситуації вимагає застосування

Таблиця 1

Принципи організації системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання

Принципи	Характеристика принципів
1. Наукової обґрунтованості	Принцип зосереджує увагу на наукових підходах до організації системи фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання.
2. Стратегічної орієнтації	Принцип полягає в тому, що система фінансово-економічної безпеки повинна бути націлена на стратегію фінансового розвитку суб'єкта господарювання, зростання його прибутків і вартості.
3. Плановірності	Принцип передбачає, що організація системи фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання повинна будуватись на основі системи оперативних, поточних і перспективних планів.
4. Цільової спрямованості	Принцип полягає в тому, що система фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання повинна бути орієнтована на кінцеві фінансові результати з урахуванням можливих наслідків при реалізації фінансових ризиків.
5. Оптимальності	Принцип передбачає, що усі складові, чинники та умови фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання знаходяться між собою в оптимальному співвідношенні, що дає змогу забезпечити відповідну результативність організації системи фінансової безпеки.

Вибір стратегії зміцнення фінансово-економічної безпеки багато в чому залежить від конкурентних позицій підприємства. Адже здатність функціонувати стабільно досягається за рахунок конкурентних переваг, тобто сукупності чинників та параметрів, що забезпечують упізнання і виокремлення підприємства із загальної кількості конкурентів [4, с.222].

Застосування окремо кожної стратегії в процесі управління безпечним розвитком підприємства не прийнятне для підприємства.

Доцільним є раціональне поєднання трьох визначених способів дій за рівнем пріоритетності застосування: стратегія прогнозування; стратегія реагування; стратегія відшкодування. При цьому, перша стратегія прогнозування вимагає від суб'єктів господарювання попереднього детального дослідження внутрішнього й зовнішнього середовища на предмет виявлення небезпек і загроз та наслідків їх прояву. Цей етап діагностики рівня економічної безпеки підприємства перетинається з етапом підготовки планування безпечного розвитку під-

приємства, оскільки планування будь-якої діяльності починається з аналізу ситуації, бо без результатів аналізу неможливо визначити, які можливості і ресурси є в наявності, які матеріальні, фінансові, інформаційні, кадрові ресурси знадобляться для реалізації плану, скільки часу піде на його виконання, чи є витрати ресурсів прийнятними, а також неможливо визначити чи потрібно планування взагалі і, отже, неможливо побудувати план.

Планування завжди орієнтується на дані минулого, але прагне визначити і контролювати безпечний розвиток підприємства в перспективі, тому надійність планування залежить від точності фактичних показників минулого [11, с.46].

Стратегічний план фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання повинен включати:

- характеристику зовнішніх і внутрішніх загроз фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання;
- визначення та моніторинг факторів, що зміцнюють або руйнують стійкість соціально-економічного та фінансового станів на коротко-

й середньострокову перспективу. Одна з цілей моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємства – це діагностика його стану на основі системи показників, що враховують специфічні галузеві особливості, найбільш характерні для даного підприємства, які мають для нього важливе стратегічне значення;

- визначення критеріїв і показників, що характеризують інтереси підприємства та відповідають вимогам його економічної безпеки. Система критеріїв і показників фактичного стану складається підприємствами самостійно, з урахуванням конкретних умов роботи;

- розробку економічної політики, що включає механізми обліку факторів, що впливають на стан економічної безпеки;

- напрямки діяльності підприємства по реалізації стратегії [14].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, фінансово-економічна безпека суб'єктів господарювання – це стан захищеності його ресурсів, наявного виробничого та інтелектуального потенціалу від потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища за допомогою інструментів, методів, важелів та системи інформаційно-аналітичного забезпечення, а

також здатність швидко усунути виниклі загрози або пристосуватися до наявних умов, що негативно впливають на його діяльність. Фінансово-економічна безпека кожного суб'єкта господарювання суттєво впливає на загальний розвиток країни. Якщо абсолютна більшість підприємств будуть мати високий рівень фінансово-економічної безпеки, то це позитивно може відбитися на економічному зростанні країни, покращенні добробуту населення.

Варто відзначити, що кожне підприємство розробляє власну довгострокову стратегію формування високого рівня захисту суб'єктів господарювання. За основу такої програмної довгострокової стратегії беруться основні чинники, що формують належний рівень фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання [14, с.167-168]. Така довгострокова стратегія фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання має включати певні додаткові параметри та окремі чинники, які мають конкретне і безпосереднє значення тільки для певного господарюючого суб'єкта й гарантують йому як внутрішню, так і зовнішню фінансово-економічну безпеку.

Список використаної літератури

1. Барановський О. І. Фінансова безпека: монографія / О. І. Барановський. – Інститут економічного прогнозування. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.
2. Бинько И. Как обеспечить экономическую безопасность Украины / И. Бинько, В. Шлемко // Всеукраинские ведомости. – 1997. – №138(810). – С. 3–8.
3. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – 2-е изд., стер. – К. : Эльга, 2009. – 776 с.
4. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В., [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів, 2012. – 386 с.
5. Васильчак С. В. Механізм забезпечення корпоративної безпеки суб'єктів господарювання / С. В. Васильчак, О. Р. Жидяк, Н. М. Стручок // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Економічна. – 2011. – Вип. 2. – С. 278-285.
6. Воробйов Ю.М. Фінансова безпека будівельних підприємств : монографія / Воробйов Ю.М., Воробйова О.І., Блажевич О.Г. – Сімферополь : ВД «АРІАЛ», 2013. – 180 с.
7. Голіков І. В. Сутність та еволюція поняття економічна безпека / І. В. Голіков // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С.309-314
8. Дем'яненко Г. Є. Економічна безпека торговельного підприємства : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.05 «Економіка торгівлі та послуг» / Галина Євгенівна Дем'яненко; [Донець. держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського]. – Донецьк, 2003. – 18 с.
9. Евса О. Что скрывает экономическая безопасность? [Електронний ресурс] / О. Евса. – Режим доступу: http://www.psj.ru/saver_people/detail.php?ID=66766
10. Єрмошенко М. М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева, А. М. Ашуев; За наук. ред. д.е.н, проф. М. М. Єрмошенка. – К., 2005. – 78 с.
11. Сфімова Г.В. Планування безпечного розвитку підприємства на основі результатів діагностики рівня

- його економічної безпеки / Г.В. Єфімова, С.М. Марущак // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 3 (8). – С. 43-49.
12. Карковська В. Я. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства / В. Я. Карковська // Інтегроване стратегічне управління: проблеми адміністрування, економічної безпеки та проектної діяльності: тези доповідей першої міжвузівської науково-практичної конференції, 24–26 квітня 2013 року, Львів / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 31–32.
13. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : монографія / В. І. Кириленко. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.
14. Линник О.І. Стратегія економічної безпеки підприємства як фактор зменшення впливу зовнішніх та внутрішніх загроз / О.І. Линник, Н.В. Артеменко // Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013. - № 67 (1040) - С. 159-169.
15. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : Вид-во КВІЦ, 1998. – 462 с.
16. Нечипорук Л. В. Посилення загроз фінансовій безпеці держави в умовах фінансової глобалізації / Л. В. Нечипорук // Збірник наукових праць НУДПСУ. – 2012. – № 1. – С. 281 – 298.
17. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур / Н.Й. Реверчук. – Л.: ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
18. Сухоруков А. І. Національна економічна безпека : [Навч. посіб.] / А. І. Сухоруков, С. З. Мошенський, О. М. Петрук; [за ред. д. е. н., проф., Заслуженого економіста України А. І. Сухорукова]. – Житомир : ПП «Рута», 2010. – 384 с.
19. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Ткачук І. В.

Анотація. У статті розглянуто категорію «комерційна таємниця» та науково обґрунтовано її теоретичні положення. Виділено ознаки відомостей, що можуть бути віднесені до комерційної таємниці, і визначено причини, які становлять основу неправомірного використання комерційної таємниці конкурентами. Досліджено заходи, які необхідно здійснити для захисту інформації, що становить комерційну таємницю на підприємстві.

Ключові слова: комерційна таємниця, конкуренти, інформація, захист, відомості.

Аннотация. В статье рассмотрено категорию «коммерческая тайна» и научно обосновано теоретические положения. Рассмотрено признаки сведений, которые составляют коммерческую тайну, и определены причины, которые являются основой незаконного использования коммерческой тайны конкурентами. Исследованы меры, которые необходимо осуществить с целью защиты информации, что является коммерческой тайной предприятия.

Ключевые слова: коммерческая тайна, конкуренты, информация, защита, сведения.

Постановка проблеми. У сучасних умовах в Україні під час здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання, при створенні нових техніки та технологій, які виступають результатами інтелектуальної праці, виникають наповнені відомостями різноманітного характеру інформаційні об'єкти, що мають комерційну цінність. Це можуть бути методики робіт, перспективні технічні рішення, результати маркетингових досліджень.

З формуванням в Україні інформаційного типу суспільства на перший план виходять проблеми охорони та захисту прав на інформаційні ресурси різного рівня доступу. І цілком закономірно посилюється практичний інтерес до комерційної таємниці та інших, пов'язаних з нею понять, як одного з ефективних заходів інформаційної безпеки [15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблеми захисту комерційної таємниці досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: Андрощук Г., Крайнев П., Клименко П., Мурашко Є., Константинова О., Кірдяшова Е., Гончар І., Сергєєв А., Сафаралієв Г., Бердашкевич А., Мельников А., Шестопалов К., Колле Дж. та інші. Проте, існує багато невирішених питань захисту комерційної таємниці, зокрема: впорядкування ознак та особливостей відомостей, що становлять комерційну таємницю; юридичне закріплення права на комерційну таємницю та створення правових гарантій реалізації цього

права; регулювання відносин, які виникають в сфері обігу комерційної таємниці та ін. Тому дані аспекти потребують подальшого вирішення і визначають актуальність наукового дослідження.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є наукове обґрунтування теоретичних положень та дослідження захисту інформації, що становить комерційну таємницю.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Згідно зі статтею 30 Закону України «Про інформацію» [6], інформація з обмеженим доступом поділяється на конфіденційну та таємну. При цьому конфіденційна інформація – це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. До таємної належить інформація, що містить відомості, які становлять державну або іншу передбачену законодавством таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі.

Тому, комерційну таємницю, в залежності від змісту відомостей, які вона містить, можна розглядати як конфіденційну інформацію, так і іншу, передбачену законодавством, таємницю, окрім державної таємниці.

Визначення поняття комерційної таємниці наведено у статті 505 Цивільного кодексу України [15], відповідно до якої комерційною

таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Дещо відрізняється визначення комерційної таємниці у Господарському кодексі України [2], а саме: відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання (стаття 36).

Комерційна таємниця – конфіденційність інформації, що дозволяє її власникові при існуючих або можливих обставинах збільшити доходи, уникнути невиправданих витрат, зберегти положення на ринку товарів, робіт, послуг або отримати іншу комерційну вигоду; інформація, яка становить комерційну таємницю, – науково-технічна, технологічна, виробнича, фінансово-економічна або інша інформація (в тому числі складова секрети виробництва (ноу-хау), яка має дійсну або потенційну комерційну цінність в силу невідомості її третім особам, до якої немає вільного доступу на законній підставі й у відношенні якої власником такої інформації введений режим комерційної таємниці [14].

До комерційної таємниці відноситься інформація, яка:

- в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є секретною, тобто не є відомою, або не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить;
- має реальну або комерційну цінність через

те, що вона є секретною;

- є предметом правових, організаційних, технічних та інших засобів захисту інформації, зокрема адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності вжитих особою, яка на законних підставах контролює цю інформацію [12].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» [11], комерційна таємниця – склад і обсяг відомостей, що визначені керівником підприємства. Власник комерційної таємниці зобов'язаний:

- забезпечити захист такої інформації відповідно до вимог і правил, розроблених ним;
- повідомляти про всі факти порушення цього захисту. За умови дотримання необхідних заходів безпеки він матиме право на юридичний захист від заподіяння шкоди внаслідок неправомірних дій щодо оволодіння комерційною таємницею.

До комерційної інформації також відносяться:

- деталі комерційної діяльності підприємства;
- ділові взаємозв'язки з контрагентами;
- ринки збуту та умови купівлі товарів, продукції, сировини, надання робіт і послуг;
- відомості про методику встановлення цін, фінансову стабільність підприємства тощо.

Збереження в таємниці цієї інформації від сторонніх осіб (крім фінансових, податкових і правоохоронних органів) є неодмінною умовою успішної діяльності підприємства, оскільки, володіючи інформацією про комерційні угоди, неважко скласти уявлення про виробничий та фінансовий стан підприємства [1].

Власник, як суб'єкт внутрішнього контролю, повинен контролювати цілісність комерційної інформації та вчасно виявляти і припиняти канали її розголошення. Втрата інформації може відбуватися як через неорганізованість та недбалість, так і в результаті економічного та промислового шпигунства. Для захисту інформації, що становить комерційну таємницю, на підприємстві необхідно здійснити наступні заходи:

- впорядкування відвідування підприємства сторонніми особами (введення режиму контрольованого пропуску відвідувачів, наприклад, журнал реєстрації, або автоматизовані системи

- пропуску за картками);
- посилення контролю за внутрішнім і зовнішнім документообігом;
- обмеження доступу до конфіденційної інформації (надавши таку можливість лише тим співробітникам, яким це необхідно у зв'язку з виконанням професійних обов'язків);
- використання програмних та апаратних засобів, які виключають несанкціонований доступ до комп'ютера і можливість вивчення або копіювання інформації, що зберігається в ньому [3].

Щодо зв'язку звітності з комерційною таємницею, то необхідно враховувати, що не всі види звітності є комерційною таємницею. Зокрема, законодавством визначено, що фінансова звіт-

ність підлягає оприлюдненню, тобто вона не може бути комерційною таємницею. Це також стосується і статистичної і податкової звітності [4, 5]. Однак дані внутрішньої звітності є досить деталізовані, а тому можуть використовуватися тільки в межах підприємства. У зв'язку з цим, внутрішня звітність найчастіше належить до комерційної таємниці.

Таким чином, відомості, які можуть бути віднесені до комерційної таємниці, повинні мати наступні ознаки (рис. 1). Комерційна таємниця має відповідати даним ознакам у сукупності, а не лише одній певній ознаці. Інформація, яка не містить усіх цих ознак одночасно, не може бути комерційною таємницею.

Рис. 1. Ознаки відомостей, що становлять комерційну таємницю*

* Джерело: складено автором

Важливою ознакою комерційної таємниці є те, що вона є власністю юридичної чи фізичної особи. Під правом власності на комерційну таємницю як різновид права власності слід розуміти врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією, яка прирівнюється в правовідносинах до майна і захищається законодавством як і право власності на майно. Право власності на комерційну таємницю виникає з моменту її класифікації як такої, і діє до закінчення

терміну її засекречення [8].

Суб'єктами права власності на комерційну таємницю, відповідно до діючого законодавства, є держава, громадяни України, іноземці, підприємства усіх форм власності, установи, які здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України і визначили інформацію, яка становить їх комерційну таємницю, або придбали її у встановленому законом порядку, як комерційну таємницю [7].

Але вважати ті чи інші відомості комерційною таємницею можна після того, як це

буде оформлено у встановленому порядку [9]. Юридичне закріплення права на комерційну таємницю, організацію її захисту набуває для підприємства виключного значення, оскільки для нього не байдужі наслідки від витоку відомостей конфіденційного, комерційного характеру.

Юридично оформити право суб'єкта підприємницької діяльності на комерційну таємницю можна на діючих підприємствах через внесення відповідних доповнень в установчі та інші документи підприємства, а при створенні нових підприємств – одразу ж закріпити його в аналогічних документах.

Комерційна цінність передбачає можливість отримання вигоди від цієї інформації. У зв'язку з тим, що до комерційної таємниці можуть бути віднесені відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, очікується, що збереження комерційної таємниці повинно приносити чи зберігати економічну вигоду від такої інформації [10]. Причому цінність цієї інформації може бути реальна (наприклад, формула, креслення) чи потенційна, яка напряду не приносить вигоди, проте розголошення якої може завдати шкоди. Тому, комерційною таємницею не може бути визнана інформація, яка не може принести вигоди.

Досягнення успіху в підприємницькій діяльності у багатьох випадках пов'язане із

комерційною таємницею та неможливістю її використання конкурентами [13]. Причини, які становлять основу неправомірного використання комерційної таємниці конкурентами:

- для поліпшення виробничої та комерційної діяльності конкурента, підвищення конкурентоспроможності продукції та ефективності виробництва, вибору оптимальної стратегії реалізації продукції;
- для завдання шкоди власнику комерційної таємниці, протидії реалізації продукції, руйнування виробничих та торговельних зв'язків, зниження інвестиційних можливостей, розповсюдження неправдивих відомостей про власника комерційної таємниці тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, комерційна таємниця – це інформація конфіденційного характеру, яка безпосередньо пов'язана з підприємницькою діяльністю суб'єктів, права на цю діяльність, як промислового, так і торговельного характеру, або з діяльністю з надання послуг, що має реальну або потенційну економічну цінність та надає перевагу у конкурентній боротьбі через її невизначеність, за розголошення якої настає юридична відповідальність та існує особливий режим її охорони.

Перспективою подальших досліджень є вивчення правових аспектів регулювання захисту комерційної таємниці, пошук шляхів удосконалення захисту комерційної таємниці.

Список використаної літератури

1. Гордеева И. Проблемные вопросы охраны коммерческой тайны / И. Гордеева // Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность. – 2010. – № 7. – С. 24–33.
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Гуз А. Как защитить коммерческую тайну / А. Гуз, А. Марущак // В мире спецслужб. – 2006. – № 1. – С. 4–6.
4. Забегайло Л. А. Актуальные вопросы охраны коммерческой тайны в отношениях с органами государства / Л. А. Забегайло, И. А. Назарова // Современное право. – 2011. – № 7. – С. 32.
5. Забегайло Л. А. Актуальные вопросы охраны коммерческой тайны работодателя / Л. А. Забегайло, И. А. Назарова // Юрист. – 2011. – № 10. – С. 17.
6. Закон України «Про інформацію» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Іваницька Н. Захист комерційної таємниці в трудових правовідносинах / Н. Іваницька // Бизнес и безопасность. – 2005. – № 6. – С. 12–14.
8. Килимник І. І. Правова характеристика забезпечення комерційної таємниці на підприємстві в умовах ринкової економіки / І. І. Килимник, О. В. Харитонов : [монографія]. – Харків : ХНУМГ, 2014 р. – 123 с.
9. Ліпкан В. А. Доступ до інформації з обмеженим доступом : проблеми вироблення уніфікованих дефініцій / В. А. Ліпкан, Л. І. Капінус // Публічне право. – 2013. – № 4 (12). – С. 45.
10. Попова Н. О. Поняття комерційної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності в законодавстві України / Н. О. Попова // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 364–368.
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

12. Проект Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
13. Світличний О. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності та міжгалузевий інститут в системі права та законодавства України / О. Світличний // Публічне право. – 2014. – № 1 (13). – С. 41.
14. Федеральный закон Российской Федерации «О коммерческой тайне» от 29.07.2004 года № 98-ФЗ // Российская газета : Федеральный выпуск. – № 3543 – 05.08.2004 года.
15. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
16. Шевелева Т. Правові аспекти регулювання відносин, пов'язаних з комерційною таємницею, в проекті Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю» / Т. Шевелева // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 7. – С. 9–15.

МЕТОДЫ УЧЕТА ФАКТОРА РИСКА В ПРОЦЕССЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ СФЕРЕ

Хлистун О. А.

Анотація. В статті розглянуто методи обліку фактора ризику в процесі забезпечення фінансової безпеки в агропродовольчій сфері, наведено показники визначення ризику та диференціацію методичних підходів щодо обліку фактора ризику в процесі управління фінансовою безпекою в агропродовольчій сфері. Зокрема, значну увагу сконцентровано на розгляді методичного інструментарію оцінки фінансового ризику економіко-статистичними та експертними методами.

Ключові слова: фінансова безпека, ризик, аналогові методи оцінки, експертні методи оцінки, економіко-статистичні методи оцінки.

Аннотация. В статье рассмотрены методы учета фактора риска в процессе обеспечения экономической безопасности в агропродовольственной сфере, приведены показатели определения риска и дифференциацию методических подходов к учету фактора риска в процессе управления финансовой безопасностью в агропродовольственной сфере. В частности, значительное внимание сконцентрировано на рассмотрении методического инструментария оценки финансового риска экономико-статистическими и экспертными методами.

Ключевые слова: финансовая безопасность, риск, аналоговые методы оценки, экспертные методы оценки, экономико-статистические методы оценки.

Постановка проблемы. Управление финансовой безопасностью в агропродовольственной сфере базируется на обширном методическом инструменте учета фактора риска, позволяющем решать связанные с ним конкретные задачи обеспечения реализации финансовых интересов. Дифференциация этого методического инструментария отражает следующую систематизацию задач учета фактора риска в управлении финансовой безопасностью в агропродовольственной сфере. [7]

В нынешних условиях отсутствие разработанной методики учета фактора риска в процессе обеспечения финансовой безопасности адаптированной к возможным изменениям факторов внешней среды может привести к тому, что финансовые решения будут носить разнонаправленный характер, а также приводить к возникновению противоречий и снижению активности финансовой деятельности в агропродовольственной сфере в целом.

Анализ последних исследований и публикаций по проблеме. Исследование данной темы отражено в трудах таких известных ученых и ученых: Бланк И. А., Саблук А. И., Гришова И. Ю., Шабатура Т. С., Балобанов В. С., Крюкова И. А., Хома И. Б. и другие. [1-10]

Формулирование целей исследования.

Целью разработки методического инструментария обеспечения финансовой безопасности агропродовольственной сферы является совершенствование и улучшение состояния безопасности, поиск резервов для повышения ее уровня и научное обоснование предложенных концепций.

Изложение основных результатов и их обоснование. Методический инструментарий оценки уровня финансового риска является наиболее обширным, так как включает в себя разнообразные экономико-статистические, экспертные, аналоговые методы осуществления такой оценки. Выбор конкретных методов оценки определяется наличием необходимой информационной базы и уровнем квалификации менеджеров.

Дифференциация методических подходов к учету фактора риска в агропродовольственной сфере в процессе управления финансовой безопасностью включает в себя [1]:

- Методический инструментарий оценки уровня финансового риска:

1. Экономико-статистические методы оценки.
2. Экспертные методы оценки.
3. Аналоговые методы оценки.

- Методический инструментарий формирования необходимого уровня доходности финансовых операций с учетом фактора риска:

1. Определение необходимого размера премии за риск.

2. Определение общего уровня доходности финансовых операций.

- Методический инструментарий оценки стоимости денежных средств с учетом фактора риска:

1. Оценка будущей стоимости денежных средств.

2. Оценка настоящей стоимости денежных средств.

Экономико-статистические методы составляют основу проведения оценки уровня финансового риска. К числу основных расчетных показателей такой оценки относятся:

- уровень финансового риска. Он характеризует общий алгоритм оценки этого уровня, представленный следующей формулой:

$$УР = ВР \times РП;$$

где УР – уровень соответствующего финансового риска;

ВР – вероятность возникновения данного финансового риска;

РП – размер возможных финансовых потерь при реализации данного риска.

В практике использование данного алгоритма в агропродовольственной сфере размер возможных финансовых потерь выражается обычно абсолютной суммой, а вероятность возникновения финансового риска – одним из коэффициентов измерения этой вероятности.

Соответственно уровень финансового риска при его расчете по данному алгоритму будет выражен абсолютным показателем, что существенно снижает базу его сравнения при рассмотрении альтернативных вариантов.

Метод дисперсии заключается в том, что он характеризует степень колеблемости изучаемого показателя по отношению к его средней величине.

Метод среднеквадратического (стандартного) отклонения является одним из наиболее распространенных при оценке уровня индивидуального финансового риска, также, как и дисперсия определяет степень колеблемости и строится на ее основе. [5]

Метод расчета коэффициента вариации позволяет определить уровень риска, если

показатели среднего ожидаемого дохода от осуществления финансовых операций различаются между собой.

Метод расчета бета-коэффициента позволяет оценить индивидуальный или портфельный систематический финансовый риск по отношению к уровню риска финансового рынка в целом. Этот показатель используется обычно для оценки рисков инвестирования в отдельные ценные бумаги.

Экспертные методы оценки уровня финансового риска применяются в том случае, если в агропродовольственной сфере отсутствуют необходимые информативные данные для осуществления расчетов экономико-статистическими методами. Эти методы базируются на опросе квалифицированных специалистов с последующей математической обработкой результатов этого опроса.

В целях получения более развернутой характеристики уровня риска агропродовольственной сфере по рассматриваемой операции опрос следует ориентировать на отдельные виды финансовых рисков, идентифицированные по данной операции. [1]

В процессе экспертной оценки каждому эксперту предлагается оценить уровень возможного риска, основываясь на определенной бальной шкале, например:

- риск отсутствует – 0 баллов;
- риск незначительный – 10 баллов;
- риск ниже среднего уровня – 30 баллов;
- риск среднего уровня – 50 баллов;
- риск высокий – 90 баллов;
- риск очень высокий – 100 баллов.

Аналоговые методы оценки уровня финансового риска в агропродовольственной сфере позволяют определить уровень рисков по отдельным наиболее массовым финансовым операциям. При этом для сравнения может быть использован как собственный, так и внешний опыт осуществления таких финансовых операций. [3]

Методический инструментарий формирования необходимого уровня доходности финансовых операций с учетом фактора риска позволяет обеспечить четкую количественную пропорциональность этих двух показателей в процессе управления финансовой деятельностью предприятия.

Методический инструментарий оценки

стоимости денежных средств с учетом фактора риска дает возможность осуществлять расчеты как будущей, так и настоящей их стоимости с обеспечением необходимого уровня премии за риск.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Проведенный анализ показывает, что методический инструментарий учета фактора риска в агропродовольственной сфере в управлении финансовой безопасностью

является довольно обширным и позволяет решать многообразные задачи по обеспечению защиты и финансовых интересов.

Внедрение данного методического инструментария позволит не только повысить уровень финансовой безопасности в агропродовольственной сфере, но и укрепить динамику данной отрасли, а также является одним из важных условий конкурентоспособности на рынке продукции.

Список использованной литературы

1. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью / И.А. Бланк. – М.: Изд-во «Ника-центр», Эльга 2013. – 776 с.
2. Непочатенко А. А. Финансовый менеджмент / Непочатенко А. А., Бечко П. К., Гузар Б. С. и др. – К.: «Центр учебной литературы», 2013. – 496 с.
3. Гришова И. Ю. Методический инструментарий финансового потенциала перерабатывающих предприятий АПК // Актуальные вопросы развития современной экономики. Коллективная монография. Часть 2. / Ред. А. Непочатенко, Ю. А. Нестерчук. – Умань: Издатель «Сочинский», 2011. – С.94 -104.
4. Евдокимов Ф. И. Обобщающая оценка финансовой уровня экономической безопасности предприятия / Ф. И. Евдокимов, А. В. Мизина, А. А. Бородин // Экон. пр. ДонНТУ. – Сэр. экон. – Вып. 47. – Донецк: Изд-во ДонНТУ, 2002. – С. 6.
5. Гришова И. Ю. Укрепление финансовой экономической безопасности предприятия / И. Ю. Гришова, Т. С. Шабатура // Учет и финансы. – 2013. – №1. – С.99-105.
6. Гришова И. Ю. Повышение финансовой безопасности предприятий птицеводства / И. Ю. Гришова, В. В. Бутенко // Вектор науки ТГУ. Серия: Экономика и управление. – Тольятти. Россия. – 2013. – № 1 – С.88-90.
7. Крюкова И. А. Система финансовой безопасности и механизм нейтрализации рисков экономической деятельности / И. А. Крюкова, В. В. Кужель, В. В. Лебедева // Материалы Научно-практической конференции «Наука и общество» 21-22 марта 2013 г. – Лондон, 2013. – С. 244-258.
8. Крюкова И. А. Финансовое обеспечение развития молокоперерабатывающих предприятий / И. А. Крюкова // Инновационная экономика. – 2012. – № 9 [35]. – С. 93-96.
9. Хома И. Б. Формирование аналитического инструментария диагностики уровня финансовой кредитозащищенности промышленного предприятия: монография / И. Б. Хома. – Раздел 3.16 – С. 149-157 // Аспекты социально-экономического развития транзитивной экономики. Часть 2. / Под ред. д.э.н., проф. А. А. Непочатенко. – Умань: Издатель «Сочинский», 2011. – 278 с.
10. Шабатура Т. С. Формирование системы финансовой безопасности предприятий птицеводства / Т. С. Шабатура // Учет и финансы. – 2012. – № 4 (58). – С. 69-73

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ ЯК СКЛАДОВА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Гейко В. А.

Анотація. У статті досліджуються питання негативного впливу відсутності кримінальної відповідальності за вчинення діянь, що порушують честь та гідність особи на розвиток суспільно-економічних відносин в Україні. На основі ретроспективного аналізу норм права, які регламентували захист честі та гідності, починаючи з часів Київської Русі і до сьогодення, автором запропоновано ряд кримінально-процесуальних принципів за рахунок ідей поважного ставлення до людської гідності.

Ключові слова: честь, гідність, суспільно-економічні відносини, функції кримінального законодавства, права та свободи людини.

Аннотация. В статье исследуются вопросы негативного влияния отсутствия уголовной ответственности за деяния, которые унижают честь и достоинство личности на развитие общественно-экономических отношений в Украине. На основе ретроспективного анализа норм права, регламентирующих защиту чести и достоинства, начиная со времен Киевской Руси и до сегодняшнего дня, автором предложен ряд уголовно-процессуальных принципов за счет идей уважительного отношения к человеческому достоинству.

Ключевые слова: честь, достоинство, общественно-экономические отношения, функции уголовного законодательства, права и свободы человека.

Постановка проблеми. Важливою і необхідною передумовою наукового аналізу сучасного правового інституту захисту честі та гідності являється історико-правове дослідження захисту честі особи в Україні. Зазначена тема практично не була досліджена в радянський і пострадянський період, що підвищує її актуальність. Розвиток правового регулювання захисту честі відображає діалектику взаємозв'язку людини і суспільства, дає наочне уявлення про затвердження в Україні ідей прав особистості і становлення громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Питання необхідності криміналізації діянь, що порушують честь та гідність особи останнім часом практично не досліджувались.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Видимий світ представляє ряд предметів та явищ, які постійно змінюються. Змінюється все – від власного нашого тілесного складу до найдрібнішої частинки, від повітря до твердого тіла, змінюються відносини, що обов'язково виникають в суспільстві, але залишаються ті суспільні закони, які визначають подальший розвиток суспільства в цілому. Людина споконвічно прагнула бути вільною: мати реальну свободу слова, свободу

від бідності, свободу самореалізації, свободу самовизнання. Реалізувати ж це право їй не завжди вдавалося, оскільки такі природні блага, як воля та особиста недоторканність, постійно піддавалися всіляким обмеженням. Але раніше неможливість або обмежена можливість реалізації людиною цих прав, як правило, пов'язана з історичною еволюцією української держави, законами соціальної природи і сприймається як закономірність, оскільки суспільні відносини мають історичний характер.

Чесť, гідність, совість, гріх – є морально-етичними категоріями та не можуть визначати повноту життя особи в суспільстві без врахування реалій духовного світу людини, та її моральності. Формування громадянського суспільства неможливе:

- без соціально-економічного розвитку суспільства;
- цілковитої відповідальності суспільства за окремо взятую особу та в свою чергу зворотної відповідальності;
- формування морального аспекту життя особи;
- без розвитку матеріально-економічних можливостей кожного члена цього суспільства, адже людина може бути вільною, лише за умови економічної незалежності.

Формування морального (духовного) та матеріального стану членів громадянського суспільства має прямий вплив на формування правових відносин, що існують в суспільстві. А тому залежність розвитку правових відносин в суспільстві цілком залежить від розвитку соціально економічного та морального (духовного) стану цього суспільства.

З початком формування права в суспільстві, такі поняття, як честь та гідність особи, поступово піддавалися криміналізації, зокрема, в Руській Правді Ярослава Мудрого, а потім у Воїнському Артикулі 1715 року Петра I, в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року, в Кримінальному кодексі Української Радянської Соціалістичної Республіки (1960р.), який діяв в незалежній Україні до 2001 року.

Основними категоріями моралі є честь і безчестя, гріх і святість, добро і зло, повага і образа, совість і сором, гідність і підлість, обов'язок і безвідповідальність.

Гідність – уявна самооцінка особи, тобто суб'єктивна оцінка особистістю своїх якостей, духовного світу, можливостей, здібностей, світогляду, виконаного обов'язку і свого суспільного значення. Самооцінка ґрунтується на соціально-значимих критеріях оцінки моральних, духовних, фізичних якостей особистості. Водночас, почуття власної гідності є самоповагою, із якою людина ставиться до себе, як до особистості. Воно не є вродженою властивістю, воно з'являється і розвивається, або деградує з віком, з набуттям досвіду та різноманітних вмінь, знань, можливостей.

Честь – оцінка суспільством особи її морально-ділових якостей та здібностей, можливостей. Честь і гідність тісно пов'язуються між собою, а отже, взаємовпливові. Честь є історичною категорією, оскільки вона виникла із появою людського суспільства.

Отже, честь і гідність мають між собою нерозривний зв'язок у силу того, що в їх основі лежить єдиний критерій – моральність, однак вони не є тотожними, але взаємозалежними. Розбіжність полягає в тому, що честь є об'єктивною суспільною властивістю особи, яка суб'єктивно оцінюється суспільством, а гідність – суб'єктивною самооцінкою, що залежить від її внутрішнього духовного світу. Честь і гідність в повній мірі залежить

від конкретного індивідуума і культури суспільства в цілому, та є вищим немайновим благом особистості. У цілому ж право на честь і гідність відноситься до прав, що забезпечують соціальне існування особи.

З часу створення Київської держави та появи "Руської Правди", найдавнішої пам'ятки слов'янського права, яка являє собою збірку норм звичаєвого права та княжих уставів, складену в XI - XII ст., виникають певні форми захисту честі і гідності особи. В Руській Правді поняття "злочин" трактувалося як "образа", під якою розумілось будь-яке правопорушення проти суспільного ладу, що виявлялось, насамперед, у нанесенні потерпілому фізичної, матеріальної або моральної шкоди.

Необхідно врахувати те, що ранньофеодальне право не мало чіткого розмежування між кримінальним правопорушенням та цивільно-правовими відносинами. При цьому, Руська Правда містила норми про образи у вузькому розумінні цього слова, тобто називала дії, в яких виявлялась пряма неповага до особи. Сфера об'єктів злочинів за давнім правом є досить вузькою. В першу чергу, це права осіб фізичних, а тому класифікація злочинів проводиться у Руській Правді на підставі їхніх об'єктів. Вже найдавніша Правда дотримується у цьому випадку певної системи, розглядаючи спочатку злочини проти особистих прав: вбивство, посягання на здоров'я і на честь, а потім розглядалися злочини майнові.

Недоторканність приватного життя починається з охорони честі та гідності. Руській Правді не відома образа честі словом, тільки дією, яка проявляється у виді умисного поштовху, ударів у обличчя рукою або жердиною тощо. Тому, злочини цього роду за зовнішнім складом подібні до злочинів проти здоров'я. Перелік зазначених предметів, якими міг бути нанесений удар свідчить, що закон не надавав значення ступеню небезпеки для здоров'я того знаряддя, яким завдавалися побої. Отже, важливий не стільки удар, скільки образа, яка ним нанесена. Тому, удар у відповідь, тобто помста, має слідувати відразу ж за образою. У випадку, якщо ображений з тієї або іншої причини не зміг відразу ж помститися, то той хто образив, піддавався грошовому стягненню. Розмір стягнення також вказує на те, що удари розглядались, як образливі.

Дослідники Руської Правди пояснюють ці положення тим, що зазначені предмети не належать до бойових, а тому удари ними сприймаються, як ганебні, більш образливі, ніж удари в бою, такі, що демонструють крайнє презирство до потерпілого. Видається, що саме тому законодавець наділяв такі дії внутрішнім образливим змістом, незалежно від їх наслідків. Одним із способів нанесення образи було вибивання вусів та бороди, які багатьма народами у давнину шанувались, як символ честі, гідності та мужності. Тільки вагомістю моральної образи можна пояснити те, що за відняття пальця стягувалось 3 гривні, а за вибивання вуса передбачався штраф у 12 гривень. Тому, в оцінці злочинних діянь моральні мотиви переважають над фізичною шкодою.

Слід зазначити, що в Статуті князя Володимира про церковні суди зустрічаються положення про судовий розгляд обставин образи словами. Так, пункт 6 вищезазначеного Статуту встановлює церковний суд у випадку трьох образ словом.

Заслуговує на увагу той факт, що честь жінки мала привілейований статус. При тому, що Руська Правда не відносила удар жінки до особливо тяжких злочинів, але пам'ятка права – «Договір з німцями» (1195 р.) передбачала за таке діяння штраф, який дорівнював вірі за вбивство вільної людини, і стільки ж приватної винагороди ображеній особі. Призначення такого розміру штрафу свідчило лише про те, що честь жінки цінувалась дуже високо. Стаття 8 вказаного Договору містить положення про карність таких діянь проти честі жінки, а саме: «...хто зірве у чужої дружини головний покрив, з того 6 гривень, за сором». У більш пізніх редакціях церковного Статуту Ярослава, в статті 25 зазначається образа словом, зокрема жінки, причому честь, на відміну від Руської Правди, оцінюється залежно від соціального стану ображеної. Образа жінки ганебним словом, так само, як і образа дією також карається штрафом залежно від соціальної належності потерпілої. Публічно назвати поважну заміжню жінку особою легкої поведінки означало тяжко образити не лише її, але й її чоловіка і всю їхню сім'ю. Стаття передбачає відповідальність за образу чужої дружини словом, яке розцінювалось, як

таке, що ганьбить та принижує честь та гідність особи. Встановлення відповідальності за образу словом історично виникло в результаті розвитку самосвідомості особи та її почуття поваги до моральної гідності людини.

Отже, положення Руської Правди та вище згаданих Статутів та Договорів, формують уявлення про цінність честі та гідності особи та їх забезпечення кримінально-правовою охороною, а також відображають досить високу правову культуру суспільства й розвиток правових ідей на той час.

У 80-х роках XVIII ст. на території України поширюється російсько-імперське законодавство, основним джерелом якого було Соборне уложення 1649 року. В Уложенні містились норми про відповідальність за вже відомий законодавству злочин проти особи – образа словом чи дією.

Необхідно згадати перші спроби проведення кодифікації права за Петра I та створене ним законодавство, а саме «Артикул Воїнський» (1715 р.), який криміналізував дії за образу честі та гідності особи. Зокрема, Арт.149-153 вказували на об'єкт посягання: честь та гідність, при цьому передбачалось покарання винних, у вигляді півроку позбавлення волі.

Основним джерелом кримінального права на території України, яка знаходилась в складі Російської імперії в XIX ст., стало «Уложення про покарання кримінальні й виправні» 1845 р.

По законодавству Уложення злочини проти честі поділялися на два види: перше – на образу чи образливе ставлення до людини, вираження неповаги до неї принизливим поведінням; друге – на ганьбу, тобто протизаконне поширення відомостей про вчинки чи які-небудь обставини та взагалі поширення фактів, які стосуються особи і здатні порочити його добре ім'я.

Ганьба передбачала поширення неправдивих відомостей про особу, і не обов'язково, щоб у поширену інформацію хтось повірив. Під образою розумілось умисне і протизаконне вираження неповаги до іншої людини та завідомо принизливим поведінням з ним.

До образи відносилися ті символічні дії, які здійснювалися шляхом знаків і жестів, а також погрози посяганням на фізичну недоторканність. Поняття образи дією знаходиться в зв'язку зі спричиненням тілес-

них пошкоджень. По Уложенню образа дією включала безпосередньо легке порушення тілесної недорканності, передбачене статтею 1533.

Другим видом злочинів проти честі являлася ганьба – оголошення обставин, які ображають честь людини. По Уложенню закріплювалося два види ганьби:

1) наклеп, передбачала стаття 1535;

2) дифамація (позбавлення доброго імені, оголошення, як правило в пресі дійсних або вигаданих відомостей, що ганьблять честь особи) чи ганьба в вузькому сенсі цього слова, передбачено статтею 1039.

Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. в статті 1535 визначало наклеп, як оголошення завідомо неправдивих відомостей, які принижують іншу особу. Наклеп міг бути здійснений усно, письмово, символічно або в друкованих виданнях.

В Уложенні 1845 р. і Кримінальному уложенні 1903 р. в статті 530 передбачалась образа словом: «...якщо винний в умисній, особистій образі поведженню або відгуком, яке пригноблює ображеного чи члена його сім'ї, навіть померлого, карається арештом чи грошовим штрафом на суму 500 карбованців». Окремі випадки образи діями (жести, знаки) укладачі Уложення включили в поняття “поведження”, але під це поняття підпадали такі дії, які не тягли порушення фізичної недоторканності ображеного і завдали йому фізичної болі.

Норми про захист приватності зустрічаються також у «Статуті про покарання, які призначаються мировими судьями» 1864 року – збірнику загальних кримінальних законів, які доповнюють Уложення.

На відміну від норм кримінального законодавства попередніх періодів, зазначена стаття є прикладом охорони приватної таємниці, незалежно від походження чи майнового стану людини. У кримінальному законодавстві цього періоду спостерігається певна схожість із нормами попередніх періодів, коли до злочинів проти честі відносились посягання і дією, і словом. Недоліком Уложення в редакції 1885 року була його загромадженість нормами та несистематизованість положень, зокрема тих, що передбачали злочини проти особистих благ людини. Як позитивний досвід слід відзначити

те, що справи про злочини проти честі порушувались за скаргами самих потерпілих чи їхніх родичів, передбачались випадки звільнення від відповідальності, встановлювалась посиленна відповідальність за образу честі та гідності службових осіб та публічне поширення образливих творів чи чуток.

Більш широке коло злочинних посягань проти приватності містилось у Кримінальному Уложенні 1903 року. Уложення зазнало суттєвих змін, зокрема у частині охорони честі особи. Так, із відповідних злочинів були виключені тілесні образи (образи дією). Злочини проти честі поділялись на два види: образа і ганьба або наклеп.

«Обида» (образ) – розголошення відомостей, що ображають особу або члена його родини, навіть померлого, і тільки безпосередньо доведена до потерпілого.

«Опозорение» (ганьба) – схожий з образою злочин, що вчинявся з метою принизити потерпілого, і незалежно від того, чи був при цьому присутній потерпілий. За наявності «Опозорение в печати», потерпілий мав можливість на вибір:

- переслідувати винного за наклеп, і тим самим надати можливість винному доводити правдивість розголошених відомостей;

- переслідувати його за дифамацію (від лат. diffamare – позбавлення доброго імені) – публічне поширення дійсних або вигаданих відомостей, які принижують честь, гідність чи ділову репутацію особи, тобто позбавити права винного доводити правдивість розголошеної події.

Крім того, об'єктивна істинність розголошених відомостей не призводила до відповідальності винного. Кваліфікація діянь, які ображали потерпілого, залежала від ознак суб'єкта.

Уложення 1903 року характеризувалось більшою систематизованістю норм, спрямованих на охорону особистих благ особи. Поділ злочинів проти честі та гідності на два види свідчить, що в цей період уже розрізняли поширення неправдивих відомостей, які принижували честь та гідність особи, та розголошення відомостей, які становили приватну таємницю. Позитивним моментом варто відзначити й те, що в Уложенні встановлювались межі права на приватність, коли винний доводив, що розголошення

відомостей було виправдано державними чи суспільними інтересами. Захист особистих прав та інтересів, а безпосередньо – честі і гідності особи, в українському суспільстві того часу, відзначається серйозністю покарання. Влада в суспільстві зуміла побудувати такі відносини, які забезпечували соціально-економічний розвиток держави.

В період перебування України в складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік, законодавство нашої країни ґрунтувалось на основі соціалістичної законності, охорони правопорядку, інтересів суспільства, прав і свобод громадян УРСР. Слід зазначити, що декларування радянськими правовими нормами захисту особистості та прав громадян не носили формальний характер.

Так, в особливій частині Кримінального кодексу Української Радянської Соціалістичної Республіки (1960 р.) глава III «Злочини проти життя, здоров'я, свободи та гідності особи» передбачалась ст.125, – наклеп.

Наклеп – поширення в будь-якій формі завідомо неправдивих відомостей, що ганьблять іншу особу. Вказана стаття мала дві частини: перша загальна частина передбачала покарання до одного року позбавлення волі; друга частина зазначала, що наклеп вчинений особою раніше засудженою за вказаний злочин або поєднаний з обвинуваченням особи у вчиненні тяжкого злочину, передбачала покарання до трьох років позбавлення волі.

Суспільною небезпекою даного злочину являлось те, що він посягав на честь і гідність особи, як невід'ємну частину особистих благ громадянина. Цей злочин знаходився в різкій невідповідності з вимогами комуністичної моралі, яка передбачала законслухняну, гідну, достойну поведінку всіх громадян соціалістичного суспільства. Потерпілим від наклепу могла бути лише фізична особа – громадянин. Стосовно юридичних осіб, передбачалась кримінальна відповідальність за ст.187-1, – поширення завідомо неправдивих відомостей, що ганьблять радянський державний та суспільний устрій. За що передбачалось покарання у вигляді позбавлення волі строком до трьох років.

Поширення неправдивих відомостей, що ганьблять честь і гідність особи, визнавались в будь-якій формі: усній, письмовій, навіть в

анонімних заявах в пресі та інших засобах масової інформації.

Крім того, ст.126 КК УРСР був передбачений склад злочину, як образа – умисне приниження честі і гідності особи, виражене в непристойній формі, за що наступало покарання у вигляді виправних робіт строком до трьох місяців або штрафом.

Суспільна небезпека вказаного злочину полягала в тім, що він посягав на честь і гідність особи та вступав у протиріччя з принципами соціалістичного громадського проживання та комуністичної моральності.

У відповідності з радянським законодавством, з об'єктивної сторони образа полягала в непристойній формі поведінки з людиною, яке принижує особисту гідність потерпілого. В образі заключається принизлива оцінка особистості людини. Як вказував К. Маркс, образа передбачає «обвинение в определенном пороке и оскорбительные выражения общего характера».

Способи образи для кваліфікації складу злочину значення не мали, однією з необхідних ознак зазначеного злочину є те, що гідність потерпілого принижувалась поведінкою винного в непристойній формі та здійснювалась оцінка його особистих якостей та поведінки.

Кримінальне покарання в радянському законодавстві передбачало особливу форму державного примусу, застосовану судом від імені держави до особи, визнаною винною в скоєному злочині, що виражає негативну морально-політичну та юридичну оцінку злочинця і його діяння, передбачаючи мету попередження злочинів та притягнення винного до відповідальності. На відміну від інших форм державного примусу (дисциплінарного, адміністративного) кримінальне покарання мало чітко визначений особистий характер, а саме застосовувалось лише у відношенні самого злочинця. Таке правове вираження засудження злочину та особи, що його скоїла, призначалось виключно судом, публічно та від імені держави.

Суб'єктивна сторона злочинів проти свободи, честі та гідності особи характеризується умисною формою вини. У більшості випадків умисел прямий. Необхідною ознакою окремих складів злочинів проти свободи, честі та гідності особи є мотив та мета.

Як наслідок, в радянському суспільстві існувала реальна відповідальність будь-якої особи за вчинення дій, які принижують честь та гідність особи. Моральність суспільства повністю відображалась в соціально-економічному розвитку радянської держави, яка на той час вважалась – наддержавою.

В сучасній Україні злочини проти волі, честі та гідності особи – це закріплені в розділі III Особливої частини КК України протиправні суспільно небезпечні винні діяння, вчинені суб'єктом злочину. Родовим об'єктом злочинів, передбачених в нормах даного розділу, є особиста свобода, честь та гідність особи.

Відомо, що головним завданням законодавства про кримінальну відповідальність є охорона соціальних цінностей. Першочергова ж функція Кримінального кодексу полягає в захисті особистих благ людини, її фундаментальних прав і свобод від будь-яких протиправних посягань. Суспільна небезпека діянь, що розглядаються у цьому розділі, полягає в тому, що вони заподіюють або ставлять під загрозу заподіяння істотної шкоди волі, честі та гідності особи, як члена суспільства. Сукупність цих відносин і є основними безпосередніми об'єктами вказаних злочинів.

Але слід зазначити, що статті вказаного розділу не передбачають захист особи від наклепу, образи та інших дій, що принижують честь та гідність особи. Можливість відстояти свої права та інтереси при захисті честі та гідності особи, остання має безпосередньо при зверненні до суду в порядку цивільного судочинства.

Як слідує зі ст.3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Відповідно до ст.21 Конституції України: «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними». Ст.28 стверджує: «Кожен має право на повагу до його гідності». Отже, захист прав та інтересів громадян – є конституційним обов'язком держави.

Натомість ми повсякденно зустрічаємо в нашому суспільстві порушення вищевказаних норм права. Образа та наклеп у відношенні конкретно взятої особи, ми можемо почути з

високих трибун державних мужів законодавчої та виконавчої влади, які своїм прикладом стають взірцем правового нігілізму та моральної деградації окремих громадян. Таке явище набуває все більшого поширення в суспільстві, що в свою чергу негативно відображається на суспільних відносинах. Оскільки особи за вчинення дій, які ображають гідність та принижують честь громадян, не несуть реальної відповідальності, то у них виникає впевненість у безкарності та вседозволеності. Як результат, в суспільстві виникає соціальна напруга, що в свою чергу негативно впливає на соціально-економічний розвиток держави та її суспільні відносини. Прикладом може слугувати невиконання державою свого конституційного обов'язку зі збереження генофонду Українського народу.

На підставі викладеного можна констатувати, що злочинами проти свободи, честі та гідності особи є протиправні умисні суспільно небезпечні діяння, які заподіюють або ставлять під загрозу заподіяння істотної шкоди свободі особи, її честі та гідності. В нашому суспільстві, враховуючи відсутність кримінальної відповідальності за вчинення вищевказаних злочинів, захистити честь та гідність особи, практично неможливо. Зазначений факт негативно впливає на формування в суспільстві відчуття захищеності особи зі сторони держави.

Покарання завжди повинно бути справедливим та законним, залежати від тяжкості вчиненого та небезпечності винної особи, тільки тоді можлива ефективність кримінального переслідування, яка залежить від співвідношення переконання та примусу. У громадян необхідно формувати повагу до оточуючих та думку про невідворотність покарання за вчинення протиправних дій.

Слід зазначити, що методи примусу повинні застосовуватись до меншої частини суспільства в інтересах більшої його частини, лише в тих випадках, коли переконання не дало бажаних результатів. Мета покарання визначається його соціальним призначенням, що відповідає принципам та задачам кримінального права. Охороняючи від злочинних дій громадський правопорядок, особу та права громадян покарання сприяє розвитку Української правової держави та громадянського суспільства на сучасному історичному етапі.

В самому широкому аспекті кінцевою метою покарання являється попередження вчинення злочину, виправлення та перевиховання винного. Необхідно створити такі умови, які б забезпечили ліквідацію в особі негативних проявів та привили їй повагу до закону, правопорядку, загальноприйнятим людським моральним засадам.

Сьогодні, в умовах демократичних перетворень, ідея гідності особи відіграє провідну роль у побудові правової держави, виражаючи фундаментальну закономірність сучасного громадянського суспільства, щодо соціальної цінності кожного його члена. Усе це наперед визначає особливий правовий статус гідності особи відносно системи права. З аналізу ж чинного законодавства України вбачається, що можливості особи відстояти свої права та інтереси при захисті честі та гідності, в порівнянні з минулими можливостями – зменшились.

Повертаючись до кримінально-процесуального аспекту цього питання, слід зазначити,

що ідея людської гідності не повною мірою відображається в принципах кримінального судочинства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи сучасні обставини розвитку Української правової держави та громадянського суспільства, перелік кримінально-процесуальних принципів потребує доповнення за рахунок того, що ідея поважного ставлення до людської гідності з урахуванням її багатовимірного й всеосяжного характеру повинна самостійно виступати, як окремий правовий принцип.

А тому існує реальна необхідність у криміналізації таких діянь, як образа та наклеп. Оскільки «...права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави», відповідно до ст.3 Конституції України.

Список використаної літератури

1. Музиченко П. Суд та процес в Київській Русі / П. Музиченко, С. Єрошкін, О. Нагуш. – Одеса, 1995.
2. Музиченко П. П. Історія держави і права України : Навч. посіб. / П. П. Музиченко. – К. : Знання, 2007. – 471 с.
3. Российское законодательство X-XX веков. Законодательство Древней Руси. – Москва: Юридическая литература, 1984. – Т.1. – 432 с.
4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Кримінальний кодекс Української РСР від 28.12.1960 р. [Електронний ресурс]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>.
6. Маньков А. Г. Уложение 1649 года – кодекс феодального права России / А. Г. Маньков. – Л.: Наука, 1980. – 271 с.
7. Материалы к изучению истории государства и права СССР "Русская Правда" / Отв.ред. Г.С. Калинин. – Москва : Росвузиздат, 1962. – 104 с.
8. Российское законодательство X-XX веков. Законодательство периода становления абсолютизма. – Москва: Юридическая литература, 1986. – Т.4. – 512 с.
9. Российское законодательство X-XX веков. Законодательство первой половины века. – Москва: Юридическая литература, 1988. – Т.6. – 432 с.
10. Бюлетень Верховного Суда СССР. – 1972. – №1. – С.12.
11. Маркс К. Собрание сочинений / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Москва: Политиздат, 1957. – Т. 6. – 753 с.

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Митяй О. В.

Анотація. У статті досліджуються питання державного регулювання та нормативно-правового забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні. Визначена провідна роль держави у забезпеченні фінансової безпеки, в контексті чого виділені її основні функції. На основі розгляду базового господарського та фінансового законодавства зроблено висновки про неповноту законодавчої бази забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва та подано принципи його формування.

Ключові слова: фінансова безпека, суб'єкти підприємництва, захист інтересів підприємців, нормативно-правове забезпечення, державне регулювання.

Аннотация. В статье исследуются вопросы государственного регулирования и нормативно-правового обеспечения финансовой безопасности субъектов предпринимательства в Украине. Определена ведущая роль государства в обеспечении финансовой безопасности, в контексте чего выделены ее основные функции. На основе рассмотрения базового хозяйственного и финансового законодательства сделаны выводы о неполноте законодательной базы обеспечения финансовой безопасности субъектов предпринимательства и представлены принципы его формирования.

Ключевые слова: финансовая безопасность, субъекты предпринимательства, защита интересов предпринимателей, нормативно-правовое обеспечение, государственное регулирование.

Постановка проблеми. Основою ефективного розвитку підприємництва є забезпечення фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки підприємства. У зв'язку із цим першочергового значення набуває забезпечення на підприємствах комплексної системи фінансової безпеки, яка стала б запорукою досягнення і підтримання найважливіших фінансових показників на рівні, необхідному для створення передумов ефективного функціонування в поточному та перспективному періодах. Особливо гостро ця проблема виникає в ситуації, що пов'язана з підприємницьким ризиком, недобросовісною конкуренцією, а також слабкістю або відсутністю необхідної законодавчої бази діяльності суб'єктів господарювання. Побудова результативної системи фінансової безпеки підприємства можлива за умови вивчення правового поля, в якому функціонує підприємство. Отже, за сучасних умов правове регулювання безпеки підприємницької діяльності набуває важливого значення є актуальним питанням дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Питання державного регулювання та нормативно-правового забезпечення фінансової безпеки підприємств в Україні розглядали такі вчені, як О.І. Барановський [9].

М.М. Горячева [13], З.С. Варналій [10], Л.І. Донець [15], Єрмошенко [14], М.І. Камлик [17], В.А. Копилов [18], та ін. Однак недостатньо вирішеним залишається питання ролі державного регулювання у забезпеченні фінансової безпеки.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Правове забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва на сьогоднішній день є складною і важливою проблемою, вирішення якої, у свою чергу, дасть можливість економічно розвиватися та фінансово стабілізуватися підприємствам. В зв'язку з цим, необхідно вивчити основи її забезпечення та критерії виявлення загроз, які можуть негативно вплинути на фінансово-економічне становище. Саме тому для вирішення цього питання важливого значення набуває правове забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні [11].

Держава здійснює регулювання всього комплексу відносин, забезпечуючи необхідні умови для узгодження інтересів держави, регіону, підприємства й особи. Фінансова безпека підприємництва є структурною характеристикою проблем взаємоузгодження державного регулювання та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності й суспільства, оцінкою структурної збалансованості розвитку

економіки [11]. Отож держава повинна виступати координатором і регулятором забезпечення фінансової безпеки.

Визначальна роль держави в цьому контексті зумовлена, зокрема, наявністю в її органів державно-владних повноважень, головні з яких закріплено Конституцією України, що наділяють їх правом видавати юридичні акти, які є обов'язковими для виконання іншими суб'єктами права, у тому числі підприємствами, установами й організаціями (перш за все це стосується законів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів). Основними функціями держави в контексті регулювання питань фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні є: захист прав власності, забезпечення вільного підприємництва, стимулювання ділової активності, боротьба з монополістичними тенденціями, забезпечення законності та правопорядку в господарській сфері, регулюванні грошового обігу, зовнішньоекономічній діяльності [20]. Окрім указаних вище функцій, пов'язаних з питаннями фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, держава виконує ще ряд, а саме: сертифікацію, стандартизацію, патентування, квотування.

На сьогоднішній день в Україні немає окремого правового документа, який би регулював відносини між суб'єктами права по підношенню до захисту бізнесу від зазіхань, як з боку злочинних угруповань, так і з боку корумпованих владних структур. Тож норми права, які регулюють вказані відносини знаходяться в окремих Законах України та в підзаконних нормативних актах. І це, у свою чергу, негативно позначається на соціально-економічному становищі держави, підприємств.

Слід зазначити, що на міжнародному рівні є законодавчі акти, що регулюють певні питання, пов'язані з фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва. Так, одним з основоположних актів щодо банкрутства підприємств є Європейська конвенція «Про деякі міжнародні аспекти банкрутства» [8]. Цей документ у випадку відкриття процедури банкрутства в одній з держав, що приєдналися до Конвенції, регулює такі аспекти: здійснення деяких повноважень конкурсного керівника відносно розпорядження майном боржника на

території інших держав – учасниць Конвенції; відкриття вторинного банкрутства в інших державах-учасницях; передавання інформації кредиторам, які перебувають на території інших держав-учасниць, і порядок подання ними претензій до боржника. Також цим документом пояснюються міжнародні аспекти відкриття справи про банкрутство, непрямой міжнародної компетенції, часткової оплати вимог кредиторів, багато уваги приділяється питанню вторинного банкрутства підприємств.

Основою нормативно-правової бази регулювання фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності є Конституція України [1]. Ґрунтуючись на основних засадах Конституції, уряд України будує державну політику. Правові засади, які здійснюють опосередкований вплив на фінансову безпеку суб'єктів підприємництва, визначаються статтею 92 Конституції України, а саме: правовий режим власності; правові засади та гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; засади зовнішньоекономічної діяльності і митної справи; організація державної статистики.

З метою системного підходу до захисту економічних інтересів у 1997 р. Верховною Радою України було прийнято Концепцію національної безпеки України [7]. У прийнятій Концепції розглядаються основи національної безпеки України, об'єкти та принципи забезпечення національної безпеки, загрози національній безпеці, основні напрями державної політики національної безпеки України та система національної безпеки України. Звісно, ця концепція не здійснює прямого впливу на фінансову безпеку суб'єктів підприємництва, але опосередкований вплив має.

Зазначимо, що Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про основи національної безпеки України», який набрав чинності з 30 липня 2003 року. Окремо фінансову безпеку цей Закон не визначає. Однак наведено деякі складові фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, а саме: критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу [6].

Деякі аспекти, що стосуються фінансової безпеки суб'єктів підприємництва висвітлює Господарський кодекс України [2]. Забезпечення

фінансової безпеки держави, підприємства визначається V розділом Бюджетного кодексу України – «Контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за бюджетні правопорушення» [2]. Окремі питання регулювання фінансової безпеки підприємств висвітлені в Податковому кодексі України, прийнятому у грудні 2010 року. Переваги Податкового кодексу визначаються позитивними змінами таких індикаторів: створення умов для активізації підприємницької діяльності, зниження рівня корупції, здійснення реальних кроків на шляху становлення правової держави, ефективне використання коштів державного бюджету, що надійшли від сплати податків і зборів, раціоналізація структури державних видатків із метою збільшення обсягу державних інвестицій у людський капітал [4].

Суспільні відносини, пов'язані з забезпеченням безпеки бізнесу, регулюють Закони України: «Про цінні папери і фондову біржу», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», «Про інвестиційну діяльність», «Про підприємства в Україні» та ін.

В Україні, на жаль, на сьогодні відсутні ґрунтовні законодавчі розробки, що регулюють фінансову безпеку підприємства. З існуючих законодавчих актів найбільше уваги приділяється питанням банкрутства підприємств. Нині з урахуванням усіх поправок та змін Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [5] встановлює умови, порядок відновлення платоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності-боржника або визнання його банкрутом і застосування ліквідаційної процедури, повного або часткового задоволення вимог кредиторів. Цей закон дає визначення ряду термінів: неплатоспроможність, боржник, банкрутство, суб'єкт банкрутства (банкрут), кредитор, конкурсні кредитори, поточні кредитори, грошове зобов'язання, безспірні вимоги кредиторів, досудова санація, розпорядження майном боржника, розпорядник майна, санація, реструктуризація підприємства, керуючий

санацією, арбітражний керуючий, мирова угода.

Адекватна протидія загрозам фінансовій безпеці суб'єктів підприємницької діяльності потребує від персоналу підприємства чи залучених фахівців спеціальних умінь та навичок. Понад це, є необхідність правової регламентації відповідної діяльності щодо захисту інтересів підприємства. Права та обов'язки служб безпеки суб'єктів господарювання не визначені ані на рівні закону, ані на рівні підзаконного нормативно-правового акта. Хоча відповідний законопроект (проект Закону про служби безпеки суб'єктів господарювання) зареєстровано у Верховній Раді від 30.03.2006 р. за № 9264, і спрямований на визначення правових, організаційних та управлінських основ функціонування служб безпеки суб'єктів господарювання, порядку їх взаємодії з іншими суб'єктами, які здійснюють діяльність щодо убезпечення прав, обов'язків і гарантій служб безпеки у зв'язку із здійсненням цієї діяльності.

Проведені дослідження підтверджують, що на сьогодні в Україні фінансова безпека суб'єктів підприємництва недостатньо регулюється державою. Основними принципами забезпечення фінансової безпеки підприємства мають стати:

- первинність закону під час діяльності із забезпечення фінансової безпеки;
- необхідність розробки, прийняття і реалізації державної стратегії забезпечення фінансової безпеки;
- збалансованість фінансових інтересів особи, підприємства, держави;
- використання методології стратегічного планування для безпеки фінансово-кредитної сфери;
- необхідність постійного відстеження загроз фінансовій безпеці тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на сьогодні в Україні фінансова безпека суб'єктів підприємництва недостатньо регулюється державою. Відсутні в необхідному обсязі відповідні законодавчі акти, що, звісно, негативно впливає на рівень фінансової безпеки підприємств.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р. № 2542-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436- IV (Редакція станом на 03.02.2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
5. Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" № 1499-IV: станом на 17 лютого 2013 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Закон України "Про основи національної безпеки України": від 19.06.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zeda.zakon.ua>. № 984-IV-ВР. – К., 2003.
7. Постанова Верховної Ради України від 18.07.1995 р. № 532-95-п „ Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України".
8. Європейська конвенція "Про деякі міжнародні аспекти банкрутства": станом на 5 червня 1990 р. – Стамбул, 1990.
9. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія / О.І. Барановський. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
10. Варналій З.С. Економічна безпека: [навчальний посібник] / за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647 с.
11. Вихристюк О. С. Нормативно-правове забезпечення регулювання економічної безпеки підприємств. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/npmair/2010_2/pdf_files/231-236.pdf
12. Гривківська О.В. Забезпечення фінансової безпеки сільського господарства: [Монографія] / О.В. Гривківська. – Тернопіль: Астон, 2012. – 340 с.
13. Горячева К.С. Формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства / К.С. Горячева // Менеджер. – 2004 . – №2 (28). – С. 96-103.
14. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. – К.: Видавничий центр КНТЕУ, 2001. - 310 с.
15. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства: [Навч. пос.] / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
16. Загорельская Т.Ю. Финансовая безопасность предприятия как объект управления. / Т.Ю. Загорельская // Научные труды ДонНТУ. – Донецьк: ДонНТУ, 2006. – Вып.103-4. – С. 215-218.
17. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посібник / М. І Камлик. – К.: Атіка, 2005. – 432 с.
18. Копилов В.А. Методологічні підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки держави / В. А. Копилов, Т. І. Єфименко // Стратегічна панорама, 2007. – №3. – С. 38-45.
19. Омелянович Л.О. Економічна безпека торговельного підприємства: монографія / Л.О. Омелянович, Г.Є. Долматова. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 195 с.
20. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки : навчальний посібник / Стеченко Д. М. – К. : МАУП, 2000. – 172 с.

ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Кірдан О.П.

Анотація. У статті розглядаються основні фактори, які визначають вибір інструментів у процесі реалізації аграрної політики. Констатується зростання попиту на дослідження певних концепцій з метою оптимізації та поліпшення прийняття політичних рішень в аграрному секторі. Акцентовано, що аграрний сектор економіки України є системоутворюючим у національній економіці, що формує фактори збереження суверенності держави – продовольчу та економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки, утворює ринок сільськогосподарської продукції та продовольства.

Ключові слова: аграрна політика, колективна дія, політичні уподобання, аграрне виробництво, політичні інститути, конкурентне середовище, соціальні групи, економічні аспекти добробуту.

Аннотация. В статье рассматриваются основные факторы, которые определяют выбор инструментов в процессе реализации аграрной политики. Констатируется рост спроса на исследования определенных концепций с целью оптимизации и улучшения принятия политических решений в аграрном секторе. Акцентируется, что аграрный сектор экономики Украины является системообразующим в национальной экономике, формирует факторы сохранения суверенности государства – продовольственной и экономической, экологической и энергетической безопасности, обеспечивает развитие технологически связанных отраслей национальной экономики, образует рынок сельскохозяйственной продукции и продовольствия.

Ключевые слова: аграрная политика, коллективное действие, политические предпочтения, аграрное производство, политические институты, конкурентная среда, социальные группы, экономические аспекты благосостояния.

Постановка проблеми. Однією із головних мотивацій аграрних економістів для розширення їх аналізу аграрної політики до сфери політичних інституцій та процесів, а щодо політичних економістів – врахування важливості політики, є знаходження сучасних концепцій, які будуть як економічно ефективними, так і політично прийнятними. Для виконання такого завдання необхідні знання і розуміння функціонування політичних інституцій та поведінки політичних акторів і організацій у головних сферах прийняття політичних рішень, що стосуються сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. У теорії та практиці сучасної аграрної науки неодноразово робилися спроби [4; 5] дослідити політичні та інституційні фактори, що впливають на прийняття рішень в аграрній політиці. Початком процесу вивчення та розробки реформованих концепцій, що будуть успішними для поліпшення політичної реальності, є «Теорія суспільного вибору», яку в Західній Європі також називають «Новою політичною економією». Цей підхід передбачає

використання таких економічних теорій, як «Конкуренція між політичними партіями», «Колективної дії», «Бюрократії» та ін. Зокрема, Дж. Б'юкенен виділив п'ять найважливіших напрямів розвитку економічної теорії. Стосовно аналізу ринку та ринкової координації він відзначив працю Л. фон Мізеса «Соціалізм» (1922), яка стала відправною точкою дискусії її автора і Ф. фон Хайека з представниками теорії ринкового соціалізму. В області макроекономіки експерт наголосив на важливості розроблення системи національних рахунків, яка дала можливість кількісно виміряти агреговані показники, що використовував Дж. М. Кейнс. Четвертим напрямом, до якого звертається Дж. Б'юкенен, є теорія суспільного вибору, в основі якої лежать праці Д. Блека «Теорія комітетів і виборів» (1958) та К. Ерроу «Суспільний вибір та індивідуальні цінності» (1951). Згодом Дж. Б'юкенен та Г. Таллок в книзі «Розрахунок згоди» (1962) узагальнили і застосували ці ідеї до вивчення конституціональних структур. П'ятим напрямом є теорія раціональних очікувань, яка суттєво вплинула на сучасну макроекономіку і має широке практичне

застосування.

Формулювання цілей дослідження. Завдання статті полягає у з'ясуванні основних факторів, які визначають вибір інструментів у процесі реалізації аграрної політики.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Головними авторами теорії суспільного вибору вважаються Джеймс Б'юкенен, лауреат Нобелівської премії в економічній науці (1986 р.) за роботу в «Теорії суспільного вибору» та Гордон Таллок. Їхня книга «Калькуляція можливого» надрукована у 1962 р. і досі вважається класичним підручником у цій сфері.

Теорія суспільного вибору досліджує політичні рішення, що приймаються на основі економічних принципів. «... Це є поведінка бюрократів суспільного сектора, котрі знаходяться в центрі теорії суспільного вибору. Тоді як від них очікується робота на благо суспільства, впровадження у практику урядових рішень настільки ефективно, наскільки це можливо, теоретики суспільного вибору розглядають бюрократів як максимально зацікавлених у власному добробуті і мотивованих такими факторами, як: «заробітна плата, престижний офіс, публічна репутація, ринкова влада, патронаж... і легкість управління своїм підрозділом» [1, с. 118].

На інших головних аспектах колективних дій, які досліджує «Теорія суспільного вибору» зупинимось більш детально.

Насамперед, доцільно виділити конституційний, демократичний уряд. Теоретики суспільного вибору намагаються дослідити систему державного устрою, в якій члени суспільства визначають свій уряд на основі Конституції. В теорії докладно оцінюються досягнення та помилки цієї концепції» [2, с. 18-21].

По-друге, голосування. У теорії суспільного вибору багато уваги приділяється проблемі виборів через голосування. Ті прості підходи для дослідження цього питання, що використовуються сьогодні, здаються мало-ефективними, тому що не завжди досягається поставлена перед ними мета. Тому ведеться пошук та оцінка альтернативних шляхів вирішення цієї проблеми.

По-третє, політичні маніпуляції. Теорія суспільного вибору охоплює дослідження

шляхів і методів спілкування політичних діячів один з одним, з їхніми виборцями та спонсорами для досягнення своїх певних цілей. Торгівля правами на голосування, взаємні політичні послуги тощо розглядаються як засоби досягнення соціальних цілей суспільства.

По-четверте, отримання економічної ренти. Суспільний вибір має справу із використанням та отриманням економічної ренти, що є актом перерозподілу певним матеріальних благ діями уряду за рахунок інших членів суспільства.

По-п'яте, реальність функціонування колективів. Суспільний вибір оцінює варіанти вирішення багатьох соціальних дилем, які виникають внаслідок життя в групі чи в колективі. Слід зазначити, що приватне підприємство не є оптимальним вирішенням питання щодо розподілу соціальних благ. З цієї точки зору не можна робити висновок, що уряд здатний зробити таку справу краще. Суспільний вибір ставить за мету визначення і знаходження найкращого рішення із ряду «оптимальних рішень».

Використання підходів теорії суспільного вибору може допомогти пояснити, чому у розвинених країнах фермери досягли більшого успіху у захисті своїх інтересів, перебуваючи у меншості порівняно із більшістю, що складається із соціальних груп несільськогосподарського профілю. Розуміння таких концепцій полегшить процеси прийняття рішень у сільському господарстві України і може поліпшити конкурентоспроможність національних аграрних виробників.

Почнемо з твердження, що таке вдосконалення процесу прийняття рішень є наслідком відносних переваг у ефективності, які має сільське господарство при досягненні політичного впливу, порівняно з тими соціальними групами, котрі можуть бути зацікавлені в менш затратних видах аграрної політики.

Формування інтенсивних та організованих політичних уподобань фермерів може бути причиною для переваг в ефективності. Безповоротні інвестиції, що надходять від певної соціальної групи, можуть діяти як бар'єри для доступу на ринок іншим, і, відповідно, до отримання квазіренти членами цієї групи. Однак, у разі небажаної економічної еволюції сектора, безповоротні інвестиції можуть стати і бар'єром для виходу із ринку.

Це мотивує членів згаданої групи до самоорганізації в ініціативну групу, щоб захистити свою існуючу квазіренту шляхом колективної дії. Фермерів можна вважати групою такого сорту. Вони, зазвичай, здійснюють значні безповоротні інвестиції (в фізичний або людський капітал), а потім опиняються перед несприятливими економічними умовами, які неможливо було передбачити.

Через значну структурну трансформацію сільського господарства, що відбувається в індустріальних країнах, економічна ситуація фермерів є прикладом зростання і розвитку організованих політичних уподобань [5]. Згідно з підходом порівняльних витрат, для індивідуального фермера є раціональним продовжувати свій визначений вид діяльності доти, доки його прибутки перевищують альтернативні доходи, які він міг отримати, не займаючись аграрним виробництвом, за вирахування витрат на укладання контрактів. Оскільки кінцева віддача від вкладених ресурсів є відносно низькою у всьому секторі і характеризується нерівномірністю отримання прибутків, між фермерами зростає солідарність, що й призводить до колективних дій. Такі дії повинні мати місце у політичному секторі, тому що неполітична колективна дія в рамках ринкового сектора, наприклад картельні угоди між виробниками, не може розвиватися в сільському господарстві внаслідок його атомістичної структури.

Ці аргументи ілюструють основну причину ефективності сільського господарства щодо здатності до організації в ініціативну групу: не існує альтернативних шляхів для отримання квазіренти при її розподілі. І таке питання не вирішується ні індивідуальною, ні колективною дією в рамках ринкового сектора. Це слугує надійною політичною основою для консенсусу між аграрними групами для використання ними механізмів політичної координації як альтернативного шляху досягнення своїх інтересів.

Однак, висвітлений вище зв'язок між політичними і економічними силами можна знайти і в багатьох інших галузях та соціальних групах. Проте, завжди існують численні інституційні розбіжності між секторами і галузями, і сільське господарство є добре ілюстрованим прикладом таких розбіжностей.

Сімейні ферми превалюють у більшості демократичних суспільств, їх кількість зростає і в Україні. Вони презентують спеціальне інституційне утворення, що є наслідком процесу інституційного вибору з метою утримання низькими витрат, пов'язаних із налагодженням виробництва.

Водночас, цей економічний інститут веде до політичних інституцій, які, в свою чергу, мають певні особливості. Сімейні ферми повинні розглядатися як інтегровані системи прийняття рішень. Внаслідок процесу структурного формування, що потребує мобільності, такі ферми опиняються в окремому невідгданому становищі. Цей феномен можна пояснити специфічною акумуляцією витрат на організацію виробництва внаслідок виключно інституційних причин.

Особлива інституційна структура сільського господарства та її специфічне застосування, враховуючи витрати на укладання контрактів та налагодження виробництва під час структурних змін, спричинили виникнення політичних інституцій, які також певною мірою відрізняються від тих політичних рішень, що були розроблені іншими соціальними групами для доповнення або заміни ринкових механізмів.

По-перше, вплив системи сімейних ферм на зниження мобільності зміцнює динамічні та організаційно-політичні уподобання фермерів. По-друге, колективна дія не може виникнути на рівні розподілу факторів виробництва, де ціни на робочу силу, капітал та землю вже визначені, оскільки фермери працюють самі на себе, тобто не вестимуть переговори самі із собою або не діятимуть проти себе колективно, порівняно з промисловими робітниками, котрі можуть вести переговори або протидіяти своїм роботодавцям. Замість цього процес колективної дії повинен бути перенесений на рівень ціноутворення та підтримання прибутків. Це, напевно, і є джерелом основних труднощів, типових для аграрної політики розвинених країн: надлишкова пропозиція сільськогосподарських товарів спричинена ціновим стимулюванням, збільшення витрат на менеджмент таких товарних надлишків, торгові конфлікти як реакція на експортні субсидії, надмірна інтенсифікація сільського господарства і подальше забруднення природ-

ного середовища тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основними інструментами аграрної політики, що застосовуються для зміни умов торгівлі між країнами, є імпорتنі тарифи, експортні податки, квоти на імпорт, вимоги до якості товару, експортні субсидії, експортні ембарго, зміни в курсах обміну валют, нетарифні обмеження торгівлі.

Коли проводиться аналіз ефекту аграрної політики на прикладі одного ринку, а подаль-

ші, або вторинні, ігноруються, кажуть, що застосовується аналіз часткової рівноваги. Тоді як найбільш миттєві, дуже можливо, найсуттєвіші ефекти відчуються на цільовому ринку, для якого і застосовуються політичні дії, важливо пам'ятати про вторинні наслідки таких дій. Оскільки, такі вторинні, або непрямі, наслідки часто є важливими, при дослідженні економічних ефектів від змін в аграрній політиці економісти застосовують модель загальної рівноваги.

Список використаної літератури

1. Джеймс Бьюкенен. Границы свободы // Сочинения: Пер. с англ. Серия: «Нобелевские лауреаты по экономике». Т. 1 / Фонд экономической инициативы; Гл. ред. кол.: Нуреев Р. М. и др. – М.: Таурус Альфа, 1997. – 487 с.
2. Джеймс Бьюкенен. Конституция экономической политики // Сочинения : Пер. с англ. Серия: «Нобелевские лауреаты по экономике». Т. 1 / Фонд экономической инициативы; Гл. ред. кол.: Нуреев Р. М. и др. / – М.: Таурус Альфа, 1997. – С. 18-21.
3. Джеймс М. Бьюкенен. Конституциональная экономическая теория // Экономическая теория / Под ред. Дж. Итуэлла, М. Милгрейта, П. Ньюмена: Пер. с англ. / Науч. ред. чл.-корр. РАН В.С. Автономов. – М.: ИНФРА-М, 2004. – XII. – С. 167–177.
4. Кваша С.М. Формування фінансово-економічного механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в АПК України [Текст] : дис... д-ра екон. наук: 08.07.02 / Кваша Сергій Миколайович ; Національний аграрний ун-т Кабінету Міністрів України. – К., 2001. – 464 с.
5. Основы аграрной экономики : учебник / за ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. УААН В.П. Галушко та д-ра екон. наук, проф. Гвидо Ван Хуленбрука. – К.: Вища освіта, 2003. – 399 с.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Курмасв П.Ю., Байрамов Е.А.

Анотація. Стаття присвячена практичним аспектам формування системи інформаційної безпеки. Для досягнення поставленої мети використовувалися методи: структурно-функціональний, історичний, експертних оцінок, логічного узагальнення. У статті вказується, що в сучасних умовах інформація стає невід'ємною частиною цивілізаційного розвитку. Визначено, що метою забезпечення інформаційної безпеки в Україні є створення розгалуженого та захищеного інформаційного простору, захист національних інтересів України.

Ключові слова: інформаційна безпека, державне регулювання, інформаційний простір.

Аннотация. Статья посвящена практическим аспектам формирования системы информационной безопасности. Для достижения поставленной цели использовались методы: структурно-функциональный, исторический, экспертных оценок, логического обобщения. В статье указывается, что в современных условиях информация становится неотъемлемой характеристикой цивилизационного развития. Определено, что целью обеспечения информационной безопасности в Украине является создание защищенного информационного пространства, защита национальных интересов Украины.

Ключевые слова: информационная безопасность, государственное регулирование, информационное пространство.

Постановка проблеми. Трансформація економічних відносин, що відбувається під впливом новітніх інформаційних технологій, зумовила широке використання знань та ідей, які людство накопичувало протягом століть, тому інформація стає невід'ємною частиною цивілізаційного розвитку [1]. Важливого значення, у даному контексті, набуває процес формування інформаційних ресурсів, який висвітлено у [2].

З метою найбільш повного використання переваг інформаційного суспільства відповідні технології повинні спрямовуватися на досягнення взаємодоповнюючих цілей: забезпечення економічного зростання регіонів, підвищення, на цій основі, добробуту населення, реалізації стабільного транспарентного і відповідального регулюючого впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблематиці забезпечення інформаційної безпеки присвячено наукові праці вчених: З. Варналія, В. Гавловського, О. Морозова, О. Сосніна та інших.

Разом з тим окремі практичні аспекти формування системи інформаційної безпеки потребують додаткового вивчення. Це й зумовлює проведення наукових розвідок у даному напрямі.

Формулювання цілей дослідження.

Метою даної статті є дослідження практичних

аспектів формування системи інформаційної безпеки.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Інтереси держави в інформаційній сфері полягають у створенні умов для гармонійного розвитку інформаційної інфраструктури як регіону, так і країни в цілому, реалізації конституційних прав і свобод громадян, зміцненні конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності, забезпечення економічної, політичної й соціальної стабільності, безумовного виконання законів і підтримки правопорядку, розвитку міжнародного співробітництва на основі партнерства [3].

У розвинутих країнах світу органи державної та регіональної влади є активними учасниками процесу розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, створюючи для цього спеціальні умови, що включають упорядкування інформації, засобів телекомунікацій.

Організація управління інформаційними ресурсами передбачає створення норм і механізмів, що забезпечують [3]:

- координацію діяльності щодо формування регіональних інформаційних ресурсів;
- визначення повноважень і відповідальності щодо формування інформаційних ресурсів органів державного та регіонального управління;

- визначення порядку фінансування і фінансової звітності зі створення і ведення інформаційних ресурсів;
- організацію реєстрації й обліку інформаційних ресурсів;
- контроль використання інформаційних ресурсів;
- контроль захисту і збереження інформаційних ресурсів.

Ми пропонуємо інформаційну безпеку розглядати як стан функціонування інформаційної системи, що забезпечує відповідний рівень її захищеності від випадкових або навмисних дій, які можуть впливати на процеси формування, зберігання та використання інформаційних ресурсів.

Метою забезпечення інформаційної безпеки в Україні є створення розгалуженого та захищеного інформаційного простору, захист національних інтересів України в умовах формування світових інформаційних мереж, захист економічного потенціалу держави від незаконного використання інформаційних ресурсів, реалізація прав на отримання, поширення та використання інформації. Проблема інформаційної безпеки не може бути вирішена без впровадження нових ідей, знань та реалізації відповідної політики у сфері інформатизації. Ігнорування проблем інформаційної безпеки може негативно вплинути на прийняття найважливіших політичних, економічних, соціальних, військових рішень тощо [4].

Аналіз стану інформаційної безпеки України показує, що до основних проблем забезпечення інформаційної безпеки належать ті з них, що мають загальносистемний характер, пов'язані з відсутністю наукового обґрунтування і практичної апробації політики і методології організації державної системи інформаційної безпеки. За своїм характером це, переважно, правові, науково-технічні, економічні, організаційні, кадрові проблеми тощо.

Ситуація, що склалася в інформаційній сфері України, вимагає вирішення таких комплексних проблем, як [5, с.127]:

- розвиток науково-практичних основ інформаційної безпеки, а саме, визначення основних положень стратегії держави в сфері створення та забезпечення умов формування і використання інформаційних ресурсів,

- підтримка високих темпів їх формування і заданих критеріїв якості;
- створення законодавчої і нормативно-правової бази забезпечення інформаційної безпеки;
- розроблення механізмів реалізації прав громадян на інформацію загального користування;
- визначення основних положень стратегії держави у сфері використання засобів масової інформації у процесі формування суспільної свідомості, розробка методів і форм інформаційної політики держави.

Можна виділити декілька основних джерел загроз безпеці регіонального інформаційного простору:

За своєю загальною спрямованістю загрози інформаційній безпеці України можна поділити на такі види:

1. Загрози конституційним правам і свободам людини і громадянина у сфері духовного життя й інформаційної діяльності, індивідуальній, груповій і суспільній свідомості, духовному відродженню України.

2. Загрози інформаційному забезпеченню процесу регулювання економічного розвитку на регіональному рівні.

Загрозами конституційним правам і свободам людини і громадянина у сфері духовного життя й інформаційної діяльності, індивідуальній, груповій і суспільній свідомості, духовному відродженню України можуть бути [6]:

- прийняття органами державної влади нормативних правових актів, що обмежують конституційні права громадян у сфері духовного життя й інформаційної діяльності;
- створення монополій на формування, отримання й поширення інформації в Україні, в тому числі з використанням телекомунікаційних систем;
- нераціональне, надмірне обмеження доступу до суспільно необхідної інформації;
- протиправне застосування спеціальних засобів впливу на індивідуальну, групову і суспільну свідомість;
- невиконання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, організаціями і громадянами вимог українського законодавства, що регулює відносини в інформаційній сфері;
- неправомірне обмеження доступу грома-

дян до відкритих інформаційних ресурсів органів державної влади України, органів місцевого самоврядування, відкритих архівних матеріалів, іншої відкритої соціально значущої інформації;

- порушення конституційних прав людини і громадянина у сфері засобів масової інформації;
- маніпулювання інформацією (дезінформація, приховування або перекручування інформації).

Інтереси особи в інформаційній сфері полягають, насамперед, у реальному забезпеченні конституційних прав і свобод людини і громадянина на доступ до відкритої інформації, на використання інформації для здійснення не забороненої законом діяльності, а також у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку, духовний і інтелектуальний розвиток [3].

Складність процедур, реалізованих у сучасних технологіях доступу до інформаційних ресурсів, збільшує залежність людини від створювачів інформаційних технологій, які визначають алгоритми пошуку інформації і надання їй вигляду, зручного для сприйняття. Власне кажучи, саме вони багато в чому формують інформаційне коло життя, визначають умови, в яких живе і вирішує свої життєві проблеми пересічний громадянин держави. За таких обставин винятково важливим завданням держави є забезпечення безпеки взаємодії людини з інформаційною інфраструктурою [3].

Саме несанкціоноване використання персональних даних, що накопичуються різними структурами, зокрема органами державної влади, є небезпечним джерелом загроз інтересам особистості. Розширення можливостей прихованого збирання інформації, що становить особисту і сімейну таємницю, відомостей про приватне життя, знижує правовий статус людини і громадянина. На жаль, сучасні технології не вирішують усіх труднощів реалізації механізмів охорони цих зведень.

Інтереси суспільства в інформаційній сфері на регіональному рівні полягають у досягненні й підтримці суспільної злагоди, підвищенні творчої активності населення.

Потенційно серйозні загрози інтересам суспільства в інформаційній сфері пов'язані,

зокрема, з ускладненням і недостатнім професіоналізмом експлуатації та захисту інформаційних систем і мереж зв'язку, які обслуговують критично важливі об'єкти інфраструктури забезпечення життєдіяльності регіону, а саме: інформаційні системи енергетичної, транспортної, трубопровідної й деяких інших. Ці загрози можуть виявлятися як навмисні, так і ненавмисні помилки, збої та відмови техніки і програмного забезпечення, а також внаслідок шкідливого впливу на ці інфраструктури з боку злочинних структур і кримінальних елементів. Масштаб можливих наслідків некоректної роботи технічного і програмного забезпечення інформаційних систем, певною мірою, можна уявити за витратами на вирішення „Проблеми-2000”, коли, за деякими оцінками, світове співтовариство витратило близько 500 млрд доларів США [3].

Загрозами інформаційному забезпеченню процесу регулювання економічного розвитку на регіональному рівні можуть бути:

- монополізація інформаційного ринку України, його окремих секторів закордонними інформаційними структурами;
- низька ефективність інформаційного забезпечення державної політики України внаслідок дефіциту кваліфікованих кадрів, відсутності системи формування і реалізації державної інформаційної політики.

З урахуванням майбутнього розвитку інформатизації, проникнення інформаційних технологій у найважливіші сфери життя суспільства необхідно передбачити перехід від принципу забезпечення безпеки інформації до принципу інформаційної безпеки.

Для запобігання та ліквідації загроз інформаційній безпеці використовують правові, програмно-технічні і організаційно-економічні методи.

В Україні правовий режим державної таємниці (ДТ) визначено Законом України „Про державну таємницю”, іншими нормативно-правовими актами, а також укладеними Україною міжнародними договорами та угодами про взаємну охорону державних таємниць, які регулюють відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, її засекречуванням, охороною та контролем з боку держави за станом цієї роботи. Їх дія не поширюється на відносини, пов'язані з

охороною іншої, передбаченої відповідним законом, таємниці (службової, військової, банківської, комерційної тощо), якщо остання водночас не є ДТ. Інформація розглядається як ДТ з часу її внесення до Переліку відомостей, що становлять ДТ України [3].

У розвинутих країнах Західної Європи і США інформаційне законодавство формується і вдосконалюється в умовах сталого функціонування структур громадянського суспільства і правових інститутів.

Удосконалення механізму використання правових методів передбачає розробку комплексу нормативно-правових актів і положень, які регламентують інформаційні відносини в суспільстві, керівні і нормативно-методичні документи щодо забезпечення інформаційної безпеки.

Програмно-технічні методи – це сукупність наступних засобів: запобігання витоку інформації, виключення можливості несанкціонованого доступу до інформації, запобігання впливам, які призводять до знищення, руйнування, спотворення інформації, або відмовам у функціонуванні засобів інформатизації, виявлення закладних пристроїв, виключення перехоплення інформації технічними засобами, використання

криптографічних засобів захисту інформації при передачі по каналах зв'язку.

З метою створення системи інформаційної безпеки і безпечного використання інформаційних технологій розроблено ряд міжнародних стандартів, методик та інших документів, що регламентують ці питання [7; 364].

Так, найбільш відомий стандарт BS 7799 [8] визначає загальну організацію, класифікацію даних, системи доступу, напрями планування, відповідальність співробітників, використання оцінки ризику в контексті інформаційної безпеки. В процесі впровадження стандарту створюється відповідна система менеджменту, мета якої – скорочення матеріальних втрат, пов'язаних із порушенням інформаційної безпеки.

Заходи із забезпечення безпеки інформаційної системи повинні носити комплексний характер і ґрунтуватися на перевірених практикою прийомах і методах.

На рис. 1 наведено структурно-функціональний склад системи захисту інформації від загроз несанкціонованого доступу. Так, система захисту інформації від несанкціонованого доступу містить чотири типових (базових) підсистеми з наступними основними функціями захисту:

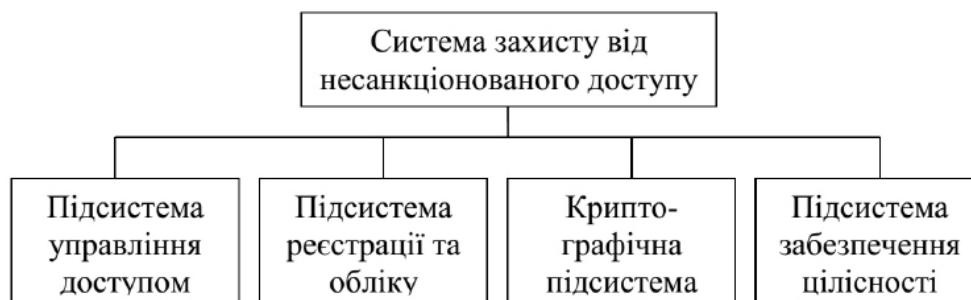

Рис.1. Структура системи захисту від несанкціонованого доступу

Джерело: складено на основі [9, с.53]

1. Підсистема управління доступом (ідентифікація, перевірка справжності, контроль доступу, управління потоками інформації);

2. Підсистема реєстрації та обліку (реєстрація та облік; облік носіїв інформації; сигналізація щодо спроб порушення захисту);

3. Криптографічна підсистема (шифрування конфіденційної інформації; шифрування інформації, що належить різним суб'єктам доступу або групам доступу з різними ключами);

4. Підсистема забезпечення цілісності (забезпечення цілісності програмних засобів та

інформації, що оброблюється; фізична охорона засобів обчислювальної техніки та носіїв інформації; наявність адміністратора безпеки інформації; періодичне тестування системи захисту інформації від несанкціонованого доступу; засоби відновлення системи захисту інформації; використання сертифікованих засобів захисту).

Організаційно-економічні методи передбачають формування і забезпечення функціонування систем захисту секретної і конфіденційної інформації, сертифікацію цих

систем згідно вимог інформаційної безпеки, ліцензування діяльності в сфері інформаційної безпеки, стандартизацію способів і засобів захисту інформації, контроль за діями персоналу в захищених інформаційних системах [10, с.19-21].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування системи інформа-

ційної безпеки потребує розробки і реалізації системи заходів, метою яких є попередження, виявлення та припинення правопорушень у інформаційній сфері.

Зазначені у статті заходи необхідно розглядати як важливий елемент організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки України.

Список використаної літератури

1. Курмаєв П.Ю. Організаційно-економічний механізм регулювання розвитку регіонів / П.Ю. Курмаєв. – Умань: ПП Жовтий, 2010. – 332 с.
2. Курмаєв П.Ю. Направления формирования модели электронного управления социально-экономическим развитием / П.Ю. Курмаєв // Сборник научных трудов SWorld. – Выпуск 3. Том 38. – Иваново: МАРКОВА АД, 2013. – С. 3-5
3. Соснін О.В. Забезпечення інформаційної безпеки держави: теоретичний дискурс /О.В. Соснін// Стратегічна панорама. – 2004. – № 2. – С. 149-154
4. Інформаційна безпека України: сутність та проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/book/panorama/kr_stil.htm
5. Складенко О.А. Сучасні проблеми інформаційної безпеки України в умовах внутрішніх трансформацій / О.А.Складенко //Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2006. – №64. – С.127
6. Морозов О.Л. Інформаційна безпека в умовах сучасного стану і перспектив розвитку державності [Електронний ресурс] /О.Л. Морозов //Віче. – 2009. – Спецвипуск. – Режим доступу до журн.: <http://www.viche.info/journal/598/>
7. Бармен С. Разработка правил информационной безопасности / С. Бармен: Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2002. – 208 с.
8. British Standard. Code of practice for information security management British Standards Institution, BS 7799:1995
9. Шорошев В.В. Нова архітектура системи захисту інформації в комп'ютерних системах від несанкціонованого доступу / В.В. Шорошев // Інформаційна безпека. – 2009. – №2 (2). – С.53
10. Гавловський В. Удосконалення інформаційного законодавства як засіб оптимізації протидії комп'ютерної злочинності / В.Гавловський, М. Гуцалюк, В. Цимбалюк // Науковий вісник НАВСУ. – 2001. – №3. – С. 19-21

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА

Ніженська І. В.

Анотація. У статті досліджено трактування поняття тіньова економіка, її вплив на господарське життя. Визначено основні методологічні підходи до розуміння поняття тіньової економіки, зокрема соціологічний, кібернетичний та правовий. Виявлена складність і багатогранність проблем тіньової економіки дозволила автору сконцентрувати увагу на необхідності розвитку міждисциплінарного підходу до дослідження тіньової економіки, що сприятиме виробленню більш ефективних методів подолання цього явища.

Ключові слова: тіньова економіка, методологічна ознака, детінізація, правовий підхід, економічний підхід.

Аннотация. В статье исследованы трактовка понятия теневая экономика, ее влияние на хозяйственную жизнь. Определены главные методологические подходы к пониманию понятия теневой экономики, в частности социологический, кибернетический и правовой. Обнаружена сложность и многогранность проблем теневой экономики позволила автору сконцентрировать внимание на необходимости развития междисциплинарного подхода к исследованию теневой экономики, что будет способствовать выработке более эффективных методов преодоления этого явления.

Ключевые слова: теневая экономика, методологическая признак, детенизация, правовой подход, экономический подход.

Постановка проблеми. Протягом значного проміжку часу, більш економічно розвинутих країн світу намагаються подолати таке соціально-економічне явище як тіньова економіка, досліджуючи причини її виникнення та застосовуючи різні методи для боротьби з нею. Тіньова економіка притаманна усім країнам незалежно від моделі та рівня соціально-економічного розвитку. Практика показує, що поки існуватиме державна форма організації суспільного життя, а держава, в тій чи іншій правовій формі, впливатиме на економічний розвиток шляхом реалізації бюджетної, податкової, грошово-кредитної, валютної політики, доти зберігатиметься і тіньова економіка. Істотно може змінюватися тільки її питома вага, роль, яку вона відіграє у суспільному житті, а також механізм її взаємодії з легальною економікою [1].

Проте, для точнішого окреслення чинників, здатних знизити рівень тіньової економіки необхідно дати детальніше визначення категорії тіньової економіки. Сьогодні не сформульовано єдиного загального прийнятого універсального визначення поняття тіньової економіки. Розмаїття позицій зумовлене, як правило, розходженнями у характері розв'язуваних авторами теоретичних і прикладних завдань, а також методологією та методикою дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. У вітчизняні та зарубіжній науковці використовують існують різні підходи до визначення явища, яке сьогодні позначається терміном «тіньова економіка». Гостроту цієї проблематики підтверджують плідні дослідження дослідження вітчизняних учених В. Андрущенка, А. Базиліюк, О. Барановського, В. Бородюка, В. Буряковського, З. Варналія, О. Гаврилюка, М. Єрмошенка, І. Іващук, С. Коваленка, А. Крисоватого, В. Мандибури, В. Поповича, Т. Приходька, А. Соколовської, В. Суторміної, І. Таранова, О. Турчинова, В. Федосова, С. Юрія. Серед зарубіжних дослідників належне місце посідають роботи таких науковців, як Ю. Агафонов, О. Гуров, І. Жіліна, В. Ісправніков, Т. Корягіна, Л. Косалс, В. Лазовський, М. Ніколаєва, П. Ореховський, О. Осипенко, Г. Песчанских, В. Радаєв, Л. Соколовський, Д. Чернік, А. Шевяков, А. Шестаков, А. Шохін, М. Алігман, Д. Блейдс, В. Гінзбург, П. Гутман, Б. Даллаго, Ф. Коган, Б. Контіні, К. Котке, Г. Мюрдаль, Е. де Сото, В. Танзі, Р. Теобальд, Е. Фейг.

Формулювання цілей дослідження. Дослідити сутність поняття тіньова економіка, та основні підходи до визначення цього поняття.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В Україні, як і в інших країнах

світу, в умовах глобалізації стрімко зростають криміногенні складові тіньових економічних відносин. Погіршенню загальної економічної ситуації в нашій країні сприяє не тільки системна світова фінансова криза, але і прорахунки у податковій, кредитній, монетарній і зовнішньоекономічній політиці держави, інші недоліки, припущені в процесі соціально-економічних перетворень. У результаті тіньова економіка набуває значних розмірів і за експертним висновком Міністерства економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ), обсяг тіньової економіки в Україні становить майже 40% – за методом "витрати населення – роздрібний товарооборот".

Тіньова економіка в поєднанні з організованою злочинністю і корупцією становлять загрозу для економічної та національної безпеки держави. Тому що склався в Україні тіньовий сектор економіки потребує глибоких і комплексних наукових досліджень. Значною проблемою, яка ускладнює дослідження тіньової економіки, є повна відсутність інформаційно-статистичних даних [2].

Розглянемо основні підходи до визначення цього поняття. Під час вивчення тіньової економіки дослідники, як правило, аналізують можливість здійснення фундаментального теоретичного аналізу, статистичної оцінки, оптимізації соціально-економічної політики, вдосконалення правоохоронної діяльності, посилення економічної безпеки.

За методологічною ознакою можна визначити такі основні підходи до дослідження категорії тіньова економіка:

- соціологічний підхід;
- кібернетичний підхід;
- правовий підхід;
- економічний підхід;
- міждисциплінарний комплексний підхід.

Соціологічні концепції тіньової економіки розглядають цю сферу з огляду на взаємодію соціальних груп, що відрізняються позицією у системі тіньових інститутів, мотивами економічної поведінки суб'єктів у певних ситуаціях [3].

У межах кібернетичної концепції тіньова економіка розглядається як самодостатня система. Її прихильники розробляють економіко-математичні моделі прогнозування та управління тіньовою економікою, закономір-

ностей її розвитку і взаємодії з офіційним сектором.

Правовий метод дослідження тіньової економіки базується на визначенні наявності критеріїв тіньових економічних явищ, щодо до нормативної системи регулювання.

Вивчення та аналіз юридичної літератури дозволяє зосередити увагу на узагальненні визнаних юридичною громадськістю основних підходів до його тлумачення.

Тіньова економіка – це прояв економічної діяльності, щільно пов'язаний з правовими нормами, з їх дотриманням та порушенням. Ключовим критерієм правового підходу до визначення поняття «тіньова економіка» є співвідношення тіньового сектору та нормативної системи регулювання.

Поняття тіньова економіка, нажаль, не має нормативного закріплення. Але має певні риси, завдяки яким можна визначити його зміст. Тіньова економіка – це сукупність економічних відносин, у які вступають суб'єкти господарювання. Вона проявляє себе в різних видах нерегламентованої державою діяльності цих суб'єктів, порушеннях у межах дозволеної економічної діяльності (різні відхилення від правових норм, економічних стандартів, приховування прибутку та інші шахрайства), а також у зайнятті забороненими видами діяльності (рекет, торгівля зброєю, торгівля людьми тощо).

Основними критеріями тіньової економіки є ухилення від офіційної державної реєстрації, державного контролю, протиправний характер діяльності. Д. Макаров, Л. Коссалс основною характерною рисою тіньової економічної діяльності вважають її неконтрольований характер.

В. Ісправніков для віднесення економічних явищ до тіньового сектору використовує критерій протиправної діяльності й ухилення від офіційної реєстрації [4]. П. Ореховський використовує дещо детальніший критерій – відсутність державної реєстрації комерційних угод [5]. Б. Даллаго для визначення тіньових економічних процесів використовує поняття «іррегульована економіка», що означає діяльність економічних агентів, які здійснюють свою господарську діяльність всупереч визначених правил та чинного законодавства або приховують її від державних органів

управління та контролю [6, с. 32].

Правовий підхід, щодо розробки проблеми тіньової економіки має бути поєднано з глибоким вивченням її передумов, проявів та негативних наслідків з позицій та засобами економічної науки.

Особливістю економічного підходу є визначення впливу тіньової економіки на ефективність економічної політики, розподіл та використання ресурсів, розробка надійних методів оцінки її обсягів.

Так С. Нікітін розглядає термін тіньова економіка, як це ринкове виробництво товарів і послуг як заборонених, так і не заборонених законодавством, яке не враховується офіційною статистикою національного продукту і не пов'язане з будь-якими зобов'язаннями зі сплати податків державі [7]. Дослідивши проблеми утворення і розширення тіньової економіки Шнайдер Ф. та Енсте Д., відзначили, що тіньовий сектор економіки є практично в кожній країні. Її розміри багато в чому визначаються тим, який в країні економічний порядок: при сильній владі, кращій законодавчій базі та організованому управлінні тіньовий сектор економіки незначний і, навпаки [8, с.24].

Значний внесок у розроблення сучасних наукових підходів до з'ясування механізмів тіньової економічної діяльності зробив О. Турчинов, який сформулював таке визначення тіньової економіки: "тіньова економіка – це економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, а також діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства" [9, с. 32]. Проте, це визначення може стосуватись всіх загальнокримінальних злочинів (крадіжка, розбій, вимагання), а це може призвести до неприпустимого розширення сфери тіньової економіки. Академік Богачов В.І., аналізуючи стан тіньової економіки в країні, відзначає: «Тіньова економіка – це не тільки ті сфери життєдіяльності суспільства, які стоять за межами економіки, наприклад, незаконна торгівля зброєю, наркобізнес, проституція та інше, а перш за все, порушення законів, відхід від сплати податків, які спостерігаються по суті справи, у всіх сферах підприємництва»[4].

У рамках економічної концепції досліджують тіньову економіку на глобальному,

макро- і мікрорівнях, а також в інституційному аспекті.

На рівні глобальної економіки розглядаються міжнародні тіньові відносини (наркобізнес, «відмивання» грошей, отриманих злочинним шляхом тощо).

На макрорівні аналізується тіньова економічна діяльність з урахуванням її впливу на структуру економіки, виробництво, розподіл, перерозподіл і споживання валового внутрішнього продукту, зайнятість, інфляцію, економічне зростання та інші макроекономічні процеси.

На мікрорівні увага концентрується на вивченні економічної поведінки і прийнятті рішень суб'єктами тіньової економіки, аналізуються окремі складники нелегального ринку.

На інституційному рівні аналіз сконцентровується на соціально-економічних інститутах, тобто досліджується система формальних і неформальних правил поведінки, механізм функціонування та закономірності їхнього розвитку.

Складність і важливість проблем тіньової економіки стимулюють розвиток міждисциплінарного підходу до її дослідження.

Напрямок міждисциплінарного дослідження багато у чому визначається обранням основного критерію зарахування економічних відносин до цієї сфери.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Поширення в Україні такого соціально-економічного явища, як тіньова економіка, а також обсяги продукції та фінансових ресурсів, які обертаються в цій сфері, являють собою суттєву перешкоду забезпеченню сталого розвитку економіки. Значною проблемою є те, що переважна більшість операцій, які можна віднести до тіньових, можна здійснювати в легальному нормативно-правовому полі, а доведення факту здійснення тіньової діяльності потребує значних зусиль органів державної влади. Внаслідок того, що обсяги тіньової економіки не можуть бути повноцінно враховані офіційною статистикою, розроблення спеціальних методів обліку і оцінок цього явища стає неможливим.

В кожній сфері прояву тіньової економіки потрібно шукати різні шляхи детінізації, адже

специфічність кожної галузі не дає все звести до одного сектора та усунення державних корумпованих під стандартне трактування. Тобто необхідно створити умови для легалізації тіньового

Список використаної літератури

1. Бородюк В. Оценка масштабов теневой экономики и её влияние на динамику макроэкономических показателей / В. Бородюк, А. Турчинов, Т. Приходько // Экономика Украины. – 2006. – №11. – С. 4-16.
2. Теневая экономика / [Бунич А.П., Гуров А.И., Корягина Т.И. и др.]. – М.: Экономика, 1991. – 159 с.
3. Преступность и социально-экономическое развитие // Борьба с преступностью за рубежом. – М.: ВИНИТИ. – 1991. – № 3. – С. 27–44, 30.
4. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / За ред. З. С. Варналія. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
5. Исправников В. О. Теневой капитал: конфисковать или амнистировать? / В. О. Исправников // Экономика и жизнь. – 1996. – № 24. – С. 8-12.
6. Ореховский П. Статистические показатели и теневая экономика / П. Ореховский // РЭЖ. – № 4. – 1996. – С. 14-17.
7. Никитин С. Теневая экономика и налогообложение / С. Никитин, М. Степанова, Е. Глазова // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 2. – С. 24–30.
8. Шнайдер Ф. Теневые экономики: размеры, причины роста и следствия / Ф. Шнайдер, Д. Энсте // Аргументы и факты. – 2001. – №17. – С.6.
9. Турчинов О.В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження / О. В. Турчинов. – К. : Вид-во АртЕк, 1995. – 300 с.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Слатвінський М. А.

Анотація. В статті на основі аналізу рамкового законодавства в сфері національної безпеки автором встановлено сутність економічної безпеки відповідно до її офіційного тлумачення. Розглянуто історичні аспекти виникнення поняття економічної безпеки та основні підходи до визначення його змісту. Виокремлено сукупність елементів економічної безпеки у функціонально-структурному аспекті. Автором запропоновано власний підхід до розуміння сутності економічної безпеки в інвестиційній сфері, що дозволяє визначити орієнтири при розробці відповідної концепції інвестиційної політики.

Ключові слова: економічна безпека, інвестиційна безпека, інвестиційна політика.

Аннотация. В статье на основе анализа рамочного законодательства в сфере национальной безопасности автором установлена сущность экономической безопасности в соответствии с ее официальной трактовкой. Рассмотрены исторические аспекты возникновения понятия экономической безопасности и основные подходы к определению его содержания. Выделены совокупность элементов экономической безопасности в функционально-структурном аспекте. Автором предложено собственный подход к пониманию сущности экономической безопасности в инвестиционной сфере, что позволяет определить ориентиры при разработке концепции инвестиционной политики.

Ключевые слова: экономическая безопасность, инвестиционная безопасность, инвестиционная политика.

Постановка проблеми. Актуальність забезпечення економічної безпеки зумовлюється поточним станом економіки держави, який носить в Україні досить суперечливий характер. В сучасних умовах, які б проблеми не вирішувались в українській економічній науці, вони будуть в певній мірі торкатися і питань економічної безпеки. Необхідність зосередження уваги на вирішенні останніх обумовлюється об'єктивними процесами і явищами, що відбуваються в українському суспільстві та економіці протягом останніх років. Постійні суспільно-політичні зміни, пов'язані з виникненням конфліктних ситуацій, кризові явища в економіці, незадовільні результати функціонування національної економіки ставлять під сумнів не тільки поєднання інтересів та потреб членів суспільства, а й загрожують їх добробуту. Загалом описана ситуація вимагає від держави формування довго- та короткострокової стратегії, розробки практичних рекомендацій та механізмів забезпечення економічної безпеки, в тому числі і в інвестиційній сфері, першочерговим етапом чого має бути сформоване означення сутності даної економічної категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. В економічній науковій літературі, особливо останнім часом, приділяється значна

увага вирішенню проблем забезпечення економічної безпеки. У формування розуміння сутності та змісту економічної безпеки значний внесок зроблено в працях вітчизняних та зарубіжних економістів, таких як: Абалкін Л. І. [1], Архіпов А. [2], Власюк О. С. [5], Гарфінкель М. [24], Мартиненко В. В. [13], Мартін П. та Майер Т. [29; 30], Мороз В. В. [14], Пастернак-Таранушенко Г. А. [15; 16], Сак Т. В. [18], Сенчагов В. К. [20] та інших. Однак, залишається не повністю вирішеним питання комплексного дослідження змісту економічної безпеки в контексті вивчення можливостей і пріоритетів забезпечення безпеки інвестиційних процесів в національній економіці.

Формулювання цілей дослідження. Виявлення сутності та змісту економічної безпеки інвестиційних процесів є першим кроком, необхідним для вироблення виваженої інвестиційної політики держави в умовах ризиків та загроз національній економічній безпеці, встановлення стратегічних орієнтирів та пріоритетів при її проведенні, що і є основною метою даної статті.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В Україні вже сформоване офіційне розуміння національної, та, зокрема, економічної безпеки, основою якого виступає

велика кількість нормативно-правових актів, покликаних регулювати різні сфери національної безпеки (табл. 1). Базовими серед них, звичайно, є Конституція України та Закон України «Про основи національної безпеки України». Якщо виходити із припущення, що основи економічної безпеки закладаються в сфері господарювання, то її нормативно-правове забезпечення може здійснюватись за такими напрямками державного регулювання: регулювання підприємницької, інвестиційно-інноваційної діяльності, антимонопольне, фінансово-бюджетне та грошово-кредитне,

податкове регулювання тощо, кожен із яких підпадає під регулюючу дію цілого ряду нормативно-правових актів. Наприклад, підвищенню рівня економічної безпеки сприяє проведення державою ефективної інвестиційної політики, правовою основою якої є такі нормативно-правові акти: Закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про державно-приватне партнерство», «Про інститути спільного інвестування», «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом "єдиного вікна"» та ряд інших.

Таблиця 1

Правова регламентація забезпечення економічної безпеки в Україні

Нормативно-правовий акт	Основні положення
Конституція України від 28.06.1996	Впроваджено поняття економічної безпеки, зазначено, що забезпечення економічної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави.
Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV	Визначено терміни «національна безпека», «загрози національній безпеці», «національні інтереси», правову основу національної безпеки, об'єкти та суб'єкти національної безпеки, встановлено пріоритети національних інтересів, загрози для них та національної безпеки, зокрема, і економічної, а також задекларовано основні напрями державної політики з питань національної безпеки.
Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» в редакції від 08.06.2012 № 389/2012	Визначено правові засади захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, актуальні загрози національним інтересам, в тому числі в економічній сфері, конкретизовані завдання політики національної безпеки в економічній сфері та задекларовані принципи і напрями, механізм реалізації стратегії національної безпеки.
Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» від 15.08.2012 № 569-р	Охарактеризовано національну безпеку у фінансовій сфері, визначено основні загрози національній безпеці в різних складових фінансової сфери, запропоновано шляхи і напрями вирішення проблем забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері.
Наказ Мінекономрозвитку України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29.10.2013 № 1227	Визначено терміни «економічна безпека» та її складових, зокрема «інвестиційно-інноваційна безпека», окреслено методичні підходи до оцінки рівня та загроз економічної безпеки України в умовах економічної динаміки (визначення інтегрального індексу економічної безпеки та 9 субіндексів).

Зрозумілим є те, що провести досить докладний аналіз всієї наявної нормативно-правової бази в межах встановлення сутності економічної безпеки не є можливим, тому доцільно звернутись до розгляду рамкового

законодавства в сфері національної безпеки. Так, Законом України «Про основи національної безпеки України» подано визначення поняття «національна безпека», а також «загрози національній безпеці», «національні

інтереси». Під національною безпекою розуміється захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, в т. ч. і в економічній сфері, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства. В свою чергу, загрози національній безпеці – наявні та потенційні явища і чинники, що становлять небезпеку життєво важливим національним інтересам, а національні інтереси – життєво важливі цінності народу України, сукупність потреб суспільства і держави, реалізація яких забезпечує національний суверенітет.

Можна зробити висновок, що на даний час

нормативно-правове забезпечення національної безпеки є відповідним до вимог Закону України «Про основи національної безпеки України» (розроблені і затверджені Воєнна доктрина України та Стратегія національної безпеки України), однак не відповідає вимогам до формування відповідної системи: забезпечені лише законність функціонування сфери національної безпеки та визначена її стратегія, що потребує доопрацювання відповідно викликів часу, тоді як відсутні доктрина, і концепція національної безпеки, які б охоплювали економічну безпеку (табл. 2).

Таблиця 2

Відповідність вимогам нормативно-правового забезпечення національної безпеки України

Вимоги до нормативно-правового забезпечення економічної безпеки	Фактичний стан виконання вимог
Законодавче забезпечення	Існує лише Закон України «Про основи національної безпеки України»
Визначення стратегії і тактики забезпечення економічної безпеки	Існує лише Стратегія національної безпеки України
Наявність доктрини економічної безпеки	Необхідна доктрина відсутня
Наявність концепції забезпечення економічної безпеки	Необхідна концепція відсутня

На офіційному рівні поняття економічної безпеки вперше було використано в Конституції України від 28 червня 1996 року, ще до розробки та прийняття базового законодавства в сфері національної безпеки. Так, в ст. 17 зазначається, що забезпечення економічної безпеки, поруч із захистом суверенітету і територіальної цілісності України, «є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [11].

В законі України «Про основи національної безпеки України» саме поняття економічної безпеки не згадується, однак її трактування можна сформулювати, розглядаючи визначені пріоритети національних інтересів, загрози національним інтересам та напрями державної політики з питань національної безпеки в економічній сфері. Разом з тим, в Стратегії національної безпеки України вже знаходимо згадування економічної безпеки, однак як і в законі самого тлумачення поняття не дається. В Стратегії по суті більш деталізовано та адекватно до умов зовнішнього і внутрішнього середовища повторюються зазначені в зако-

ні пріоритети національних економічних інтересів, загрози для них та ключові завдання державної політики.

Отже, в названих вище офіційних нормативно-правових документах економічна безпека розглядається як створення умов для формування конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення. Безсумнівно, зазначене пов'язане з економічною безпекою, однак не розкриває офіційне тлумачення даного поняття. Створення умов для формування конкурентоспроможної економіки, для сталого економічного зростання, підвищення ефективності інвестиційних процесів, оздоровлення фінансової системи, подолання залежності від зовнішніх джерел фінансування, енергоносіїв, підвищення технологічного рівня економіки України, звичайно, визначаються сутністю економічної безпеки, однак мова йде, як очевидно, про засоби досягнення цілей, тобто забезпечення економічної безпеки, а не про її зміст.

В Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, яка хоч і частково стосується економічної безпеки, визначення останньої не надається. Вона не є логічним продовженням вироблення офіційного підходу до розуміння національної безпеки, і, зокрема, економічної, а більше виникла як реакція на загрози сформовані світовою фінансово-економічною кризою 2008-2009 рр. Суттєвий внесок даної концепції полягає у визначенні потенційних та наявних загроз національній безпеці у фінансовій сфері та сукупності заходів, що мали б запобігти та мінімізувати кризові явища і забезпечити стабільність фінансової сфери.

Отже, у розглянутих нормативно-правових документах в сфері національної безпеки можна віднайти підтвердження наукових положень, сформованих на цей час. Національна безпека України реалізується через національні інтереси, які є поєднанням інтересів людини, суспільства та держави, хоча в основу ставляться саме суспільні інтереси. Забезпечуються національні інтереси органами державної та місцевої влади, громадянами та їх об'єднаннями. У всіх згаданих документах як питання економічної безпеки, так і національних інтересів в економічній сфері розглядається на рівні з іншими, разом з тим національна безпека ставиться в залежність від реалізації економічних інтересів, метою забезпечення якої є також побудова сталої та зростаючої ринкової економіки. Пріоритетом економічних інтересів визначається створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення [9; 19]. Однак, як розглядається в нормативно-правових актах з національної безпеки, несамоїтне дослідження економічної безпеки в межах національної безпеки ускладнює розуміння сутності поняття та її практичне забезпечення.

Разом з тим, в сукупності нормативно-правових актів, що регулюють сферу національної безпеки, відчутною є відсутність концепції забезпечення економічної безпеки, яка на офіційному рівні надавала б розуміння сутності останньої і окремих її видів (в тому числі інвестиційної), а також встановлювала напрями діяльності держави із забезпечення

економічної безпеки: виявлення на основі проведеної оцінки рівня економічної безпеки, виявлення відхилень прогнозованих параметрів економічного розвитку від критичних значень та розроблення заходів для виведення економіки із небезпечної зони.

Фактично, розглянуті нормативно-правові акти в сфері національної безпеки лише дають загальне уявлення про офіційне розуміння сутності економічної безпеки, однак в повній мірі не подається розкриття її змісту, видового різноманіття, структури. Таким чином, відбувається констатація, що забезпечення економічної безпеки має вагоме значення для економічного розвитку держави, і подається загальне формулювання напрямів з вирішення її проблем.

Отже, офіційне розуміння економічної безпеки перебуває лише на стадії становлення. Необхідний обсяг нормативно-правових актів для її забезпечення ще повністю не сформований і на даний час увага концентрується на визначенні загроз та заходів для забезпечення економічної безпеки, під якою розуміється створення умов для формування конкурентоспроможної, соціально-орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення. Значна кількість документів, в яких приділяється увага економічній безпеці країни свідчить про її актуальність, тоді як відсутність системності та комплексності, декларативний характер свідчать, в свою чергу, про необхідність подальшого, більш глибокого дослідження проблеми.

Історично виникнення поняття економічної безпеки, основним чином, пов'язують із іменем Ф. Рузвельта [6, с. 311; 10, с. 8; 13, с. 41], який ввів його в обіг, заснувавши в 1934 р. Комітет з економічної безпеки.

В подальшому питання забезпечення економічної безпеки все більше привертало до себе уваги з боку представників як наукової сфери, так і влади [6, с. 311-312]. На державному рівні в США і країнах Європи вже з другої пол. XX ст. інтенсивно піднімалися питання національної безпеки, в межах вирішення яких торкалися і проблем економічної безпеки. На науковому рівні значне зростання інтересу до дослідження питань безпеки в країнах Заходу спостерігається з 80-х рр. XX ст.

В цей період у економічній думці країн Заходу відзначився поступовий перелам у розумінні безпеки держави – відхід від концепцій національної безпеки, що базувалися на військовому чиннику, і розвиток концепцій, що враховували саме економічну складову.

Основні підходи до розробки концепцій економічної безпеки характеризувалися її визначенням, як:

- стану економіки, коли стійкість ринку та благополуччя суспільства та окремих індивідів залежать від їх дій із подолання загроз та розстановки політичних сил [23];

- відсутності загроз економіці від нестабільності економічних процесів: негативних змін у рівні зайнятості, інфляції, перешкод у постачанні ресурсів, перериванні господарських зв'язків [25; 31];

- поєднання економічного суверенітету та автономії країни із системою подолання загроз при активному входженні в систему міжнародних економічних відносин [26; 27; 32].

Останній підхід і досі серед науковців економічно розвинених країн світу залишається актуальним [21; 28], оскільки переважає думка, що з економічної точки зору даним країнам загроза може надходити у надмірному представленні іноземного капіталу у стратегічних галузях. Крім того, активно досліджуються питання формування системи міжнародної безпеки не військовими, а на противагу їм економічними методами – насамперед, посиленням міжнародного торговельного співробітництва [22; 24; 29; 30].

В Україні, як і в інших пострадянських країнах, перші наукові дослідження економічної безпеки відносяться до 1994 р. [1-3; 12; 14-16]. За останні двадцять років з'явилося багато досліджень, присвячених економічній безпеці держави, регіонів, галузей, підприємств та людини. Поняття національної безпеки, частково і економічної безпеки, знайшли відображення в нормативних документах.

На даний час зміст та концепції економічної безпеки досить детально досліджені та розроблені у науковій літературі України та пострадянських країн [1-3; 13; 14-16; 20].

Сформованим є розуміння базових категорій економічної безпеки, актуальність її проблем, однак, саме поняття економічної безпеки

досить часто розглядається різнопланово та суперечливо. В певній мірі це, як можемо припускати, визначається різноманіттям механізмів та способів забезпечення економічної безпеки на різних рівнях економічної системи; чинників, що впливають на стан економічної безпеки, вплив яких береться до уваги в окремих дослідженнях. Так, наприклад, в наукових публікаціях та нормативних документах відзначається постійне зростання варіантів загроз економічній безпеці, що формує враження, що до них скоро будуть відноситись всі проблеми національної економіки. В такій ситуації «проблема економічної безпеки «розчиняється» в загальних характеристиках економічного розвитку країни» [20, с. 32], що ускладнює вироблення цілеспрямованих заходів з її забезпечення.

Зміст поняття «економічна безпека» досить широкий, що зумовлюється різноманіттям підходів до виявлення сутнісних характеристик розуміння даного феномену. В першому випадку, економічна безпека виступає складовою системи національної безпеки і відповідно взаємопов'язана з іншими її елементами; в другому – характеризується станом економіки, за якого за умови економічного суверенітету та захисту від дії несприятливих чинників забезпечується її стійкість і сталий розвиток; в інших – захищеністю національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також задоволеністю суспільних та державних потреб.

Однак, можна виділити і такі сутнісні характеристики економічної безпеки: вона визначається не тільки станом, а й способом її функціонування, адже потреби суб'єктів постійно зростають та розвиваються, що вказує на необхідність її розгляду з позицій розвитку. На спосіб функціонування має вплив система її можливостей і зв'язків, а також чинників та загроз, основними з яких є складнопрогнозовані. Таким чином, безпека реалізується в процесі функціонування економічної системи під впливом ряду зовнішніх та внутрішніх чинників.

Виходячи із вище наведеного, можна запропонувати власний авторський підхід до розуміння сутності економічної безпеки – це стан економіки, що визначається способом її функціонування і можливостями

стійкого розвитку в умовах негативного впливу зовнішніх та зовнішніх чинників та реалізовувати суспільні інтереси.

Економічна безпека, будучи однією із підсистем національної безпеки, має свою складну структуру. У науковій літературі існують розходження думок щодо її складу, які подеколи є навіть суперечливими.

Складність дослідження структури економічної безпеки зумовлюється необхідністю оперування протилежними величинами – загрозами та інтересами. Наприклад, за своїм змістом загрози можуть становити небезпеку не для всієї економічної системи, а лише для її певної сфери, і звідси загрожувати іншим сферам. Виокремлюючи найбільш важливі сфери економічної системи, необхідно виділити за змістом наступні складові економічної безпеки: виробничу, продовольчу, фінансову, інвестиційну, енергетичну, зовнішньоекономічну.

Однак, всі вони взаємопов'язані між собою, тому, наприклад, забезпечення інвестиційної безпеки неможливо розглядати виключно як захист від економічного впливу інших країн чи циклічних коливань економіки, необхідно враховувати і залежність від поставок енергоресурсів для економіки, рівень розвитку виробництва, стійкість і рівноправність зовнішньоекономічних відносин тощо. Враховуючи домінанту саме економічних відносин в забезпеченні добробуту всього суспільства, стрижневою варто вважати саме економічну безпеку, похідними від якої є її різновиди.

В науковій літературі виділяють різні ознаки, що можуть бути покладені в основу виділення структурних елементів економічної безпеки: функціонально-структурну [4; 5; 20], тип економічних відносин [17], рівень безпеки [7; 8].

Функціонально-структурний підхід до виділення складових елементів економічної безпеки набув найбільшого поширення. Він характеризується самостійністю розгляду ряду загроз економічній безпеці відповідно до певної економічної сфери. Згідно даного підходу виділяють такі елементи економічної безпеки: виробничу, демографічну, енергетичну, зовнішньоекономічну, оборонну, інвестиційну, макроекономічну, інформаційну, науково-технічну, продовольчу, соціальну,

фінансову безпеку [4; 5; 18; 20]. При цьому не заперечується багаторівневий характер економічної безпеки, так як функціональні елементи розглядаються на міждержавному, національному та регіональному рівнях.

Таким чином, економічна безпека може бути розглянута у функціонально-структурному аспекті, тобто як сукупність її елементів відповідно до функціональних сфер економіки країни. Виходячи із тлумачень вище перерахованих видів економічної безпеки та загальновизнаної структури економічної системи, особливий вплив на стан національної економіки та рівень її безпеки мають саме фінансова, інвестиційна, виробнича та зовнішньоекономічна. Фінансова складова створює фінансові умови економічної стабільності, інвестиційна – умови фінансової забезпеченості виробництва, виробнича – певний рівень конкурентоспроможності економіки, а зовнішньоекономічна – незалежність економіки країни від зовнішньоекономічних умов. Інші елементи, які включають до структури економічної безпеки, на нашу думку, є взаємопов'язаними з нею, але відособленими елементами національної безпеки, оскільки, хоч і сприяють захищеності інтересів суспільства та убезпеченню від ряду загроз, проявляються в їх функціональному аспекті в дещо відмінних від економічного середовищах.

Разом з тим, інвестиційну безпеку, як елемент економічної, доцільно розглядати відособлено від інших. Вона, хоча і принципово не відрізняється від інших складових економічної безпеки, однак виступає їх невід'ємною частиною.

Забезпечення інвестиційної безпеки не тільки сприяє зростанню інвестиційної привабливості, збалансованості інвестиційного забезпечення економіки, але й створює умови для розвитку економіки країни, удосконалення та набуття нових форм, методів і способів її функціонування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Значне охоплення економічної системи інвестиційними процесами, їх взаємозв'язок та взаємообумовленість в її межах дозволяє виділяти окрему інвестиційну сферу національної економіки, що розглядається як сукупність економічних відносин з відтворення та примноження матеріальних та

нематеріальних засобів суспільного виробництва. З огляду на це, неможливо безпеку інвестиційних процесів включити до галузевої чи рівневої структури, а потрібно її розглядати виключно як окремий вид економічної безпеки.

Відповідно, перспективою подальших досліджень є поглиблене вивчення інвестиційних процесів з позицій економічної безпеки з прицілом на розробку відповідних показників і механізмів її досягнення і утримання.

Список використаної літератури

1. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4-12.
2. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 36-44.
3. Бухвальд Е. Макроаспекты экономической безопасности: факторы, критерии и показатели / Е. Бухвальд, Н. Гловацкая, С. Лазуренко // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 25-35.
4. Вечканов Г. С. Экономическая безопасность / Г. С. Вечканов. – СПб. : Вектор, 2005. – 256 с.
5. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
6. Голіков І. В. Сутність та еволюція поняття економічна безпека / І. В. Голіков // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С. 309-314.
7. Дюженкова Н. В. Современные подходы к формированию региональной системы управления экономической безопасностью: Монография / Н. В. Дюженкова. – М. : Машиностроение-1, 2003. – 172 с.
8. Загашвили В.С. Экономическая безопасность России / В.С. Загашвили. – М. : Юристъ, 1997. – 240 с.
9. Закон України «Про основи національної безпеки України» : від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
10. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / [Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. – Х.: Право, 2009. – 312 с.
11. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
12. Лыкшин С. Развитие экономики России и ее реструктуризация как гарантия экономической безопасности / С. Лыкшин, А. Свиаренко // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 115-125.
13. Мартиненко В. В. Теоретичні основи та сутність економічної безпеки України / В.В. Мартиненко // Економіка промисловості. – 2010. – № 3. – С. 41-46.
14. Мороз В. В. Національна безпека держави – безпека людини / В. В. Мороз. – К.: Екслібрис, 1994. – 63 с.
15. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави / Г.А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Ін-т держ. управління і самоврядування, 1994. – 140 с.
16. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна і національна безпека держави / Г. Пастернак-Таранушенко // Економіка України. – 1994. – № 2. – С. 51-56.
17. Ромащенко Т.Д. Экономическая безопасность национального хозяйства: теория, методология, формирование в России : Монография / Т.Д. Ромащенко. – Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2003. – 216 с.
18. Сак Т. В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції / Т. В. Сак // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 336-340.
19. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» : в редакції від 08.06.2012 № 389/2012 [Електронний ресурс] / Президент України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>
20. Экономическая безопасность : Производство – Финансы – Банки / под ред. В.К. Сенчагова. – М. : Финстатинформ, 1998. – 621 с.
21. Bath, V. (2012) “Foreign Investment, the National Interest and National Security – Foreign Direct Investment in Australia and China”, Sydney Law Review, 5-34; available at http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2042318 (Accessed 3 November 2014).
22. Bayer, R. and Rupert, M. C. (2004) “Effects of civil wars on international trade 1950–92”, J. Peace Res., vol. 41(6), pp. 699–713.
23. Buzan, B. (1983) People, states and Fear, Brighton.
24. Garfinkel, M., Skaperdas, S. and Syropoulos, C. (2009) International trade and transnational security: how comparative advantage and power are jointly determined, Work. Pap. 2680, CES-IFO, Munich.

25. Greer, B. (1986) "European economic security", *Securing Europe's future* / Ed. By Flanagan, St., Hampson, F., pp. 221–241.
26. Holsti, K. (1986) "Politics in command: Foreign trade as national security policy", *International organization*, vol. 40, no. 3, pp. 643–671.
27. Ilgen, Th. (1985) *Autonomy and Independence: US – Western European monetary and trade relations, 1958 – 1984*, Totowa, N.Y.
28. Jackson, J. K. (2013). *Foreign Investment and National Security: Economic Considerations*, Congressional Research Service, Washington, DC.
29. Martin, P., Mayer, T. and Thoenig, M. (2008) "Make trade not war?", *Rev. Econ. Stud.*, vol. 75, pp. 865–900.
30. Martin, P., Mayer, T. and Thoenig, M. (2010) *The geography of conflicts and free trade agreements*, CEPR, London.
31. Murdoch, C. (1977) "Economic factors as objects of security; Economics, security and vulnerability", *Economic issues and national security*, pp. 67–98.
32. Olvey, L., Dolden, J. and Kelly, R. (1984) *The economics of national security*, Wayne, N.J.
33. Polachek, S.W. (1980) "Conflict and trade", *J. Conflict Resolut.*, vol. 24(1), pp. 55–78.

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Кирилюк І. М.

Анотація. У статті досліджуються проблеми фінансового забезпечення аграрного сектору економіки України. Розглянуто роль банківського кредитування аграрного сектора та обґрунтовано необхідність формування іпотечного ринку та створення спеціалізованого державного земельного банку або мережі спеціалізованих банківських установ зі змішаною формою власності для досягнення пріоритетних цілей, що ставляться державою перед виробниками сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: фінансування, інвестиції, кредитування, іпотека.

Аннотация. В статье исследуются проблемы финансового обеспечения аграрного сектора экономики Украины. Рассмотрена роль банковского кредитования аграрного сектора и обоснована необходимость формирования ипотечного рынка и создания специализированного государственного земельного банка или сети специализированных банковских учреждений со смешанной формой собственности для достижения приоритетных целей, которые ставятся государством перед производителями сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: финансирование, инвестиции, кредитование, ипотека.

Постановка проблеми. Досягнення високих показників соціально-економічного розвитку аграрного сектора неможливе без належного фінансування. В умовах сьогодення більша частина агрогосподарств не мають можливості самофінансуватися, вони не можуть забезпечити власними засобами організацію конкурентоспроможного виробництва. Залучення фінансових ресурсів у аграрний сектор економіки можливе при впровадженні виваженої інвестиційної політики шляхом створення стабільного сприятливого інвестиційного клімату як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів за допомогою запровадження економічних механізмів господарювання в галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дослідженням питань, пов'язаних із проблемами фінансування аграрного сектора України присвячено чимало наукових досліджень. Їх результати широко висвітлені у працях провідних українських вчених: С. А. Власюк, О. Є. Гудзя, М. Я. Дем'яненка, П. Т. Саблука, П. А. Стецюка та ін. Нині обґрунтовано чимало дієвих і корисних рекомендацій щодо вдосконалення фінансування агросектора але разом з тим вирішення цих проблем потребує розв'язання багатьох досить складних завдань, пов'язаних із змінами в законодавстві, формуванням відповідних

інституційних механізмів тощо. З огляду на це, питання фінансового забезпечення аграрного сектора України є актуальними та своєчасними.

Формулювання цілей дослідження. Дослідження проблем фінансового забезпечення аграрного сектору України та розробка пропозицій щодо створення нових і вдосконалення існуючих організаційно-правових передумов ефективного застосування окремих фінансових інструментів для вдосконалення його функціонування.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Основним напрямом забезпечення економічного зростання в аграрному секторі є прискорення саме інвестиційних та інноваційних процесів.

Сільське господарство функціонує в умовах граничного дефіциту інвестицій: протягом 2013 року освоєно 19 059 млн грн в основний капітал, з них за рахунок коштів державного бюджету освоєно 64 846 тис. грн, що становить 0,3% у відсотках до загального обсягу інвестицій в основний капітал за видом економічної діяльності [4, с.15].

Розподіл інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності зобразимо на рис. 1 [4, с.14].

Враховуючи, що у складі інвестицій у сільському господарстві одна з найвищих в економіці частка амортизаційних відрахувань,

а потреба підприємств цього виду економічної діяльності в інвестиційних ресурсах для забезпечення конкурентоздатності виробництва одна з найвищих серед виробничих видів діяльності, можна зробити висновок, що дефіцит капітальних ресурсів, їх роль абсолютного обмеження можливостей розвитку більшості підприємств спричинили вагомий вплив на

розвиток усієї системи економічних відносин на селі й зокрема – на форми землекористування. Важливо не лише те, що і внутрішні в аграрному секторі економіки, і зовнішні (в інших видах економічної діяльності) ресурси, які могли бути спрямовані у розвиток агропромислового виробництва, були вкрай обмежені, а й те, що вони були дуже сконцентровані.

Рис. 1. Розподіл інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності у 2013р.

Як стверджує М. М. Федоров, однією з причин недостатнього фінансування сільського господарства є недооцінка значення в економічному обороті одного з найважливіших факторів сільськогосподарського виробництва капіталу – землі. Неврахування вартості землі у виробничому капіталі вітчизняного сільського господарства призводить, за попередніми розрахунками, до щорічного недоодержання ним від 8 до 10 млрд грн прибутку [6, с. 73].

Агropідприємства сьогодні не мають змоги власними силами підтримувати всю технічну інфраструктуру на відповідному сучасному технологічному рівні, і саме держава в особі законодавчої і виконавчої гілок влади повинна сприяти вирішенню складної організаційно-економічної ситуації, яка склалася в країні.

Інвестиційна політика держави, у першу чергу, повинна бути спрямована на організацію та вдосконалення нормативно-правової бази сільського господарства. Більшість законів,

які повинні регулювати аграрний сектор, є нечіткими, оскільки не наповнені підзаконними нормативними актами. Для вирішення цієї проблеми необхідна спільна позиція уряду, парламенту, Державного агентства України із земельних ресурсів та всіх державних установ, які повинні брати участь у їх розробці та схваленні.

Державна підтримка інвестиційної діяльності повинна спрямовуватися на вдосконалення податкової системи, яка оцінюється інвесторами за такими характеристиками, як помірність податкового навантаження, максимальна прозорість і простота процедур їх запровадження й стягнення, справедливість механізмів та їх об'єктивність щодо різних суб'єктів агрогосподарювання.

Заходи держави при здійсненні інвестиційної політики в умовах приватного господарювання, коли про інвестиційні ресурси повинні дбати власники, мають бути

спрямовані на створення сприятливих умов реалізації сільськогосподарської продукції. Держава, втративши контроль над цінами, створила на ринку неоднакові умови для різних галузей, у результаті чого аграрне виробництво стало збитковим. Через захищеність внутрішнього продовольчого ринку ціни на сільськогосподарську продукцію знижуються, у той час як на всі елементи сільськогосподарського виробництва стрімко зростають. Регульовальна роль держави полягає у регулюванні цін реалізації на вироблену продукцію сільського господарства, при якому мінімальна ціна реалізації продукції повинна забезпечувати компенсацію витрат виробника, тобто на ринку не повинно бути цінового диспаритету.

Від державної економічної політики залежить забезпечення сільськогосподарських виробників сучасними засобами виробництва, добривами, засобами захисту рослин, саме держава повинна здійснювати забезпечення стабільного захисту внутрішнього ринку, захист ринку регіонів. Інвестиційна державна політика в регіонах повинна бути спрямована на комплексне вирішення питань сільськогосподарського населення, у тому числі і соціальне, яке має вирішуватися за допомогою створення нових робочих місць для тих працівників, які в результаті оновлення технічного оснащення будуть вивільнятися у сфері сільськогосподарського виробництва.

Створення прозорих умов вільного обігу капіталу – необхідна умова для інвесторів, для виконання якої доцільно: забезпечити прозорість прийняття рішень центральними та місцевими органами влади; поширювати практику публічних обговорень проектів нормативно-правових актів, які стосуються інвестиційної діяльності; удосконалювати механізми фінансового оздоровлення підприємств; здійснювати відбір інвестиційних проектів із державними інвестиціями на конкурсних засадах; стимулювати діяльність та страхування інвестиційних ризиків; розвивати мережу аудиторських і консалтингових підприємств; здійснювати моніторинг державних та регіональних інвестиційних програм в АПК; оприлюднювати результати виконання інвестиційних програм і проектів.

Для подальшого розвитку агросектору

необхідне вкладання значних коштів у вигляді середньо- та довгострокових кредитів, оскільки завдяки особливостям, характерним для сільськогосподарського виробництва, ця галузь потребує надходження коштів на довгий, порівняно з іншими галузями, період часу. Підприємства агросектору є найбільш кредитоемними і мають постійний попит на кредитні ресурси, але, зважаючи на низьку платоспроможність сільськогосподарських підприємств та високу ризикованість галузі, цей попит задовольняється далеко не в повному обсязі, що призводить до негативних результатів не лише у вказаному секторі. Система кредитних відносин посідає особливе місце у складі економічного механізму, оскільки головним джерелом фінансування агропідприємств на цьому етапі є саме банківське кредитування.

Специфічні ризики, які мають як системний, так індивідуальний характер, і з якими банки стикаються при кредитуванні саме агропідприємств, є одним із головних факторів стримування процесу розвитку кредитних відносин між ними. Системні кредитні ризики пов'язані із: загальнодержавними процесами та станом економіки, які впливають на ділову активність суб'єктів господарювання та довіру до банківської системи; проблемами законодавства, яке визначає ступінь захищеності прав кредиторів, можливість проведення різних комерційних операцій тощо. Індивідуальні кредитні ризики залежать від поведінки конкретних позичальників, їх можливості та бажання своєчасно сплачувати отримані кредити.

Основними джерелами кредитних ризиків при кредитуванні агропідприємств є: 1) підвищена нестійкість та нестабільність фінансового стану підприємств; 2) невідповідність довготермінових запитів агропідприємств короткотерміновості наявних у банку ресурсів, адже саме довгострокові кредити необхідні для розширення виробництва та оновлення фондів; 3) нестабільність бюджету та невиконання тих його статей, що пов'язані із сільським господарством; 4) сезонні особливості агровиробництва і попиту на продукцію, які, у свою чергу, впливають на обсяги грошових надходжень та платоспроможність позичальників; 5) залежність від природно-

кліматичних умов, погіршення екологічного стану земель, що мають особливе значення у рослинництві, та пов'язаними з ними переробними галузями економіки; 6) труднощі, пов'язані з реалізацією агропродукції; 7) неплатежі чи затримки надходження виручки від реалізації; 8) зниження або відсутність у позичальника високоліквідного забезпечення кредиту, недостатній розвиток ринку застав; 9) низька дохідність операцій з кредитування, недостатній рівень менеджменту, відсутність реального власника і кваліфікованого персоналу у агропідприємствах; 10) курсові ризики, що мають особливий вплив при купівлі імпортої сільськогосподарської техніки, паливно-мастильних матеріалів та ін.; 11) недосконала правова і нормативна база кредитування агробізнесу; 12) недостатнє державне регулювання агропромислового ринку.

На жаль, наявність кредитних ризиків є не єдиним фактором, що гальмує процес розвитку кредитування агропідприємств. Так, технічне переоснащення підприємств-позичальників стримується за рахунок низького рівня капіталізації банківської системи і недостатнього обсягу банківських ресурсів для середньо- й довгострокового кредитування інвестиційних проектів. Рентабельність кредитних операцій знижується через необхідність формування страхових резервів на покриття можливих втрат від проведення цих операцій. Через високу ризикованість агробізнесу позичальники мають потенційні втрати від сільськогосподарського виробництва, які не завжди можуть бути компенсовані через недостатній розвиток інституту страхування. Порівняно з європейськими країнами, Україна має досить високий рівень процентних ставок, який влаштовує не всіх позичальників. Очевидно, що для покращення ситуації з кредитуванням виробників сільськогосподарської продукції необхідно надати певні пільги комерційним банкам для того, щоб їх економічно заохочувати у кредитному обслуговуванні аграрного сектора економіки. Нестабільність банківської системи є суттєвою перешкодою на шляху подальшого розвитку фінансово-кредитних відносин.

Створення іпотечного ринку дасть змогу отримувати необхідні для сільського

господарства кошти за допомогою іпотечного кредитування. Іпотечний кредит – це довгострокова позичка, яку банк надає під заставу нерухомості, у цьому випадку – землі. Особливістю такого кредиту є те, що заставлена земельна ділянка залишається у володінні, користуванні та частковому розпорядженні власника, а отриманий кредит дає змогу збільшувати розмір продуктивного капіталу.

Для банківських установ значну роль при наданні кредитів відіграють гарантії своєчасного повернення наданих кредитів із певним відсотком. Надається особливе значення ліквідності землі як об'єкту застави, навіть у випадку неповернення позичальником отриманого кредиту, земля як ресурс не зникне з економічного простору, а буде запропонована банком для використання більш ефективним сільськогосподарським підприємцям. Її ліквідність визначається рівнем природної родючості, місцезнаходженням, співвідношенням ринкової ціни як об'єкта купівлі-продажу та ставок орендної плати, співвідношенням ринкової ціни, орендної плати та заставної оцінки, прогнозів щодо термінів окупності інвестиційних проектів, під які надається іпотечний кредит тощо. Вартість земельної ділянки, наданої в заставу банківській установі, при раціональному використанні власником або орендаром постійно зростатиме, на відміну від інших об'єктів нерухомості, які поступово зношуються. Наведені фактори свідчать про надійність землі як предмета застави, що в першу чергу впливає на ефективність застосування іпотеки та довіру до неї населення.

Доцільність упровадження та розвитку кредитування агробізнесу під заставу земель сільськогосподарського призначення підтверджує і зарубіжний досвід. Перевагою іпотечного кредитування під заставу земель сільськогосподарського призначення є його довгостроковість і, відповідно, значна кількість грошових коштів, наданих у кредит. Взаємодія цих двох факторів стимулює позичальника ефективно господарювати і розвивати виробництво, відповідно плануючи свій бюджет, при цьому він змушений намагатися прискорювати оборот капіталу з метою одержання додаткового прибутку для погашення зобов'язань за кредитним договором. Для банку переваги

іпотечного кредиту полягають насамперед у зниженні кредитного ризику у випадку неплатоспроможності позичальника, оскільки об'єкт застави завжди переходить у власність банку і є гарантом повернення коштів.

На нашу думку, для вирішення багатогранної проблеми механізму іпотечного кредитування необхідною умовою є створення спеціалізованого державного земельного банку або мережі спеціалізованих банківських установ зі змішаною формою власності, які б могли здійснювати і регулювати іпотечне кредитування за рахунок коштів, одержаних від випуску іпотечних облігацій, контролювати цільове використання коштів, забезпечувати інформаційну й консультативну роботу в цій сфері. Створення спеціалізованого земельного банку вимагає відповідного нормативно-правового забезпечення, яке б регулювало його діяльність. Для цього необхідно в законодавчому порядку визначити:

1) форми і розмір утворення його статутного капіталу, враховуючи, що банківські ресурси при іпотечному кредитуванні надаються у довгострокове користування;

2) облікову ставку, яка для ефективного розвитку агробізнесу, за розрахунками вчених, не повинна бути вищою 10%. Результати агровиробництва є низькоприбутковими порівняно з іншими галузями народного господарства, тому позичальники не в змозі сплачувати кредиторі високі відсотки за користування одержаним кредитом;

3) взаємовідносини з клієнтами. Чітко врегульована процедура переходу права на

заставлену земельну ділянку, у випадку неплатоспроможності позичальника, дасть змогу в майбутньому уникнути судових позовів з обох сторін кредитних відносин;

4) індивідуальні умови кредитування для різних за розміром і формою власності суб'єктів господарювання. Особливого окремого правового врегулювання потребують заставлені земельні ділянки, які перебувають в спільній власності;

5) окремий спеціалізований відділ, який би здійснював контроль за цільовим використанням кредитних коштів та цільовим призначенням використання земель, наданих під заставу з метою попередження виведення земельної ділянки із сільськогосподарського використання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз проблем, що виникають при фінансуванні агропідприємств, свідчить, що інвестиційна політика держави насамперед повинна бути спрямована на організацію та вдосконалення нормативно-правової бази сільського господарства. Специфічні ризики, що мають як системний, так і індивідуальний характер, і з якими банки стикаються під час кредитування саме сільськогосподарських підприємств, є одним із головних факторів стримування процесу розвитку кредитних відносин банківських установ та агропідприємств. Створення іпотечного ринку дасть змогу отримувати необхідні для сільського господарства кошти за допомогою іпотечного кредитування.

Список використаної літератури

1. Власюк С. А. Сучасні тенденції інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств / С. А. Власюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». Вип. 2, 2010 : науково-методичний журнал. - Суми : СНАУ, 2010. - С. 149-155.
2. Гайдуцький А. Економічні механізми забезпечення інвестиційної конкурентоспроможності аграрного сектора економіки / А. Гайдуцький // Економіка України. – 2003. – № 2. – С. 69-74.
3. Гудзь О.Є. Кредитування сільськогосподарських товаровиробників під заставу земель сільськогосподарського призначення: проблеми та перспективи / О. Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2007. – № 1. – С.84 – 88.
4. Капітальні інвестиції в Україні за 2013 рік. Державна служба статистики / Статистичний бюлетень. – Київ. – 2014. – 43с.
5. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств України: теорія і практика / М. Я. Дем'яненко, О. І. Зуєва. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2010. – 191 с.
6. Федоров М. М. Особливості формування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні / М. М. Федоров // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 73-78.

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Стойка В. О., Стойка С. О.

Анотація. У статті розглянуто особливості підготовки фахівців високої рівня кваліфікації у галузі туризму. Вказується на потребу використовувати у навчальному процесі спеціалізоване програмне забезпечення „Оверія-туризм” та застосовувати нові форми проведення практики за допомогою програм віддаленого проходження практики студентами, на прикладі інтернет проекту www.igotoworld.com. Запропоновано створити регіональні туристичні комплекси з метою розширення джерел фінансування процесу підготовки фахівців у сфері туризму та підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі регіонів країни на національному та зарубіжному ринках туристичних послуг.

Ключові слова: туристична галузь, ефективність, конкурентоспроможність, ринок туристичних послуг, соціально-економічна програма, Оверія-туризм.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности подготовки специалистов высокого уровня квалификации в области туризма. Указывается на необходимость использовать в учебном процессе специализированное программное обеспечение „Оверия-туризм” и применять новые формы проведения практики с помощью программ удаленного прохождения практики студентами, на примере интернет проекта www.igotoworld.com. Предложено создать региональные туристические комплексы с целью расширения источников финансирования процесса подготовки специалистов в сфере туризма и повышения конкурентоспособности туристической отрасли регионов страны на национальном и зарубежном рынках туристических услуг.

Ключевые слова: туристическая отрасль, эффективность, конкурентоспособность, рынок туристических услуг, социально-экономическая программа, Оверия-туризм.

Постановка проблеми. Рівень розвитку туристичної галузі у економіках зарубіжних країн свідчить про те, що ефективність функціонування галузі в країні та її конкурентоспроможність на світовому ринку залежить від того, яке місце вона займає у соціально-економічних програмах на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Особливу роль на сучасному етапі розвитку ринку туристичних послуг відіграє також оптимізація механізму фінансування навчальних закладів, зокрема тих, що готують фахівців у сфері готельно-ресторанного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Окремі аспекти функціонування туристичної галузі та підготовки фахівців у сфері туризму досліджено у працях вчених-економістів Ю. Алексєєва, Р. Батлера, В. Боголюбова, М. Борушак, І. Валентюк, Л. Давиденка, В. Данільчука, Л. Дядечко, Є. Козловського, Н. Лейпера, С. Медліка, М. Морозова, В. Орловської, В. Полюги, Чорної Л. [8, 9], Щепанського Е. [10] та інших.

Відаючи належне здобуткам відомих вчених слід відзначити, що в дослідженні

даних проблем є потреби зосередити увагу на окремих сучасних аспектах, що стосуються підготовки висококваліфікованих фахівців з новим типом мислення у галузі туризму.

Формулювання цілей дослідження. Метою даної статті є пошук основних напрямів стимулювання розвитку ринку туристичних послуг та підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі України.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Забезпеченість висококваліфікованими кадрами визначає успішність функціонування будь-якого підприємства, а в сфері туризму, взагалі, зумовлює його існування та розвиток. Високі темпи розвитку національного та світового туристичних ринків вимагають необхідності створення нових чи удосконалення існуючих освітніх систем у туризмі [5].

У світі, де знання є, можливо, єдиною справжньою цінністю виробничого процесу нам необхідно визначитися не тільки в питанні «скільки», і в питанні «що», «коли» і «де», а і як нам це необхідно знати.

Освіта і підготовка спеціалістів у даній сфері допоможуть підвищити конкуренто-

спроможність туристичного сектору економіки. Для того, щоб цього домогтися, потрібно приділяти максимум уваги дійсним потребам людського капіталу, як у самій галузі, так і в державних структурах, що буде формувати пропозицію якості.

Таким чином, основну увагу у сучасних умовах господарювання необхідно приділяти проблемі професійної підготовки нової генерації фахівців, які продукуватимуть нові ідеї в напрямку стимулювання розвитку туристичної галузі [7].

Для того, щоб отримати позитивні результати, потрібно ефективно використовувати власні ресурси та управляти ними.

Всесвітня Туристська Організація (ВТО) розробила методологію „Якість Туристської Освіти (КТО) (Tourism Education Quality – TEDEQUAL)” для того, щоб домогтися певного рівня стандартизації при оцінці результатів у підготовці спеціалістів сфери туризму у всьому світі.

Головна мета проекту – визначити існуючий дисбаланс між потребами та очікуваннями підприємців і професіоналів у туризмі та результатами, до яких призводять сучасні навчальні плани, програми і системи навчання у вищих навчальних закладах усього світу. Більш того, ці розриви необхідно перенести на карту туристських професій, що створить деяку модель, яка буде відбивати складність даного сектора і його потреби в людських ресурсах, як у якісному, так і в кількісному відношенні [6, с. 191–192].

При підготовці бакалаврів, спеціалістів та магістрів за напрямом підготовки 1401 „Сфера обслуговування” особливу увагу необхідно звернути на процеси інформатизації та автоматизації роботи туристичних підприємств. Значні напрацювання у цьому напрямку здійснено компанією „Оверія”. Спеціалісти компанії розробили програмний комплекс „Оверія-туризм” для туристичних агентів та туристичних операторів, який на безплатній основі пропонують навчальним закладам з метою навчання студентів.

Для кращого вивчення основ роботи з даним програмним забезпеченням та обміном досвіду компанія організовує вебінари, в яких приймають участь значна частина туристичних підприємств та навчальних закладів України.

Кожен вебінар містить практичне завдання, після виконання якого учасники отримують сертифікати. Також дана компанія пропонує програму віддаленого проходження практики студентами, викривуючи інтернет-проект www.igotoworld.com, найуспішніші отримують можливість працевлаштування за спеціальністю.

Ми вважаємо, що при підготовці магістрів за спеціальністю „Туризмознавство” доцільно включити у навчальні програми вивчення даного програмного забезпечення з передбаченням форми контролю. Це дасть можливість значно покращити кваліфікаційний рівень.

В сучасних умовах господарювання навчальним закладам для підтримки навчально-методичної бази на належному рівні доводиться шукати альтернативні джерела фінансування. На нашу думку, одним із шляхів вирішення даної проблеми є створення регіональних туристичних комплексів (рис. 1). Учасниками регіонального туристичного комплексу є підприємства туристичної галузі (туроператори, турагенти), супутні галузі (готельно-ресторанні, транспортні підприємства та інші), фінансово-кредитні установи, державні і місцеві органи влади, наукові та навчальні заклади.

На нашу думку, регіональний туристичний комплекс потрібно створювати рішенням обласної державної адміністрації.

Для організації комплексу учасники мають подати до обласної державної адміністрації такі документи:

- обґрунтування необхідності створення комплексу;
- установчий договір;
- положення про комплекс;
- згоду відповідних підрозділів місцевої держадміністрації, в підпорядкуванні яких знаходяться учасники комплексу, на створення комплексу.

Засновники повинні планувати та здійснювати організаційне, правове, фінансове, науково-методичне і технічне забезпечення діяльності учасників РТК.

Отже, створення сучасної високоефективної та конкурентоздатної системи РТК дасть можливість:

- забезпечити основи системи державного управління та регулювання туристичної

діяльності;

- формувати сучасний регіональний туристичний ринок на базі розвитку конкуренції;
- поглиблювати спеціалізацію та кооперацію в роботі туристичних підприємств;
- забезпечити умови для розвитку внут-

рішнього та в'їзного туризму;

- інтегрувати регіон в систему світового туристичного ринку;
- розвивати міжнародне співробітництво регіонів у туристичній галузі.

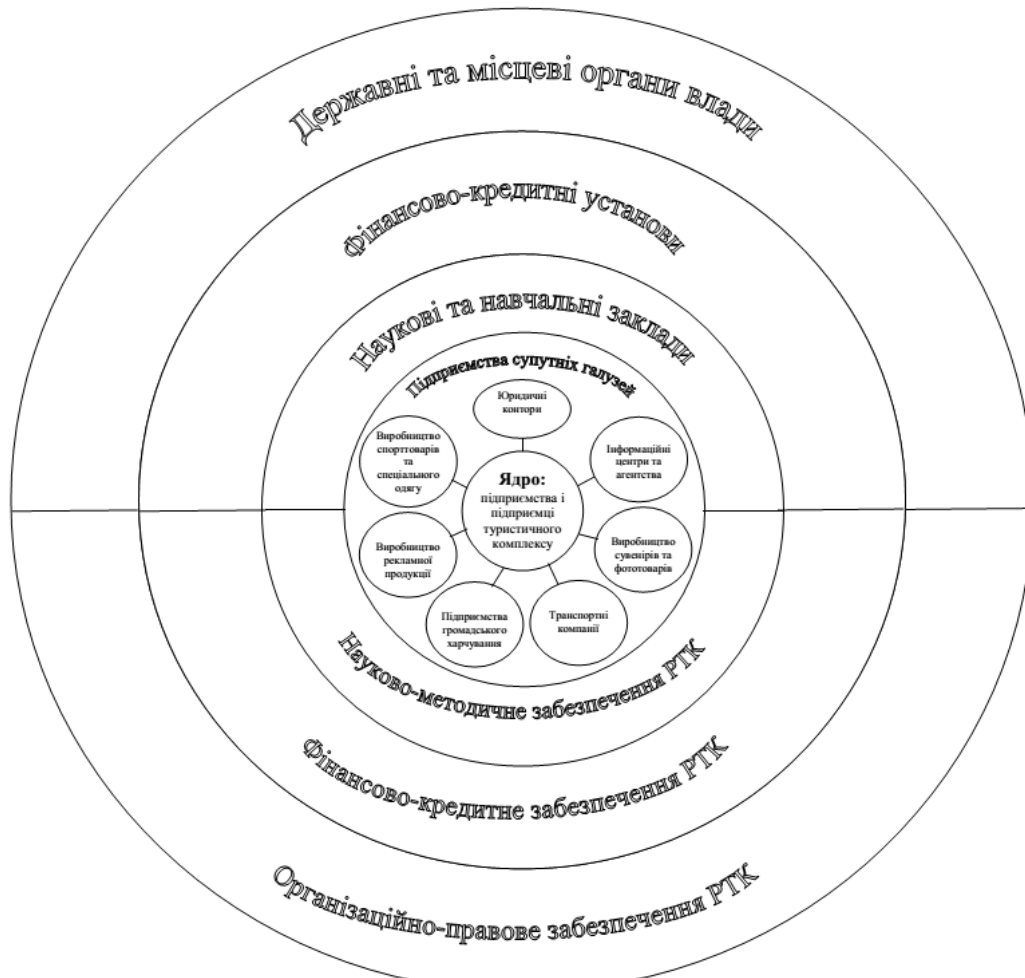

Рис. 1. Структура регіонального туристичного комплексу

Джерело: розроблено автором

Елементами механізму розвитку та функціонування сільського зеленого туризму можуть стати в більшості депресивних регіонів України регіональні туристичні комплекси сільського зеленого та культурно-історичного спрямування. Це об'єднання місцевої влади, освіти, громадських організацій та представників бізнесу. Зазначене дасть можливість створити сприятливе середовище для діяльності і повністю легалізувати надання послуг у цій сфері та вплинути на рівень безробіття в країні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ефективність підготовки майбутніх фахівців у сфері туризму має забезпечуватись, враховуючи наступні умови: поетапне формування професійних компетенцій через систему знань, вмінь та навичок, які

підприємства, організовуючи науково-практичні семінари за участі провідних спеціалістів туристичних підприємств та представників регіональної влади та у формі екскурсій.

Створення регіонального туристичного комплексу дасть можливість науковим та навчальним закладам отримувати більше фінансування від приватного сектору економіки, регіональних та місцевих органів влади, що забезпечить покращення матеріально-технічної, навчально-методичної та інформаційної баз для якісної підготовки фахівців у галузі туризму. Це, у свою чергу, вплине на якісні параметри галузевого ринку праці, що стимулюватиме появу нових конкурентних переваг у суб'єктів підприємницької діяльності на ринку туристичних послуг.

отримуються на виїзних засіданнях на

Список використаної літератури

1. Бондаренко М. Стабілізація та підтримка розвитку індустрії туризму в умовах економічної турбулентності / М. Бондаренко // Дослідження міжнародної економіки : збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 1 (66). – С. 166–177.
2. Головчан А. І. Теоретико-методичні підходи до оптимізації розвитку туризму в DESTИНАЦІЯХ / А. І. Головчан // Вісник ДІТБ. – 2011. – № 15. С. 139–145.
3. Гончарук Ю. С. Стратегічні напрями міжнародного співробітництва України у сфері туризму [Електронний ресурс] / Ю. С. Гончарук, О. В. Пирог. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Aprel/2009_5_2/03.pdf.
4. Коніщева Н. Й. Формування кадрового потенціалу сфери туризму / Н. Й. Коніщева // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Економіка. – 2011. – Випуск 1. – С. 97–107.
5. Курило В. С. Становлення системи вищої професійної туристичної освіти в Республіці Білорусь [Електронний ресурс] / В. С. Курило, Г. П. Щука. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/npo/2011_2/Kurilo.pdf.
6. Паламарчук О. В. Світові тенденції у сфері туристської освіти / О. В. Паламарчук // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 4 (239). – С. 190–194.
7. Саух І. В. Удосконалення підготовки менеджерів для туристичної галузі України [Електронний ресурс] / І. В. Саух, В. О. Цибульський. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/vddau/2008_1/Economy/16.pdf.
8. Чорна Л. В. Підходи американських учених до проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі [Електронний ресурс] / Л. В. Чорна, С. П. Архипова. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N137/N137p169-172.pdf.
9. Чорна Л. В. Підготовка фахівців з туризму в США [Електронний ресурс] / Л. В. Чорна // Науковий вісник Донбасу. – 2012. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2012_2_25.pdf.
10. Щепанський Е. В. Управління туристично-рекреаційною сферою України в умовах підготовки до Євро-2012 / Е. В. Щепанський // Університетські наукові записки. – 2008. – № 2. – С. 298–303.

ПРИМЕНЕНИЕ ПРОЦЕНТНЫХ SWAP-КОНТРАКТОВ В ОПЕРАЦИЯХ ХЕДЖИРОВАНИЯ И ФИНАНСИРОВАНИЯ ПРОЕКТОВ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Аюпов А.А.

Анотація. Розглянута в роботі модель swap-контракту актуальна для російських компаній і може бути використана для покращення кредитного рейтингу та залучення відносно недорогих зарубіжних кредитів.

Ключові слова: банк, економіка, хеджування, swap-контракт, кредитний рейтинг.

Аннотация. Рассматриваемая в работе модель swap-контракта актуальна для российских компаний и может быть ими использована для улучшения кредитного рейтинга и привлечения относительно недорогих зарубежных кредитов.

Ключевые слова: банк, экономика, хеджирование, swap-контракт, кредитный рейтинг.

Постановка проблемы. Практическое применение деривативов коммерческими банками в отечественной экономике сегодня осложнено рядом причин: нечетко определен юридический статус сделок с производными финансовыми инструментами, отсутствуют подзаконные акты, четко регламентирующие операции с ними, не отработан механизм их учета в российской бухгалтерской системе. В то же время, представляется, что некоторые методические аспекты обращения производных финансовых инструментов (фьючерсов, форвардов, опционов, депозитарных расписок, а также свопы) могут использоваться в процессе кредитования банками уже в настоящее время. Одним из таких финансовых инструментов являются нестандартные процентные свопы [2].

Анализ последних исследований и публикаций по проблеме. В рамках проводимых исследований были изучены работы российских ученых в области финансового инжиниринга – А.А. Аюпова [1,2], А.Н. Буренина [3], В. А. Галанова [4]. Анализ работ позволяет рассмотреть применение производных финансовых инструментов в банковском секторе. В зарубежной литературе можно выделить работы Дж. Доунса [5] и Дж. Хала [6], которые рассматривают swap-контракты как инструмент хеджирования рисков.

Формирование целей исследования. Выбор цели исследовательской работы обусловлен необходимостью формирования целостного подхода, в котором комплексно решаются вопросы развития и применения производных

финансовых инструментов в деятельности коммерческих банков.

Изложение основного материала. Стандартный процентный swap-контракт представляет собой соглашение между двумя сторонами, каждая из которых обязуется периодически выплачивать другой проценты, начисляемые на условное количество основного капитала, выраженные в одной и той же валюте, в заранее определенные сроки. Одна сторона является плательщиком по фиксированной ставке – фиксированная ставка устанавливается при заключении свопа, другая сторона является плательщиком по плавающей ставке – плавающая ставка определяется в течение свопа по некоторой рыночной ставке. При этом процентный swap-контракт не предполагает обмен основными капиталами сторон – производится только обмен процентными начислениями.

Потоки наличности, порождаемые типичным процентным swap-контрактом, показаны на рис. 1 с использованием обычных обозначений, когда стрелки, направленные вверх, отображают доходы, а стрелки, направленные вниз – расходы.

На этом же рисунке отмечены некоторые существенные для swap-контракта даты. Дата сделки – обозначенная t_0 – это день, когда две стороны согласовывают свои договорные обязательства по swap-контракту. В общей массе торговли свопами почти все swap-контракты соответствуют стандартной документации, подготовленной Международной ассоциацией дилеров (ISDA), и поэтому согласование общих условий swap-контракта – является обычно

формальным действием. При стандартности формы контракта существует ряд важных пунктов, которые должны быть согласованы в начале swar-контракта.

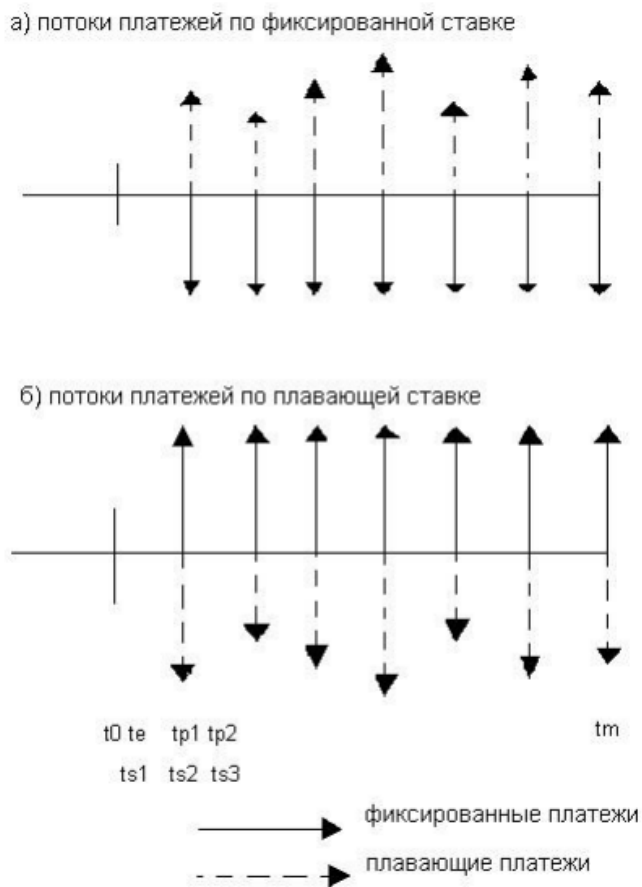

Рис 1. Поток наличности для процентного swar-контракта

Наиболее важные из них:

1) фиксированная ставка, по которой будут вычисляться фиксированные процентные платежи;

2) частота и базис платежей как по фиксированной, так и по плавающей ставке: обычно платежи ежегодные, полугодовые или квартальные, но возможны и другие варианты.

Дата сделки обычно совпадает с первой установочной датой (обозначенной на рис. 1 как ts1), в которую определяется плавающая ставка для первого периода. Большинство swar-контрактов используют LIBOR в качестве рыночной ставки для плавающей стороны, и, как принято для евровалютных депозитов и FRA, ставка обычно назначается за два рабочих дня до начала периода.

Вторая установочная дата ts2 наступает перед началом второго периода swar-контракта; опять же обычно за два рабочих дня.

Последующие установочные даты выбираются таким же образом вплоть до последней установочной даты, предшествующей последнему периоду swar-контракта.

Начальная дата — обозначенная на рисунке символом t_e — это день, с которого на фиксированной и плавающей сторонах swar-контракта начинают накапливаться процентные начисления; обычно она наступает через два рабочих дня после даты сделки. Временной лаг выбран в соответствии с интервалом между датой сделки и датой поступления денег на европейских валютных рынках. Поскольку плавающая ставка за каждый период всегда определяется до его начала, обеим сторонам известны ставки, по которым они должны начислять проценты, а также объемы фиксированных и плавающих платежей в конце этого периода.

Первая дата платежа tp_1 наступает в конце первого периода swar-контракта, когда одна сторона будет чистым кредитором, а другая — чистым должником. Вместо взаимных полных выплат начисленных процентов чистый должник просто выплачивает кредитору разность. В большинстве swar-контрактов каждая сторона часть времени является чистым кредитором, а остальное время — чистым должником.

Затем этот цикл повторяется до тех пор, пока в дату погашения swar-контракта не производится конечный чистый платеж. Процентные платежи вычисляются по стандартной формуле:

$$INT = P \times r \times t$$

где: INT — процентный платеж (interest payment);

P — номинальный основной капитал;

r — ежегодная процентная ставка за период;

t — число дней, выраженное в долях года.

Несмотря на то, что при процентном swar-контракте обмен основным капиталом никогда не производится, стороны swar-контракта должны, тем не менее, согласовать номинальную сумму капитала в соответствующей валюте для того, чтобы вычислять процентные платежи. Выраженное в долях года число дней t определенного периода свопа может вычисляться несколькими способами:

1) фактическое/365 (фиксированное): факти-

ческое число дней в данном периоде свопа делится на 365 (даже в високосный год). Такое соглашение принято для процентных свопов в фунтах стерлингов.

2) фактическое/360: фактическое число дней данного периода свопа делится на 360; такое соглашение типично для свопов в долларах.

3) 30/360: предполагается, что каждый месяц состоит точно из 30 дней, и номинальное число дней периода swar-контракта делится на 360. Например, если период начинается с 15 июля и кончается 15 октября, то в числителе будет 90 дней, хотя на самом деле в этом периоде 92 дня

4) фактическое/фактическое: числитель – это число дней в периоде свопа. Знаменатель приравнивается числителю для годовых процентных платежей, удвоенному числителю для полугодовых платежей, и учетверенному числителю для квартальных платежей. В результате t принимает значения 1.00, 0.50, 0.25 в зависимости от частоты платежа.

В качестве примера рассмотрим swar-контракт со следующими характеристиками: сумма контракта – \$ 10,000,000, фиксированная ставка – 8.64%, плавающая ставка – уровень LIBOR, первая зафиксированная плавающая ставка – 8.50 %, система счета дней (фиксированная) – фактическое/360, система счета дней (плавающая) – фактическое/360, дата сделки – 3 февраля 2004, начальная дата – 5 февраля 2004, дата погашения – 5 февраля 2009, частота выплат (фиксированная) – годовая (каждое 5 февраля или следующий рабочий день), частота выплат (плавающая) – годовая (каждое 5 февраля или следующий рабочий день).

Допустим, что для четырех оставшихся установочных дат ставка LIBOR оказывается равной 8.25%, 9.25%, 9.375% и 9.75%. В таблице 1 отражены потоки наличности для каждой даты платежа с точки зрения плательщика по фиксированной ставке.

Таблица 1

Пример потоков наличности при процентном swar-контракте

Дата	Количество	Плавающая ставка	Плавающие поступления	Фиксированные выплаты	Чистые выплаты
05-февр.-04					
07-Февр.-05	367	8.5000%	866,527.78	880,800.00	(14,272)
06-Февр.-06	364	8.2500%	834,166.67	873,600.00	(39,433)
05-февр.-07	364	9.2500%	935,277.78	873,600.00	61,678
05-Февр.-08	366	9.3750%	953,125.00	878,400.00	74,725
05-Февр.-09	365	9.7500%	988,541.67	876,000.00	112,542

Заметим, что все фиксированные платежи различны, за исключением периодов 2006 и 2007гг., однако, фиксированная ставка одинакова в каждом периоде. Это происходит потому, что данный swar-контракт использует систему счета дней фактическое/360, и в четырех из пяти периодов количество дней различно. Интересно также заметить, что плательщик по фиксированной ставке – это чистый плательщик в первых двух периодах и чистый получатель в дальнейшем. И это совершенно естественно: было бы странно вступать в сделку, ожидая быть чистым плательщиком на протяжении всего swar-контракта.

Практически любую характеристику swar-контракта можно изменять, получая при этом нестандартный swar-контракт, который может лучше удовлетворять запросы финансового

инженера.

В этой связи различают нарастающий, убывающий и волнообразный swar-контракты [2]. Условный основной капитал может быть непостоянным и изменяться в течение свопа заранее определенным образом. В нарастающем или поднимающемся swar-контракте основной капитал сначала невелик, а затем увеличивается со временем. Swar-контракт, в котором основной капитал сокращается от периода к периоду, называется убывающим. Если основной капитал то увеличивается, то уменьшается, то swar-контракт называется волнообразным.

Нарастающий swar-контракт может быть удобен, например, при финансировании строительства, где объем занятой суммы постепенно увеличивается за время реализации проекта. С другой стороны, убывающий swar-контракт

мог бы быть идеальным для заемщика, хеджирующего выпуск облигаций, для чего характерно уменьшение фондовых платежей. Для финансирования проекта, в котором занятая сумма может в начальной стадии увеличиваться, а затем уменьшаться по мере проведения поэтапных выплат подрядчику, можно построить волнообразный swap-контракт, соответствующей сумме непогашенного долга в каждом периоде.

В каждом случае основной капитал не обязан изменяться регулярным образом; единственное требование состоит в том, чтобы условный капитал для каждого периода swap-контракта был определен при заключении контракта.

Кроме того, к нестандартным процентным свопам относят: базисные swap-контракты, маржинальные swap-контракты, swap-контракты с задержкой, внебирочные свопы, свопы с нулевым купоном и свопы с обратным зачетом, а также разностные свопы.

Базисные swap-контракты. В простом свопе одна сторона платит по фиксированной ставке, а другая – по плавающей. В базисном свопе обе стороны – плавающие, но они определяются различными базисами. Одна плавающая сторона обычно определяется ставкой LIBOR в соответствующий период, а вторая – другой рыночной ставкой, например, ставкой по коммерческим векселям, депозитным сертификатам или федеральной фондовой ставкой. Например, компания может иметь активы с доходностью LIBOR; базисный своп исключил бы риск изменения базисов для потоков приходов и расходов.

Другая компания, выпустившая коммерческий вексель и желающая зафиксировать его стоимость, может посредством комбинации базисного и общего свопов перевести ставку векселя сначала в плавающую ставку LIBOR, а затем – в фиксированную ставку.

Существует также разновидность базисного swap-контракта, при которой обе плавающие ставки связаны с рыночной ставкой одного и того же типа, но для разных сроков, например, с месячной ставкой LIBOR против шестимесячной ставки LIBOR. В таких случаях различны не только базисы, но и частоты платежей. Стороне, получившей шестимесячную ставку LIBOR и выплачивающей месячную ставку LIBOR,

придется сделать пять последовательных месячных процентных платежей перед тем, как она получит чистую шестимесячную ставку за вычетом последней месячной ставки. Риск сторон в таких свопах немного выше, чем для свопов, в которых частоты платежей совпадают.

Маржинальные swap-контракты. Другой вариант для плавающей стороны – вместо использования ставки LIBOR добавить к ней или вычесть из нее маржу. Естественно, такие swap-контракты называются маржинальными. Заемщик, получивший финансирование по ставке LIBOR + 50 б.п., может предпочесть своп со ставкой LIBOR + 50 б.п., а не со ставкой LIBOR, уравнивая тем самым плавающие потоки наличности. При этом итоговый результат мало отличается от прибавления маржи к фиксированной ставке в простом свопе. Например, если в простом свопе фиксированная ставка была 7.00% против плавающей ставки LIBOR, то котировкой для соответствующего маржинального свопа могла быть ставка 7.50% против ставки LIBOR + 50 б.п.

Различия могут возникнуть только при различных частотах выплат или при различных способах вычисления доли года разными сторонами swap-контракта, например, фактическое/365 для фиксированной против 30/360 для плавающей.

Swap-контракты с задержкой. В свопе с задержкой начальная дата назначается не точно через день или два после даты сделки, а отсрочивается на недели, месяцы или даже больше. Стороны swap-контракта могут пожелать, чтобы фактическая цена займа для финансирования по плавающей ставке в будущем была зафиксирована сейчас.

Например, если компания победила на конкурсе проектов, и теперь, чтобы обеспечить финансирование к определенному дню в будущем, должна отсрочить начало свопа, то ей нужно избежать риска повышения процентных ставок.

Внебирочные swap-контракты. Большинство свопов рассчитываются так, чтобы ни одна из сторон не получала преимуществ, так что в итоге стороны не должны ничего платить друг другу. Однако во внебирочном свопе фиксированная ставка отличается от стандартной рыночной ставки, и, следовательно, одна сторона должна

выплачивать компенсацию другой. Такой своп может использоваться, например, когда компания выпускает облигации с плавающей ставкой и хочет использовать своп не только для перевода своих плавающих обязательств в фиксированные процентные выплаты, но и для оплаты размещения облигаций.

Нерыночный swap-контракт можно составить так, чтобы эмитент получал начальную сумму и периодические процентные начисления по плавающей ставке против выплат по фиксированной ставке, которая немного выше рыночной ставки для простого свопа. Дополнительная маржа фиксированной ставки фактически распределяет расходы по размещению облигаций на весь срок свопа.

Разностные swap-контракты. Разностный swap-контракт – это разновидность базисного свопа, в котором обмениваются два потока наличности по плавающим ставкам. Один поток включает в себя купоны по плавающей ставке в одной валюте. Другой поток включает купоны, основанные на плавающей ставке для другой валюты (с учетом маржи), но выраженные в первой валюте. Например, одна из сторон разностного свопа может производить выплаты по шестимесячной долларовой ставке LIBOR в долларах, начисляемой на условный капитал \$ 10 млн., и получать по уменьшенной на 1.90% ставке LIBOR для немецкой марки, начисляемой в долларах на тот же условный основной капитал.

Разностные swap-контракты получили распространение в начале 90-х годов, когда процентные ставки по доллару были очень низкими, но с растущей кривой доходности, в то время как процентные ставки по немецкой марке были довольно высокими, но с убывающей кривой доходности. Сторона, производящая выплаты по долларовой ставке LIBOR и получающая по уменьшенной на 1.90% ставке LIBOR для немецкой марки, начисляемой в долларах, получала бы в начале свопа лишь чистые платежи. Если бы

процентные ставки изменялись в соответствии с прогнозами рынка, эти чистые поступления позднее сменились бы чистыми выплатами. Однако многие инвесторы надеялись, что долларовые ставки будут ниже прогнозируемых значений, а ставки по немецкой марке будут выше, что позволило бы дольше получать доходы от свопа.

Swap-контракт с нулевым купоном и swap-контракт с обратным зачетом. Существует множество других вариантов. Своп с нулевым купоном заменяет поток фиксированных платежей разовой выплатой либо в начале, либо, что обычнее, при погашении свопа. В swap-контракте с обратным зачетом установочная дата находится перед концом периода начисления, а не перед его началом.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, плавающая ставка устанавливается как задолженность, а не заранее, и этот своп называют также свопом LIBOR-зadolженности. Такие свопы могут привлечь тех инвесторов, которые рассчитывают, что процентные ставки будут изменяться не так, как ожидает рынок. Например, в случае возрастающей кривой доходности форвардные ставки будут выше текущих рыночных ставок, и это повлияет на выбор фиксированной ставки свопа. Своп с обратным зачетом будет оценен еще выше. Если процентные ставки будут расти медленнее, чем предполагается форвардными ставками, то для получателя фиксированной ставки своп с обратным зачетом будет выгоднее обычного свопа.

Применение нестандартных процентных свопов в операциях коммерческих банков – это результат, инновационной деятельности финансовых институтов, создающих сегодня различные специфические финансовые инструменты посреднического характера, благодаря добавлению определенных финансовых свойств уже обращающимся на рынке инструментам.

Список использованной литературы.

1. Аюпов А.А. Конструирование и реализация инновационных финансовых продуктов / А.А. Аюпов. – М.: Nota Bene, 2007.
2. Аюпов А.А. Производные финансовые инструменты: обращение и управление: Монография / А.А. Аюпов. – Тольятти: ТГУ, 2007.
3. Буренин А.Н. Фьючерсные, форвардные и опционные рынки / А.Н. Буренин. – М.: Научно-техническое общество им. академика С.И. Вавилова, 2008. – 414 с.

4. Галанов В.А. Рынок ценных бумаг / В.А. Галанов, А.И. Басов. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 448 с.
5. Доунс Дж. Финансово-инвестиционный словарь / Дж. Доунс, Дж. Э. Гудман. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 586 с.
6. Халл Дж. К. Опционы, фьючерсы и другие производные финансовые инструменты / Халл Дж. К., пер. – М. : Вильямс, 2008. – 1056 с.

КОНКУРЕНТНА РОЗВІДКА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ

Чвертко Л. А., Товкис А. В.

Анотація. У статті розглянуто суть та особливості конкурентної розвідки в системі економічної безпеки банків. Окреслено спектр завдань економічної розвідки в банківській сфері. Виділено та проаналізовано головні етапи розвідувальної операції, механізм збору, аналізу та належної інтерпретації даних. Розглянуто методи зберігання отриманої інформації від зловмисників та конкурентів.

Ключові слова: конкурентна розвідка, економічна безпека, банк, шифрування, маркування.

Аннотация. В статье рассмотрены суть и особенности конкурентной разведки в системе экономической безопасности банков. Определен спектр задач экономической разведки в банковской сфере. Выделены и проанализированы основные этапы разведывательных операций, механизм сбора, анализа и надлежащей интерпретации данных. Рассмотрены методы хранения полученной информации от злоумышленников и конкурентов.

Ключевые слова: конкурентная разведка, экономическая безопасность, банк, шифрование, маркировка.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку банківської системи в Україні підтверджують, що більшість вітчизняних банків вже перейшли зі стану, коли їм доводилося вирішувати питання, виключно пов'язані з проблемами виживання, до питань розвитку бізнесу, необхідності підвищення капіталізації, розширення інфраструктури, збереження своїх активів, створення нових нетрадиційних для українського фінансового ринку банківських продуктів. У зв'язку з цим, об'єктивним є підвищення інтересу банків до адекватної оцінки позиції щодо конкурентів, системного забезпечення захисту банківських установ від посягань зі сторони структур організованої злочинності, промислового шпигунства та інших загроз безпеці. Для цього вітчизняні банки освоюють ще не достатньо розвинену нішу в українській банківській сфері – систему конкурентної розвідки. Наше завдання – виявити, чи дійсно конкурентна розвідка є ефективним важелем стабільного та успішного розвитку банківської установи.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Питання конкурентної розвідки в аспекті економічної безпеки підприємств та фінансових установ є надзвичайно перспективним, але широко не вивченим. Деякі особливості конкурентної розвідки в контексті загального розвитку стратегії підприємства розглядають В. Д. Немцов, Л. Є. Довгань [5] та М. Г. Саєнко [9]. А. О. Андрейчиков [1] вивчає питання

конкурентної розвідки в циклі консолідації інформації. П. А. Герасимов [2] розглядає основні аспекти конкурентної розвідки саме в комерційному банку. Е. Л. Юшук [12] пропонує свою оцінку можливостей та ризиків конкурентної розвідки, зокрема й у банківській системі. Л. С. Шевченко [11] досліджує питання конкурентного управління зокрема в банківській системі. В. Кишеня [3] розглядає ділову розвідку як необхідний інструмент забезпечення економічної безпеки бізнесу, а Т. Ткачук [10] у своїх працях визначає характерні особливості конкурентної розвідки та промислового шпигунства. П. І. Орлов та В. Є. Духов [6] займаються розробкою питання про економічну безпеку банків та фірм.

Враховуючи внесок кожного вченого у розвиток даної проблематики, слід відзначити, що питання конкурентної розвідки в системі економічної безпеки банків досліджене не комплексно, а фрагментарно.

Формулювання цілей дослідження: доведення необхідності та доцільності створення підрозділу конкурентної розвідки в банках України, здійснення комплексного аналізу характерних особливостей та механізму дії конкурентної розвідки як одного з дієвих засобів забезпечення безпеки банків.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В умовах ринкової економіки фінансово-кредитні установи не можуть ефективно працювати, не маючи об'єктивної

та всебічної інформації про макроекономічні процеси, коливання попиту та пропозиції на ринку, про впровадження нових технологій та досягнення науки, зміни в планах, стратегії та поведінці конкурентів на займаному ними сегменті ринку, інші дані. Для отримання всієї цієї інформації, у тому числі для виявлення відомостей, що належать до комерційної таємниці, використовуються можливості конкурентної розвідки.

Конкурентна розвідка – це постійний процес збору, структурування, аналізу інформації про внутрішнє й зовнішнє середовище конкурента (фінансово-кредитної організації), що дає змогу приймати своєчасні оптимальні рішення щодо керування ризиками, загрозами та небезпеками, спрямовані на задоволення майбутніх запитів споживачів й підтримку високого рівня безпеки банку. Це легальне заняття, що не суперечить поняттю добросовісної конкуренції [2].

Специфіка діяльності комерційних банків, що пояснюється значним обсягом інформації, яка складає банківську таємницю, широкі зв'язки з клієнтами і партнерами, наявність матеріальних і фінансових цінностей спонукають до розробки ефективної корпоративної стратегії та створення у своєму складі такої самостійної спеціалізованої структури, діяльність якої була б спрямована на розвідувальну роботу.

Спектр завдань конкурентної розвідки банку не обмежується захистом ресурсів, комунікацій та конфіденційних даних. До цих завдань також належать:

- виявлення ризиків, загроз та небезпек дестабілізуючого впливу на стан безпеки банку;
- інформаційна оцінка партнерів, клієнтів, конкурентів, контрактів;
- інформаційно-аналітична підтримка процесів підготовки, прийняття і супроводження рішень банку, систематизація результатів реалізації раніше прийнятих рішень;
- інформаційний контроль розвитку інфраструктури ринку, конкурентів, їхніх маркетингових заходів;
- інформаційний супровід власних активних дій на ринку (публікації, реклама, виставки, дезінформація тощо);
- забезпечення координації і взаємодії функціональних підрозділів банківської установи на основі взаємного обміну інформацією

про її оточення;

- збирання, обробка й аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому контролю, та інші операції, пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів;
- створення єдиної інформаційної системи і ведення бази даних у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, для забезпечення обліку фінансових операцій, які мають ознаки значних, сумнівних або незвичних, у встановленому законодавством порядку [5].

До основних принципів формування системи конкурентної розвідки в банку можемо віднести:

- 1) дотримання діючих норм права;
- 2) розуміння того, що тільки розвідувальна система в банку є необхідним і основоположним засобом отримання інформації про неправомірні дії інших суб'єктів господарювання;
- 3) тотальність (в рамках основних і паралельних сегментів ринку) застосування системи конкурентної розвідки в банку;
- 4) орієнтованість застосування системи на інтереси і стратегічні цілі забезпечення безпеки банку, часто всупереч неправомірним економічним інтересам конкретних осіб, у тому числі і керівників організації;
- 5) конспіративність;
- 6) створення дублюючих каналів отримання інформації [4].

Метою формування системи конкурентної розвідки в банку є мінімізація зовнішніх і внутрішніх ризиків, загроз та небезпек безпечному розвитку банку, у тому числі його фінансовим, матеріальним, інформаційним, кадровим ресурсам, на основі розробленого і реалізованого комплексу заходів економіко-правового та організаційного характеру [4].

Зазначимо, що інформаційний простір складає інформація відкрита (офіційна), закрита (яка є державною та комерційною таємницею) та слухова (неофіційна, усна) [10]. Завдання розвідника полягає у тому, щоб зібрати цінну інформацію про конкурента таким чином, аби не порушити чинне українське законодавство, яке недосконало, але регламентує рамки добросовісної конкуренції на ринку України.

Починаючи з 1992 року, – з прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про обмеження монополізму та недопу-

щення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» – в державі започатковано розвиток системи захисту від недобросовісної конкуренції. На сьогодні ця система є достатньо розвинутою, включає у себе відповідну нормативно-правову базу – конкурентне законодавство (основні Закони: Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет України» та «Про захист економічної конкуренції»), контрольну діяльність у цій сфері державного органу із спеціальним статусом Антимонопольного комітету України, а також діяльність державних органів, суб'єктів господарювання, їх об'єднань, споживачів та громадськості, що регулюється конкурентним законодавством [6].

Система захисту від недобросовісної конкуренції в Україні ґрунтується на статті 42 Конституції України, яка гарантує державний захист конкуренції. Ця система відповідає провідним європейським стандартам, а конкурентне законодавство є одним з найбільш адаптованих до законодавства Європейського Союзу, про що неодноразово зазначали європейські експерти [3].

Ефективність конкурентної розвідки в банку значно підвищується завдяки розповсюдженню електронних засобів масової інформації, системи Інтернет [6].

Розвідувальна інформація повинна:

- свідчити про істинні наміри потенційних і дійсних партнерів по відношенню до суб'єкта господарювання;

- містити відомості про сильні і слабкі сторони конкурентів суб'єкта господарювання та тим самим сигналізувати про можливе виникнення дестабілізуючих факторів впливу на стан безпеки в банку;

- виявляти несанкціоновані канали просочування конфіденційної інформації;

- виявляти тінізовані потоки підприємницької діяльності суб'єктів господарювання [9].

Складним є процес отримання інформації обмеженого доступу. Кожна модель отримання інформації обмеженого доступу має три складові:

1. Модель доступу до необхідної інформації, її носіїв.

2. Модель вилучення інформації, її носіїв.

3. Модель транспортування інформації, її носіїв [9].

Важливим етапом здійснення конкурентної розвідки є перевірка, аналіз та обробка інформації. Фахівці-аналітики мають здійснити діагностику безпеки банку, згрупувати отримані результати діагностики за станом безпеки, ризику, загрози чи небезпеки залежно від інтенсивності дії негативних факторів впливу за окремими функціональними елементами діяльності, проаналізувати достовірність інформації, порівнюючи стан різних підсистем [5].

Отримана будь-яким методом інформація потребує аналітичної перевірки і оцінки. Інформація, яка надходить ззовні, характеризується відповідним ступенем достовірності, що залежить від ступеня надійності джерела і того, звідки надійшла інформація до джерела [1].

Доцільність створення служби конкурентної розвідки підтверджується підвищенням ефективності та стабільності банку. Щоб переконатись у дієвості економічної розвідки у банківській сфері, звернемось до статистики. На нашу думку, доцільним буде аналізувати результати за 2013 рік, так як 2014 рік відзначився своєю нестабільністю, що не залежала безпосередньо від діяльності банків, а обумовлювалась суспільно-політичними подіями та військовим конфліктом на сході України, та, як наслідок, глибоким занепадом економіки в усіх сферах. За даними фінансової звітності банків НБУ за 2013 рік, за величиною чистого процентного доходу перші три місця займали: ПАТ КБ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк» і АТ «Укресімбанк». Так, на кінець 2013 р. обсяги чистого процентного доходу та активів ПАТ КБ «ПриватБанк» склали, відповідно, 8,4 млрд грн та 214,5 млрд грн. АТ «Ощадбанк», маючи чистий процентний дохід 5,5 млрд грн, досяг показника суми активів в обсязі 103,6 млрд грн. Чистий процентний дохід АТ «Укресімбанк» дорівнював 3,9 млрд грн, а загальний обсяг активів – 94,3 млрд грн. [7]

Проаналізувавши підсумки діяльності банківської системи України за 2013 рік, можна дійти висновку, що лідером у сфері організації фінансово-економічної безпеки банку, довіри вкладників, впровадження провідних банківських послуг, а також лідером за

кількістю клієнтів є ПАТ КБ «ПриватБанк». Оскільки ПАТ КБ «ПриватБанк» взаємодіє з зовнішніми організаціями, то основна мета безпеки банку полягає у виключенні можливості нанесення йому збитків або упущення вигоди та забезпечити його ефективну діяльність і якісну реалізацію всіх операцій та угод. Аналізом фінансово-економічної безпеки банку займається аналітичний центр ризик-менеджменту, який має за мету об'єднати зусилля підрозділів, що займаються дослідженням, профілактикою, аналізом ризиків та розробкою управлінських рішень по вдосконаленню безпеки операцій і мінімізації ризиків на основі одержаних даних [8].

Практика всесвітньо відомих фінансових установ свідчить про використання системи конкурентної розвідки як інструменту забезпечення інформацією процесу стратегічного планування їхньої економічної безпеки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Конкурентна розвідка направлена на отримання стратегічної конкурентної переваги банку на ринку банківських

послуг над існуючими і потенційними конкурентами шляхом збору і обробки інформації про них. Проведення конкурентної розвідки зосереджується на охоронному, детективному, аналітичному, дослідницькому, технічному, оперативному, розшуковому, контррозвідувальному напрямах діяльності фінансово-кредитних установ. Використання системи конкурентної розвідки дозволяє систематично інформувати керівництво із приводу діяльності конкурентів і перспектив розвитку самої компанії; вчасно прогнозувати загрози на ринку банківських послуг; сприяти в розробленні маркетингових і стратегічних програм та ін. Щоб досягти максимальної ефективності роботи банку, запобігти ризикам, які виникають на шляху його розвитку, потрібно досліджувати та накопичувати досвід українських та зарубіжних банків, аналізувати, порівнювати та створювати нові системи захисту інформації. А вчені-економісти, юристи, мають забезпечити наукову та законодавчу базу для подальшого розвитку цього вагомого та перспективного напрямку.

Список використаної літератури

1. Андрейчиков А. О. Конкурентная разведка в цикле консолидации информации [Електронний ресурс] / А. О. Андрейчиков, О. В. Рогач, А. Г. Украинцев // Бизнес и безопасность. – 2011. – № 4. – Режим доступу: <http://scip.org.ua/2011/10/15/>
2. Герасимов П. А. Конкурентная разведка в коммерческом банке [Електронний ресурс] / П. А. Герасимов // Банковское дело. – 2006. – № 8. – Режим доступу: <http://scip.org.ua/2010/03/29/>.
3. Кишеня В. Ділова розвідка як необхідний інструмент забезпечення економічної безпеки бізнесу [Електронний ресурс] / В. Кишеня. – Режим доступу: <http://www.it2b.ru/it2b2.view3.page249.html>
4. Конкурентная разведка в бизнесе: цели, задачи, техники [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://scip.org.ua/2013/04/19/>.
5. Немцов В. Д. Стратегічний менеджмент / В. Д. Немцов, Л. Є. Довгань. – Київ: ТОВ «УВПК «ЕксОб», 2001. – 560 с.
6. Орлов П. І. Основи економічної безпеки фірми / П. І. Орлов, В. Є. Духов. – Харків: ТОВ «Прометей-Прес», 2004. – 136 с.
7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / НБУ – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=13771481
8. Офіційний сайт ПАТ КБ «ПриватБанк» [Електронний ресурс] / НБУ – Режим доступу: <http://privatbank.ua/ua/>
9. Саєнко М. Г. Стратегія підприємства / М. Г. Саєнко. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 390 с.
10. Ткачук Т. Характерні особливості конкурентної розвідки та промислового шпигунства [Електронний ресурс] / Т. Ткачук. – Режим доступу: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=451>
11. Шевченко Л. С. Конкурентное управление / Л. С. Шевченко. – Харьков: Эспада, 2004. – 520 с.
12. Ющук Е. Л. Конкурентная разведка: маркетинг рисков и возможностей / Е. Л. Ющук. – М.: Вершина, 2006. – 246 с.

ПУБЛИЧНАЯ ОТЧЕТНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СУБЪЕКТОВ: СУЩНОСТЬ И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ РОССИИ

Никифорова Е. В.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню парадигми формування публічної звітності економічних суб'єктів як механізму захисту власності та економічних переваг осіб (як фізичних, так і юридичних), що мають прямий фінансовий інтерес у діяльності суспільно значущих комерційних організацій. Основу економічної системи Росії традиційно утворюють економічні суб'єкти, в господарський обіг яких залучене широке коло учасників ринкових відносин. Велика суспільна значущість такого типу економічних суб'єктів (взаємозалежних один від одного) не може не супроводжуватися процесом створення потоків інформації ділового характеру. Інформація дозволяє зацікавленим особам отримати доступ до даних для контролю за збереженням майна, переданого ними у володіння економічному суб'єкту, і дотриманням їх економічних інтересів. Важливим інструментом реалізації економічного механізму захисту власності та економічних переваг осіб, які мають прямий фінансовий інтерес у справах суспільно значущого економічного суб'єкта, є система даних бухгалтерського обліку, яка відкрито надається зацікавленим користувачам інформації у вигляді спеціально підготовленої публічної звітності.

Ключові слова: парадигма, публічна звітність, інтереси користувачів, користувачі звітності, бухгалтерський баланс.

Аннотация. Статья посвящена исследованию парадигмы формирования публичной отчетности экономических субъектов как механизма защиты собственности и экономических преимуществ лиц (как физических, так и юридических), имеющих прямой финансовый интерес в деятельности общественно значимых коммерческих организаций. Основу экономической системы России традиционно образуют экономические субъекты, в хозяйственный оборот которых вовлечен широкий круг участников рыночных отношений. Большая общественная значимость такого типа экономических субъектов (взаимосвязанных и взаимозависящих друг от друга) не может не сопровождаться процессом создания потоков информации делового характера. Информация позволяет заинтересованным лицам получить доступ к данным для контроля за сохранностью имущества, переданного ими во владение экономическому субъекту, и соблюдением их экономических интересов. Важным инструментом реализации экономического механизма защиты собственности и экономических преимуществ лиц, имеющих прямой финансовый интерес в делах общественно значимого экономического субъекта, является система данных бухгалтерского учета, которая открыто предоставляется заинтересованным пользователям информации в виде специально подготовленной публичной отчетности.

Ключевые слова: парадигма, публичная отчетность, интересы пользователей, пользователи отчетности, бухгалтерский баланс.

Постановка проблемы. В качестве терминологической единицы понятие «публичная отчетность» вошло в экономическую литературу России в конце XIX – начале XX столетия, в период бурного расцвета акционерной формы бизнеса. Первая регламентация публичной отчетности была закреплена Торговым уставом (1867 г.) и Положением о государственном промысловом налоге (1898 г.). Эти законодательные акты определяли состав, адреса представления, порядок опубликования, правовую ответственность за сокрытие и искажение данных

отчетности [5, с. 17-18].

В первой регламентации публичной отчетности экономических субъектов России предписывалось правлениям, предприятиям ежегодно опубликовать в журнале «Вестник финансов» заключительные балансы и извлечение из годовых отчетов. Однако структура баланса, состав статей, способы их оценки и представления не регламентировались. Лишь немногие правила составления балансов приводились в инструкции от 11 мая 1899 г. А.К. Рощаховский в начале XX в. проанализировал практику составления отчетности 25 крупных

акционерных компаний и указывал на пестроту публикуемых отчетов. Он настаивал на более жесткой регламентации правил составления отчетности в виде специальных законов. Но его рекомендации не получили должного понимания со стороны законодательной власти [12].

В 20-е годы прошлого столетия работа по упорядочению публичной отчетности была продолжена и 6 сентября 1922 г. было издано постановление Совета Труда и обороны “О производстве обязательных публикаций”. После издания постановления Совета Труда и Обороны “О производстве обязательных публикаций”, были изданы следующие законодательные акты: “Правила о порядке публичной отчетности и порядке обязательных публикаций в газете “Экономическая жизнь” (утверждены СТО 17.11.22); “Правила публичной отчетности предприятий государственных, кооперативных, частных и смешанных” (утверждены 21.10.23. НКФ СССР по согласованию с ВСНХ и НКРКИ). “Правила” давали подробное описание публичной отчетности по 6 разделам, где определялись: предмет публичной отчетности, сроки представления, предприятия, обязанные публиковать отчетность, отчетный период, сведения, подлежащие опубликованию в печати, и т.д. Центральные учетные издания, такие, как журналы “Счетоводство”, “Вестник счетоводства”, “Счетная мысль”, “Спутник конторщика” широко практиковали публикацию годовых отчетов ведущих акционерных обществ страны”.

Институт публичной отчетности, получивший свое развитие в 20-е годы был упразднен в 30-е годы прошлого столетия.

Ликвидация командно-административной системы в России, законодательное закрепление в качестве хозяйствующих субъектов акционерных обществ, вовлекающих в деловой оборот капиталы субъектов рыночных отношений, вновь предопределили необходимость издания законодательных актов в области бухгалтерского учета, регламентирующих необходимость публикации отчетности общественно значимых экономических субъектов (в частности открытых акционерных обществ) для ознакомления с ней пользователей.

Анализ последних исследований и

публикаций по проблеме. Изменившиеся экономические условия также способствовали появлению ряда публикаций выдающихся российских экономистов, изучающих парадигму публичной отчетности хозяйствующих субъектов. В конце 90-х годов прошлого столетия вышла серия публикаций В.Д. Новодворского, А.Н. Хорина, В.Т. Слабинского, раскрывающих проблемы формирования отчетной информации в зависимости от интересов пользователей [7, 8, 9, 10, 13]. Следует отметить, что изменяющиеся условия внешней среды требуют постоянной ориентации публичной отчетности на запросы интересов пользователей, поэтому изучение парадигмы публичной отчетности экономических субъектов будет являться актуальным и сейчас и в будущем.

Формирование цели исследования. Современные интеграционные процессы международной экономики, повышение уровня профессионализма менеджмента определяют все большую востребованность в дальнейшем развитии методологии публичной отчетности экономических субъектов, опирающуюся на уже имеющийся исторический опыт нашей страны и мировой опыт развития института публичной отчетности общественно значимых экономических субъектов.

Большая общественная значимость взаимосвязанных и взаимозависимых экономических субъектов сопровождается организацией потоков информации делового характера посредством публичной отчетности экономических субъектов, которая позволяет заинтересованным лицам получать доступ к данным для контроля за сохранностью имущества собственниками экономического субъекта, переданного оперативное управление наемному менеджменту, и соблюдения экономических интересов деловых партнеров экономического субъекта. Инструментом реализации экономического механизма защиты собственности и экономических интересов различных стейкхолдеров является система данных, которая публично предъявляется пользователям информации в виде специально подготовленной публичной отчетности экономического субъекта. Это требует постоянного динамичного состояния самой публичной отчетности экономических

субъектов и научного обоснования концепции публичной отчетности.

Необходимость изучения парадигмы концепции формирования и интерпретации публичной отчетности экономических субъектов обусловлена целым рядом причин, среди которых можно выделить следующие: недостаточная теоретическая разработанность современных проблем доступности и прозрачности публичной отчетности для всех заинтересованных лиц; определение состава и программы публичной отчетности, дающей ответы на запросы приоритетных пользователей информации; придание юридического статуса публичной отчетности, позволяющей создать механизм защиты интересов пользователей; развитие методов анализа публичной отчетности, ориентированных на различные категории пользователей для эффективного осуществления аналитической работы субъектами рыночных отношений; интерпретация публичной отчетности.

Изложение основного материала. В условиях рыночной экономики публичная отчетность хозяйствующих субъектов является основным средством коммуникации и важнейшим элементом информационного обеспечения анализа системы рисков для пользователей отчетности. При этом пользователи информации различны, цели их конкретны, а нередко и противоположны. “Удовлетворение требований различных групп стейкхолдеров может рассматриваться не только в качестве критерия бизнес-модели компании, но и как гарантия снижения вероятности возникновения имущественных и общественных конфликтов в будущем” [1, с. 41].

Публичная отчетность представляет собой единую систему данных об имущественном и финансовом состоянии экономического субъекта и о результатах его хозяйственной деятельности за отчетный период или на отчетную дату и является связующим звеном между экономическим субъектом и субъектами деловой среды. В связи с вышеизложенным справедливо утверждение, что “при решении вопроса о целесообразности включения того или иного примечания важнейшую роль играет существенность содержащихся в них сведений” [3].

Недостаток информации, предоставляемой пользователям, может серьезно ограничить приток дополнительных капиталов как источников расширения деятельности экономического субъекта, потому что многие деловые партнеры экономического субъекта не могут получить интересующие их сведения о финансовой устойчивости, о платежеспособности, о перспективах развития иначе как посредством знакомства с доступными для них источниками – публично предъявляемой отчетностью экономического субъекта.

Изучая публичную отчетность, участники делового кругооборота преследуют различные цели: деловых партнеров интересует информация о возможности экономического субъекта своевременно погашать долги; инвесторов – перспективы экономического субъекта, финансовая устойчивость; акционеров – цена акции, тенденции выплат дивидендов. Разносторонность запросов пользователей информации решается посредством финансовых данных, содержащихся в формах публичной отчетности экономических субъектов [6].

Подготовка и представление комплексной системы информации в виде публичной отчетности экономического субъекта, сочетающей интересы менеджеров, собственников, деловых партнеров и других пользователей информации, позволит не только обеспечить заинтересованных лиц полной и достоверной отчетностью, но и снизить информационные издержки в части подготовки разнонаправленной отчетности экономическими субъектами.

Важным аспектом публичной отчетности экономических субъектов является ее состав. В экономически развитых странах для удовлетворения запросов пользователей предусматривается такое содержание публичной отчетности:

1. Отчет руководителей компании.
2. Финансовый отчет.
3. Аудиторский отчет.

Идентичность состава публичной отчетности в странах с развитым фондовым рынком позволяет предположить и для нашей страны следующий состав данной отчетности:

1. Отчет совета директоров.
2. Бухгалтерский отчет.

3. Аудиторское заключение.

Важнейшим элементом, характеризующим деятельность экономического субъекта, является отчет совета директоров.

На основе обобщения международного опыта следует предложить следующую схему Отчета совета директоров, включающего 7 разделов:

1. Обращение к акционерам, содержащее информацию о наиболее примечательных эпизодах деятельности экономического субъекта в истекшем году, его финансовой активности, выгодных операциях, стратегии развития. В нем приводится информация о финансовом положении за 5 и более лет для возможного определения динамики развития экономического субъекта самим пользователем отчетности.

2. Состав совета директоров. По каждому должностному лицу указываются имя, фамилия, возраст, занимаемая должность, образование и другие сведения.

3. Хозяйственная деятельность:

- а) год основания;
- б) характер и сфера деятельности;
- в) виды имущества;
- г) численность работников общества;
- д) рынок сбыта;
- е) анализ конкурентоспособности;
- ж) отраслевая и географическая диверсификация.

4. Обзор операций производственного, инвестиционного, финансового характера за истекший год. Данная информация предназначена для грамотного объяснения показателей бухгалтерской отчетности. Она обобщается в виде связанного повествовательного описания и для наглядности дополняется графиками и диаграммами. Очень важно в операциях производственного характера выделить инновационную направленность экономических субъектов.

5. Анализ финансового положения экономического субъекта. Аналитическая справка, в которой менеджмент экономического субъекта поясняет причины, вызвавшие изменения в финансовых показателях за истекший период. Предоставленная в этом разделе информация за ряд лет позволит пользователям отчетности сравнить результаты деятельности акционерного общества со среднеотраслевыми

показателями, с показателями аналогичных экономических субъектов.

6. Аналитическая информация об акциях и акционерах. Данную информацию можно представить в следующих параметрах: биржи ценных бумаг, на которых реализуются акции; динамика рыночной цены акции за несколько лет; вклады акционерного общества в другие экономические субъекты; распределение акций предприятия между акционерами (в этом пункте отражается информация о степени концентрации собственности в руках акционеров).

7. Нефинансовая информация. Данный раздел может содержать сведения: о региональном распределении рабочей силы; ее заработной плате; дополнительных выплатах; расходах на социальные и культурные нужды; расходах на благотворительные цели. Используя эту информацию, можно сделать выводы о тенденциях выплаты заработной платы, дополнительных выплат и т.д. Также в этом разделе может отражаться информация о защите окружающей среды, об обеспечении безопасности для пользователей и природы. Эти сведения имеют яркую социально-экономическую направленность, характеризуют вклад экономического субъекта в повышение благосостояния общества.

Предложенная нами схема Отчета совета директоров может быть сокращена (расширена), его содержание должно полностью определяться руководством. И единственным критерием при определении степени дезагрегированности отчета является повышение информационно-коммуникационных функций публичной отчетности экономического субъекта. Представленная по такой схеме информация будет обладать особой чувствительностью, что поможет различным категориям пользователей отчетности найти ответы на многие интересующие их вопросы.

Обоснованность принимаемых решений по результатам анализа и интерпретации публичной отчетности экономических субъектов будет в немалой степени определяться достоверностью информации представленной в ней, в первую очередь – данных бухгалтерского баланса. Э. Джонс определяет, что “на вопрос о риске в бизнесе дает ответ баланс” [4, с. 44]. Бухгалтерский баланс входит в состав

финансового отчета публичной отчетности экономического субъекта. Его отражение необходимо в той степени агрегации, которая будет полезна пользователям имеющим прямой финансовый интерес в деятельности экономического субъекта.

При оценке риска важно знать величину капитала экономического субъекта, так как именно она берется во внимание при характеристике бизнеса, который служит для привлечения стороннего капитала. Как пишет Й. Бетге, при увеличении среднегодовой величины собственного капитала при помощи тезаврирования прибыли доля собственного капитала возрастает и, следовательно, ведет к достижению цели сохранения, но при неизменной годовой прибыли снижается показатель рентабельности собственного капитала, так как его среднегодовая величина возрастает. Сокращение доли собственного капитала при неизменной годовой прибыли ведет к повышению рентабельности собственного капитала. Таким образом, более полное достижение цели источника дохода ведет к обратному результату в отношении цели зарабатывания, и наоборот.

“Следовательно, возникает вопрос, может быть, стоит увеличить задолженность организации, чтобы повысить рентабельность собственного капитала? Ведь очевидно, что рентабельность собственного капитала повышается, когда доходность заимствованного капитала превосходит процент, который за него необходимо платить. Если данное условие не выполнено, то рентабельность собственного капитала снижается. Такая ситуация, называемая риском привлечения заемного капитала, таит в себе опасность, что собственный капитал организации в результате необходимости возврата заемного капитала и уплаты процентов по нему будет постепенно расходоваться и при определенных обстоятельствах превышение пассивов над активами может привести организацию к банкротству” [2, с. 6-7].

Мы полагаем, что отражение в бухгалтерском балансе, входящем в состав публичной отчетности, элементов собственного капитала хозяйствующего субъекта должно позволить определить реальную доходность акционерного и собственного капитала экономического

субъекта, рентабельность собственного капитала, оценить финансовый риск владельца, охарактеризовать процент наращивания капитала, рост инвестиционных возможностей, степень покрытия имущественных рисков организации. Соотношение собственного и заемного капитала позволит менеджменту экономического субъекта принять решение о целесообразности привлечения заемного капитала, способствующего расширению бизнеса экономического субъекта и получению дополнительной прибыли от его финансово-хозяйственной деятельности.

Ориентируясь на современные законодательные акты в области гражданского права, бухгалтерского учета и опираясь на труды русских и зарубежных ученых-бухгалтеров, следует подчеркнуть, что изменившиеся условия требуют от субъектов рыночных отношений самостоятельных решений инвестирования свободных денежных средств в различные акционерные общества, определения финансовой устойчивости экономического субъекта – делового партнера и т.д. Круг интересов субъектов рыночных отношений весьма широк, а меняющаяся конъюнктура рынка не позволяет учесть мотивацию всех лиц, втянутых в деловой оборот, поэтому ориентация должна идти прежде всего на интересы лиц, капиталы которых переданы в деловой оборот экономического субъекта. К этим приоритетным группам относятся: акционеры, деловые партнеры, потенциальные инвесторы и работники экономического субъекта.

Публичная отчетность экономических субъектов в российских нормативных актах не имеет самостоятельного статуса, вследствие чего отождествляется с бухгалтерской отчетностью, ограничивая возможность использования ее как инструмента защиты интересов различных пользователей данной отчетности. Существенные различия в методах формирования и содержании показателей бухгалтерской и публичной отчетности экономических субъектов свидетельствуют о том, что бухгалтерская отчетность не должна и не может заменить публичной отчетности, являясь лишь базой формирования последней (формы бухгалтерского отчета, входящего в состав публичной отчетности, не должны

повторять типовые формы бухгалтерской отчетности, утвержденной Минфином Российской Федерации в частности приказом 66-н «О формах бухгалтерской отчетности организаций» [11], и могут быть укрупнены за счет изъятия не интересующих пользователей показателей и детально расписаны в значимых моментах жизнедеятельности экономического субъекта).

Выводы и перспективы дальнейших исследований. В целом следует отметить, что публичная отчетность экономических субъектов должна обладать особой рыночной чувствительностью, что поможет различным категориям ее пользователей найти ответы на многие интересующие их вопросы.

Обобщая исторический и современный мировой и российский опыт, можно сделать следующие выводы:

1. Форма представления публичной отчетности экономических субъектов не регламентируется в полной мере современным законодательством и базируется полностью на общепринятых в бизнесе правилах. Общее же правило требует, чтобы в ней была отражена такая информация, которая исключает возможность возникновения риска при

принятии деловых решений пользователями отчетности.

2. Большое историческое наследие должно явиться методологической базой формирования публичной отчетности экономических субъектов. Конечно же, сегодня правила и принципы формирования публичной отчетности экономического субъекта будут отличными от существовавших в 20-е годы прошлого столетия, но опыт, который имела Россия, может быть максимально применен. В России публичная отчетность экономических субъектов должна рассматриваться как социальный заказ на экономическую информацию, повышающий культуру использования деловой информации в части защиты интересов стейкхолдеров.

3. Длительный период развития практики предоставления отчетности заинтересованным пользователям позволил многим экономически развитым странам достигнуть должного уровня в своем развитии и выработать определенное количество идей и опыта в этой области. Обращение к опыту этих стран позволит разработать такую публичную отчетность экономических субъектов, которая будет учитывать интересы субъектов рынка.

Список использованной литературы

1. Аналитическое обеспечение инновационного развития бизнеса: Монография. / Под ред. проф. Бариленко. – М.: Издательский дом “Экономическая газета”, 2013. – 304 с.
2. Бутге Йорг. Балансоведение / Йорг Бутге [Пер. с нем. / научный редактор В.Д.Новодворский]. – М.: Издательство «Бухгалтерский учет», 2000. – 454 с.
3. Винсент Дж. Лав. Пособие Эрнст энд Янг. Как понимать и использовать финансовую отчетность / Дж. Лав Винсент. – М.: Джон Уайли энд Санз, 1996. – 352 с.
4. Джон Эрнест. Деловые финансы / Джон Эрнест. – М.: Олимп-Бизнес, 1998. – 416 с.
5. Никифорова Е.В. Публичная отчетность: принципы построения / Под ред. А.И. Афоничкина. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 96 с.
6. Никифорова Е.В. Публичная отчетность: сущность и ее значение на современном этапе развития экономических отношений [Электронный ресурс] / Е. В. Никифорова. – Режим доступа: http://ztu.edu.ua/ua/science/conference/2013/tezi_world_bok.php (дата обращения: 29.11.2013).
7. Новодворский В. Д. Бухгалтерская отчетность: какой ей быть? / В. Д. Новодворский, А. Н. Хорин, В. Т. Слабинский // Бухгалтерский учет. – 1993. – № 4. – С. 4-8.
8. Новодворский В.Д. Бухгалтерская отчетность: какой ей быть? / В. Д. Новодворский, А. Н. Хорин, В. Т. Слабинский // Бухгалтерский учет. – 1993. – № 5. – С. 14-20.
9. Новодворский В.Д. Бухгалтерская отчетность: какой ей быть? / В. Д. Новодворский, А. Н. Хорин, В. Т. Слабинский // Бухгалтерский учет. – 1993. – № 7. – С. 12-18.
10. Новодворский В.Д. Бухгалтерская отчетность: какой ей быть? / В. Д. Новодворский, А. Н. Хорин, В. Т. Слабинский // Бухгалтерский учет. – 1993. – № 9. – С. 7-12.
11. Приказ Минфина России от 02.07.2010 N 66-н (ред. от 04.12.2012) "О формах бухгалтерской отчетности организаций".
12. Соколов Я.В. Отчетность в России конца XIX – начала XX вв. / Я. В. Соколов, В. В. Ковалев // Бухгалтерский учет. – 1996. – С. 40-43.
13. Хорин А.Н. Публичная отчетность и интересы ее пользователей / А. Н. Хорин // Бухгалтерский учет. – 1996. – № 4. – С. 16-21.

СОЦІАЛЬНА СИСТЕМА ЯК ОБ'ЄКТ БЕЗПЕКИ

Кістол А. А.

Анотація. У статті здійснюється теоретичний аналіз соціальної безпеки, з погляду різних наукових підходів, визначається роль та місце соціальної безпеки в системі національної безпеки держави серед інших складових, розкривається значення ролі, завдання та обов'язки, суб'єкт і об'єкт соціальної політики як ключового інструменту забезпечення соціальної безпеки в суспільстві.

Ключові слова: безпека, соціальна безпека, національна безпека, державна соціальна політика.

Аннотация. В статье осуществляется теоретический анализ социальной безопасности, с точки зрения различных научных подходов, определяется роль и место социальной безопасности в системе национальной безопасности государства среди других составляющих, раскрывается значение роли, задачи и обязанности, субъект и объект социальной политики как ключевого инструмента обеспечения социальной безопасности в обществе.

Ключевые слова: безопасность, социальная безопасность, национальная безопасность, государственная политика.

Постановка проблеми. Сучасний етап соціально-економічного розвитку України характеризується гостротою соціальних проблем. Вони в значній мірі визначають рівень національної та економічної безпеки держави і суспільства. В таких умовах на перший план висувається проблема безпеки як комплексної характеристики, що задає напрями подальшого розвитку, визначає параметри життєздатності соціально-економічних структур в перебігу гло-бальних та локальних трансформацій.

Актуальність вивчення проблеми безпеки зумовлена такими факторами: по-перше, потреба в безпеці відіграє ключову роль у життєдіяльності людини, по-друге, її роль визначається тим, що небезпечні умови не сприяють продуктивній праці та відволікають від неї людей, які змушені витратити свої сили, ресурси й засоби на боротьбу із небезпеками. Не випадково Ш. Монтеск'є у своїй фундаментальній праці «Про дух законів» відзначив, що безпека – це перша форма свободи. Безпека створює необхідні передумови для споглядальної діяльності людей, покращення їхнього добробуту та збільшення суспільного багатства.

Безпека – це складне соціальне явище, багатопланове й багатогранне у своїх структурних проявах, що відображають суперечливі інтереси у відносинах різних соціальних суб'єктів. Одні з них намагаються забезпечити свою безпеку за рахунок інших

або не рахуються з інтересами безпеки інших людей; мислять застарілими категоріями й егоїстичними цінностями. Звідси обґрунтованість проблематики безпеки суб'єктивними позиціями, неоднозначними оцінками, фрагментарними судженнями. У методологічному плані важливо мати цілісне уявлення про безпеку як соціальне явище.

Однак дискусії та розходження думок у поясненні різних концепцій соціальної безпеки констатують неоднозначність трактування цього поняття, що призводить до наукової заангажованості самої ідеї безпеки соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Значний внесок для формування сучасного розуміння поняття «безпека» зробили вітчизняні вчені О. Ареф'єва, В. Білоус, І. Бінько, Н. Вавдіюк, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, С. Злупко, Т. Кузенко, О. Кузьмін, А. Кірієнко, Т. Ковальчук, Б. Кравченко, М. Лесечко, В. Марцин, Л. Мельник, І. Михасюк, С. Мочерний, В. Мунтіян, Н. Нижник, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Покропивний, Г. Ситник, А. Ревенко, О. Терещенко, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Ярочкін та ін.

Формування цілей дослідження. Мета та завдання статті полягають у тому, щоб з'ясувати основні теоретичні підходи до поняття «соціальна безпека» та визначити призначення, роль, завдання і обов'язки, суб'єкт та об'єкт соціальної політики, як ключового інструменту

забезпечення соціальної безпеки в суспільстві.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Безпека сьогодні представляє собою одну із глобальних проблем цивілізації. На жаль, доводиться констатувати, що розв'язання проблем безпеки здійснюється з позицій застарілих підходів, у той час, коли соціальна безпека є важливим інструментом забезпечення життєдіяльності суспільства, розвитку економіки та національної самосвідомості. Тому, соціальна безпека стає найпріоритетнішою серед інших видів безпеки.

Категорія «безпека» має велике значення в об'єктивній дійсності. Її соціальне значення дуже велике – людина та її інтереси знаходяться практично в центрі усіх видів та рівнів безпеки. Термін «безпека» почав вживатися ще в XII столітті. Він означав спокійний стан душі людини, котра вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки [4].

Безпека – це певний об'єктивний стан, що ґрунтується на відсутності загрози, який суб'єктивно відчують окремі люди чи їх групи. Під безпекою розуміють також стан без загрози, стан спокою, впевненості або «психічний чи правовий стан, при якому особа має відчуття впевненості, опори в іншій особі чи юридично врегульованій системі; протилежність загрози» [3].

Закон України «Про основи національної безпеки України» трактує національну безпеку як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики,

ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам» [1].

Національні інтереси представляють собою інтегрований вираз життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави, що забезпечує їх збалансовану реалізацію, стійкий і поступальний розвиток країни [2].

У найзагальнішому розумінні соціальна безпека – це стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. При цьому значення критеріїв соціальної захищеності перебувають не нижче межових значень, що становлять загрозу для національної безпеки країни. Дефіцит соціальної безпеки загрожує втратою соціальних норм, зростанням нетерпимості, екстремізму і насильства в суспільстві. Він не тільки несе серйозні негативні наслідки для здоров'я, добробуту та соціального самопочуття людей, але й знижує ефективність функціонування економічної системи.

Загострення соціальних протиріч дозволяє розглядати соціальну безпеку в якості невід'ємної складової компонента національної безпеки України, який перебуває в єдності з економічною, політичною, інформаційною та екологічною безпекою. Схематично соціальну безпеку як складову національної безпеки можна подати у вигляді схеми та визначити ряд факторів впливу (рис. 1).

Постійним об'єктом соціальної безпеки в загальному вигляді є особистість, її життєво важливі права і свободи в соціальній сфері життєдіяльності суспільства: право на життя, на працю, її оплату; право на безкоштовне лікування та освіту; доступний відпочинок; гарантований соціальний захист з боку держави. Однак самі об'єкти та суб'єкти

соціальної безпеки можуть змінюватись з мірою зміни умов розвитку суспільства. Тому можна говорити не тільки про загальні, але і про пріоритетні об'єкти соціальної безпеки, тобто такі соціальні групи, які в конкретних соціально-економічних умовах є найбільш обділеними і потребують соціального захисту і посилення ступеня безпеки.

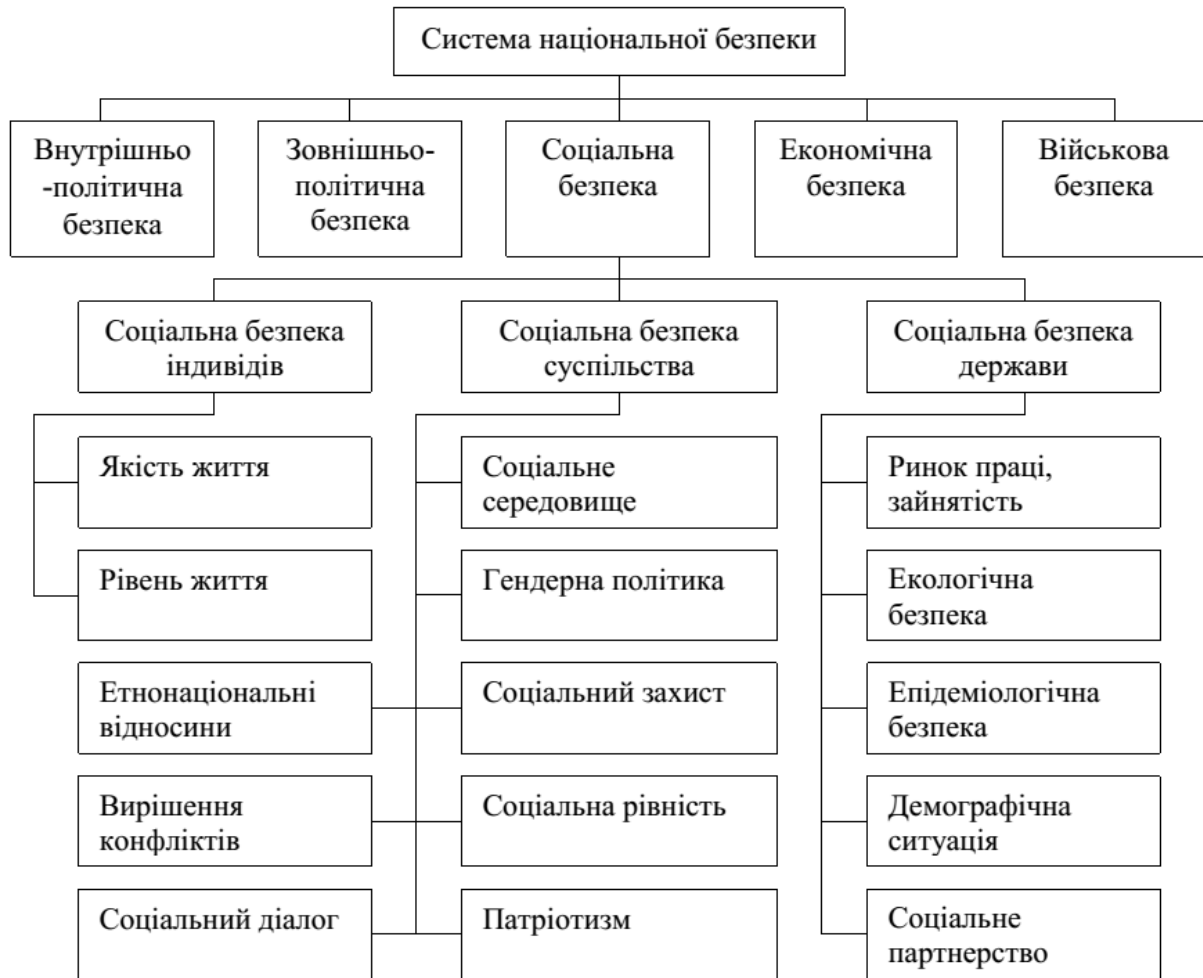

Рис. 1. Соціальна безпека і її складові в системі національної безпеки України

Особливість сучасної української ситуації полягає в тому, що пріоритетними об'єктами соціальної безпеки в умовах трансформаційної економіки стали соціально незахищені групи та спільноти: жінки, діти, військовослужбовці, інваліди і пенсіонери.

Стан соціальної безпеки в суспільстві знаходиться в прямій залежності від рівня життя населення. Соціальна безпека не може бути забезпечена тільки діями офіційних і неофіційних владних інститутів. Вона, зокрема, вимагає сприятливих соціально-економічних умов. Серед них головне – подолання соціально-економічної кризи, що стала в державі затяжним і болючим явищем.

Соціальна безпека в суспільстві залежить від соціальної політики держави. Соціальна політика – це система програм, служб і заходів, спрямованих на досягнення соціальних цілей. Соціальна політика охоплює всі сфери

життєдіяльності людей – виробничу, соціальну, політичну, духовну та регулює відносин між суспільством, колективом, громадою, особою у кожній із цих сфер та зонах їх взаємодії [5].

Комплекс існуючих соціально-економічних проблем, що виникає в процесі економічного розвитку і оптимального фінансування соціальної сфери, посилив суперечливі тенденції у всіх сферах функціонування суспільства. Ці тенденції проявляються у загальному низькому рівні життя, прогресуючому безробітті, демографічній кризі, соціальній незахищеності населення і становлять реальну загрозу національній безпеці держави. Тому, однією з передумов забезпечення національної безпеки є формування та реалізація активної та діючої соціальної складової економічної безпеки нашої країни з метою забезпечення зростання рівня і поліпшення умов життя населення.

Призначення, роль, завдання та обов'язки

соціальної політики впливають із загальних політичних функцій (інтегруючої, координуючої, регулятивної, комунікативної, функції соціалізації, орієнтаційної та ін.), обумовлених природою і змістом політики як сфери влади і відносин з приводу влади. Разом з тим, через специфічність соціальної політики, пов'язаної, насамперед, з соціальним статусом і інтересами людини і групи, вона має свої особливі функції, а саме: регулювання відтворення робочої сили, відтворення самої людини; стимулювання соціальної активності людини – трудової, суспільно-політичної, духовно-пізнавальної; забезпечення соціального захисту населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У системі національної безпеки соціальна безпека займає рівноправне і рівнозначне місце поряд з іншими її компонентами. Соціальна безпека ґрунтується на таких основних складових, як соціальна безпека: індивідів, суспільства і держави.

Складовою частиною національної безпеки є соціальна безпека, що являє собою стан захищеності особи, соціальної групи, спільності від загроз порушення їх життєво важливих інтересів, прав, свобод. Інструментом забезпечення соціальної безпеки суспільства є соціальна політика держави.

Об'єктом соціальної політики є соціальна сфера та соціальні відносини, що розвиваються на основі взаємодії особистісного і групового соціального статусу, міжособистісних і групових зв'язків, обумовлених змістом і диференційованим характером трудової діяльності, майнового стану, матеріального

добробуту, спрямованістю політичних орієнтацій та іншими факторами.

Суб'єктами соціальної політики є держава, муніципальні органи влади, суспільно-політичні організації, трудові колективи тощо. У центрі соціальної політики перебувають соціальні потреби та інтереси людини та їх груп, задоволення і підтримання яких у державі є обов'язковим фактором сталого розвитку суспільства.

Мірилом соціальної безпеки є індивід і можливість його достойного існування, вільного розвитку і забезпечення його ієрархічних потреб, як умови такого розвитку, а соціальна політика є засобом досягнення намічених цілей: затвердження образу, якості й гідного рівня життя; досягнення соціальної рівноваги в суспільстві; гармонізація суспільних відносин як один із способів зміцнення політичної стабільності держави і забезпечення його безпеки.

Соціальну безпеку можна окреслити як неоднорідну, багаторівневу систему, що складається з елементів, основними з яких є суб'єкти, об'єкти та підсистема забезпечення соціальної безпеки. Ця система є відкритою, оскільки характеризується обміном із навколишнім середовищем і схильністю до внутрішніх та зовнішніх загроз. Соціальна безпека, як і будь-яка система, намагається зберегти стійкість і стабільність, але для цього потрібно виявити внутрішні та зовнішні загрози й звести їх вплив на цю систему до мінімуму. Перспективними, на нашу думку, є наукові розвідки щодо виявлення та попередження ризиків і загроз соціальної безпеки.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України. – № 39. – 2003. – ст. 351.
2. Ахиезер А. Критические пороги социальных систем / А. Ахиезер, Г. Гольц // Общественные науки и современность. – 2002. – № 1 – С. 38–43.
3. Гриненко А. М. Соціальна політика : [навч.-метод. посіб.] / А. М. Гриненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 309 с.
4. Минаев Г.А. Безопасность организации: Учебник / Г. А. Минаев. – К.: КНТ, 2009. – 440 с.
5. Тамм А. Є. Роль Ради Європи у забезпеченні прав людини на сучасному етапі : навч. посіб. / А.Є. Тамм, В.О. Ріяка. – Х. : Вид-во А.І. Шуст, 2002. – 307 с.

КОНЦЕПЦІЯ ГІДНОЇ ПРАЦІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Стрембіцька Л. Л.

Анотація. У статті розкривається сутність концепції гідної праці, окреслюються завдання, які взяла на себе Україна щодо досягнення основних її показників; актуалізуються проблеми, що перешкоджають успішній реалізації усіх складових концепції гідної праці на сучасному етапі соціально-економічного реформування нашої держави.

Ключові слова: гідна праця, концепція гідної праці, соціально-трудові відносини, оплата праці.

Аннотация. В статье раскрывается сущность концепции достойного труда, определяются задачи, которые взяла на себя Украина по достижению основных ее показателей; актуализируются проблемы, препятствующие успешной реализации всех составляющих концепции достойного труда на современном этапе социально-экономического реформирования нашего государства.

Ключевые слова: достойный труд, концепция достойного труда, социально-трудовые отношения, оплата труда.

Постановка проблеми. Конституцією України визначено, що наша країна є демократичною, соціальною, правовою державою. А отже її діяльність спрямована на справедливу політику зайнятості, гідну оплату праці, справедливе оподаткування, соціальний захист.

Разом з тим, провідні вітчизняні дослідники та практики відзначають, що вітчизняна економіка характеризується безліччю невирішених завдань: територіальна і структурна розбалансованість ринку праці; неефективне використання трудового потенціалу; низька якість робочих місць; бідність працюючого населення як в міських, так і сільських поселеннях; невисока соціальна і правова захищеність трудящих, особливо працівників нестандартних форм зайнятості, соціально вразливих груп населення та ін.

Перспективним механізмом комплексного вирішення перерахованих вище завдань, які відповідають викликам нового часу і принципам соціальної держави, є реалізація концепції Гідної праці, запропонованої в 1999 р. Міжнародною організацією праці (МОП).

На жаль, в Україні сьогодні існує дуже багато несправедливості, яка гальмує розвиток держави, породжує невдоволення громадян та численні конфлікти. Впевнені, що саме ця тотальна несправедливість, корупція, припониження працівників штучно заниженою зарплатою та безправ'ям стали першопричиною тих подій, які відбулись й продовжують відбуватись в Україні. Забезпечення гідної та

продуктивної праці виступає пріоритетним напрямком функціонування будь-якої країни світу. В умовах реформування національної економіки наша країна має забезпечити поступальний генезис соціально-трудових відносин, що сприяють створенню умов для уможливлення відновлення людської гідності, тому тема дослідження є досить актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми показує, що в Україні питання гідної праці як науковий напрям розглядають під кутом зору соціально орієнтованої політики на ринку праці такі вчені: О. Грішнова [2,7], А. Колот [7], О. Поплавська [10], С. Рудакова [13] та багато інших. На сьогодні актуальність питання гідної праці вийшло на новий рівень розгляду як з боку науковців, так із боку соціальних партнерів.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є розкриття основних проблем, що виникають в процесі впровадження концепції гідної праці в Україні та визначення перспектив їх вирішення на сучасному етапі соціально-економічного реформування економіки України.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Глобалізаційні процеси в економіці і соціальній сфері докорінно змінили характер взаємовідносин між державою, працівниками і роботодавцями, вплинувши на структуру зайнятості, ринки праці та соціально-трудові відносини. Неконтрольованість світових ринків капіталу і, як наслідок, зростаючі

нестабільність, невизначеність і нерівність у суспільстві призвели до послаблення відчуття спільної мети в соціальних партнерів. Останнє зумовило необхідність пошуку нової бази для консенсусу серед тристоронніх учасників МОП, якою і стала концепція гідної праці.

Відповідно до визначення МОП, гідна праця – це продуктивна праця чоловіків та жінок в умовах свободи, рівності, безпеки та поваги до людської гідності. Гідна праця забезпечує справедливий заробіток, безпеку на робочому місці та соціальний захист працівників та членів їхніх сімей, сприяє особистому зростанню працюючих та їхній соціальній інтеграції, дає людям свободу висловлювати свої погляди, об'єднуватися для того, щоб впливати на рішення, що стосуються їхнього життя, гарантує рівне ставлення та рівні можливості для всіх і кожного [15].

Праця як свідомо цілеспрямована діяльність, що здійснюється людиною для одержання корисного результату для задоволенні своїх матеріальних та духовних потреб складає значну частину її життя, тому гідна праця визнається як основоположний елемент якості життя.

На думку авторитетного колективу вчених [13, С. 323-324], гідна праця спрямована насамперед на незаможних і найменш захищених осіб, і що показники гідної праці мають більше стосуватися не загальних усереднених цифр, а виміру стану, в якому перебувають найнезаможніші й неконкурентоспроможні особи, тобто відігравати роль мінімальних обов'язкових стандартів. Виходячи з цього визначено відмінність концепції гідної праці від концепції якості трудового життя. Перша з них спрямована на захист у сфері праці найбільш вразливих працівників, друга – на постійне поліпшення умов праці і ставлення до неї всіх працівників, особливо висококваліфікованих. Гідна праця встановлює мінімальні обов'язкові стандарти, друга – стратегічні цільові орієнтири розвитку трудової сфери.

Гідну працю, на думку С. Г. Рудакової [2], слід розглядати як підґрунтя та необхідну умову підвищення якості трудового життя, що характеризується ефективним розвитком та використанням трудового потенціалу, з одного боку, і рівнем добробуту та духовного розвитку людини через її діяльність – з іншого

боку. Виходячи з цього, гідну працю цілком правомірно розглядати як важливу умову та фактор розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки, головною стратегічною метою якої є стабільне забезпечення високого життєвого рівня і зайнятості населення, реальне забезпечення прав і свобод громадян.

Концепція гідної праці була започаткована на Міжнародній конференції праці в 1999 році як «можливість для чоловіків та жінок одержати гідну і продуктивну роботу, адекватну професійним знанням, в умовах свободи, рівності, соціальної захищеності і людської гідності» [6].

Концепція гідної праці базується на шести ключових складових:

1. Реальна можливість одержати роботу на ринку праці, тобто можливість реалізації економічної активності.
2. Праця в умовах свободи, що означає вільний вибір форми зайнятості, добровільність зайнятості; заборона примусової праці.
3. Продуктивна праця, що дає змогу заробляти кошти прийнятні для утримання себе та членів своєї родини, а також забезпечує конкурентоспроможність підприємства та країни в цілому.
4. Рівність у праці – дотримання рівних прав працюючих та надання можливості поєднання роботи та особистого життя.
5. Безпека на виробництві – означає створення безпечних умов праці, наявність пенсійного забезпечення та можливість отримувати допомогу у разі погіршення стану здоров'я, втрати роботи.
6. Можливість трудящих брати участь у прийнятті рішень щодо умов праці, можливість участі і представництва в професійних організаціях.

Концепція гідної праці остаточно сформована в Декларації МОП 2008 р. “Про соціальну справедливість в цілях справедливої глобалізації”, в якій зазначено, що всі держави – члени МОП повинні проводити політику, спрямовану на досягнення цілей гідної праці [6].

В червні 2008 року соціальні партнери України та Міжнародна організація праці підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо запровадження Програми гідної праці на 2008-2011 роки [9].

Основною метою нової Програми гідної праці на 2008-2011 рр. було визначено сприяння гідній праці як фактору продуктивності та як ключовому елементу розвитку соціальної та трудової сфер в Україні. Запропоновану програму побудовано на пріоритетах, спрямованих на зміцнення спроможності урядових установ та соціальних партнерів покращувати управління ринком праці, вдосконалення формування політики зайнятості, сприяння рівним можливостям на ринку праці, підвищення ефективності політики соціального захисту з приділенням особливої уваги вразливим групам.

Програма гідної праці для України на 2012-2015 рр. [11] окреслює ключові елементи її реалізації з врахуванням набутого досвіду та стратегічних орієнтирів національних цілей розвитку. Ця програма виходить з міжнародних програм розвитку, таких як Цілі розвитку тисячоліття, а також Рамкової програми допомоги ООН (УНДАФ) на 2012-2016 рр. та національних цілей розвитку.

Програмі запропонована політика глибоких реформ і систематичної модернізації країни, які охоплюватимуть усі сфери суспільного

життя та всі напрями соціально-економічного розвитку.

Ступінь реалізації трудових прав людини є проекцією процесів, що проходять на національному ринку праці, а також соціально-економічного становища країни. Найважливішою умовою, що має виконуватись на ринку праці, є можливість працевлаштування всіма, хто хоче працювати, а під поняттям гідної праці розуміється, перш за все, можливість працевлаштування всіма, хто бажає працювати. Виходячи з цього, основними індикаторами, що відображають можливість реалізації складових гідної праці в країні, є показники зайнятості та безробіття. Втрата роботи людиною розглядається як складна проблема, пов'язана з відсутністю заробітку та вивільненням її з суспільного життя, що породжує соціальні конфлікти та в умовах довготривалого безробіття призводить до втрати кваліфікації, навичок, знижує мотивацію до подальшої трудової діяльності. Тому динаміка показників економічної активності, зайнятості і безробіття населення в Україні віддзеркалює досліджувану проблему в найзагальнішому вигляді (таблиця 1).

Таблиця 1

Загальні показники розвитку ринку праці в Україні в 2009-2013 рр.

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
Економічно активне населення у віці 15-70 років, всього, тис. осіб	22150,3	22051,6	22056,9	22011,5	21980,6
Рівень економічної активності, %	63,3	63,7	64,3	64,6	65,0
Зайняте населення у віці 15-70 років, всього, тис. осіб	20191,5	20266,0	20324,2	20354,3	20404,1
Рівень зайнятості, %	57,7	58,5	59,2	59,7	60,3
Безробітне населення у віці 15-70 років, всього, тис. осіб	1958,8	1785,6	1732,7	1657,2	1576,5
Рівень безробіття, %	8,8	8,1	7,9	7,5	7,2

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [5].

Як свідчать дані таблиці 1, в цілому в Україні протягом 2009-2013 рр. ситуація на ринку праці значно покращилась, що стало цілком закономірним процесом у відповідь на зростання економіки, адже відомо, що попит на ресурс «праця» є похідним від попиту на

готову продукцію. Тому, звичайно, зростання виробництва товарів і послуг, в економіці України стимулювало попит на працю. Зросли абсолютні та відносні показники економічної активності населення, його зайнятості, і, що закономірно, зменшилися масштаби та

рівень безробіття. В цілому рівень безробіття за методикою МОП в період 2009-2013 рр. знизився з 8,8 % до 7,2 %. Проте в результаті суспільно-політичних подій початку 2014 р. рівень безробіття за методикою МОП в січні-березні 2014 р. зріс до 9,0 %, а станом на кінець вересня 2014 р. становив 9,3 %, що є проявом глибокої соціально-економічної кризи.

Найвищий рівень безробіття в Україні станом на вересень 2014 р. спостерігався у Житомирській (11,8%), Чернігівській (11,8%), Рівненській (11,4), Кіровоградській (11,0%) Тернопільській (11,0 %) областях. Тобто, проблема недостатньої можливості сфери прикладання праці в Україні є більш характерною для аграрних регіонів.

Починаючи з 2014 р. суспільно-економічні події призводять до різкого погіршення стану ринку праці, в результаті чого показник навантаження зареєстрованого безробіття на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) на кінець 2014 року в цілому в Україні становив 145 осіб, в той час як аналогічний показник 2013 р. – 103 особи. При цьому найгірша ситуація спостерігається серед кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства; законодавців, вищих державних службовців, керівників, менеджерів (управителів) та технічних службовців [5].

Важливою проблемою, що ускладнює ситуацію на ринку праці України, є значне

поширення неофіційної та тіньової зайнятості. За даними Федерації профспілок України, нині в Україні в тіньовому секторі перебуває до 7 млн. осіб. Отже, розміри поширення такого явища є вкрай загрозливими для національної економіки.

Також одним з найосновніших аспектів гідної праці є належна заробітна плата, яка забезпечує матеріальний достаток працівнику та його сім'ї; дає можливість людині розвиватися, відпочивати, користуватися досягненнями цивілізації; відповідає прийнятим у суспільстві стандартам достатку і забезпеченості, а також поняттям справедливої винагороди; створює базові основи для соціального страхування і забезпечення; заробляється в умовах, що не принижують гідність людини; забезпечує матеріальну базу для зростання населення та розширеного відтворення людського потенціалу.

Беззаперечно, що найгострішою проблемою, що мала місце в 2014 році було різке зниження купівельної спроможності заробітної плати, що пов'язане зі знеціненням національної валюти та різким прискоренням інфляційних процесів. Фактично реальна заробітна плата на кінець 2014 р. зменшилась майже вдвічі, хоча за даними Державної служби статистики реальна заробітна плата на кінець листопада 2014 року була меншою відносно попереднього року лише на 5,7 % (рис. 1) [5].

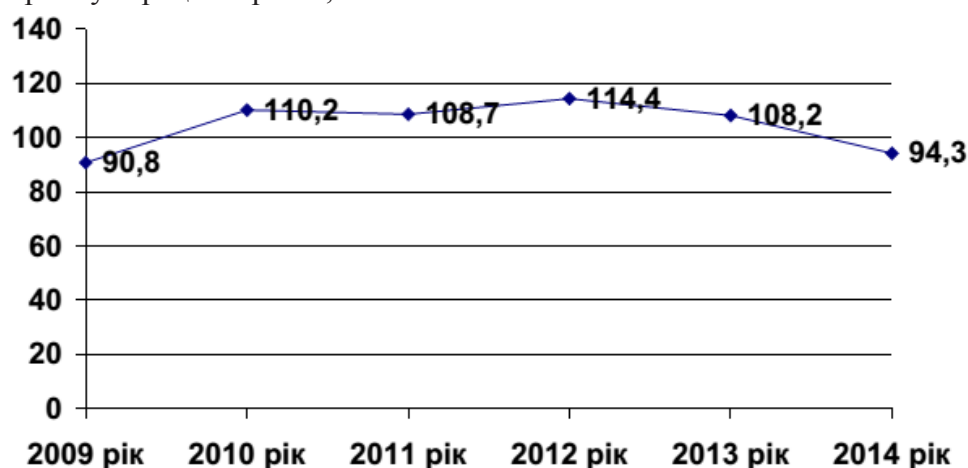

Рис. 1. Індеси реальної заробітної плати в Україні, у % до відповідного періоду попереднього року

Примітка: дані 2014 року представлені за січень-листопад

Важливим фактором забезпечення гідної оплати праці є встановлення в країні мінімальної заробітної плати. Питання оплати праці є чи не найболючішим для України, достойного рівня заробітної плати і, перш за все, особливо в умовах, коли вартість усіх вироб-

ничих ресурсів практично зрівнялась з світовим рівнем цін, в той час як вартість ресурсу праця – заробітна плата продовжує залишатись на досить низькому рівні у порівнянні зі світовими стандартами.

За даними Федерації профспілок України, мінімальна заробітна плата у серпні 2014 року була занижена проти фактичного прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 410 грн, а для працівників бюджетної сфери ця різниця склала 776 грн. Станом на цей же період мінімальна заробітна плата в Україні становила

0,56 доларів за годину, в той час як ООН рекомендує встановлювати мінімальну заробітну плату не нижче 3 долари за годину. Катастрофічною в Україні є ситуація з виплати заробітної плати, сума заборгованості якої в 2014 році зросла більш, ніж у 2,5 рази. Так, станом на кінець січня 2014 року заборгованість з виплати заробітної плати становила 753 млн грн.; в подальшому спостерігається стійка тенденція нарощення суми заборгованості, що представлено на рис. 2 [5].

Рис. 2. Заборгованість із виплати заробітної плати в Україні в 2014 році, млн грн

Низький рівень заробітної плати в країні породжує вкрай загрозливе явище – бідність. Досліджуючи проблему бідності в Україні О. Поплавська [10, с. 41] відмічає: „Бідність зайнятого населення є найскладнішим і парадоксальним явищем, адже реалізуючи власну робочу силу людина не може отримати компенсацію власних затрат”. Ми погоджуємося з думкою, що головне – дати людині можливість повноцінно реалізуватися на ринку праці, отримавши при цьому гідну заробітну плату за виконану роботу.

Незадовільною є значна регіональна диференціація середньої заробітної плати. Приміром, в той час, коли у листопаді 2014 р. середньомісячна заробітна плата в Україні становила 3439 грн, найвищий її рівень сформувався в м. Києві – 5290 грн, найнижчий – в Чернівецькій області – 2541 грн., тобто співвідношення між максимальним і мінімальним її рівнем становило більше, ніж 2,1 рази [5].

Грішнова О. [2, с. 7] звертає увагу на те, що в Україні наявні факти масових порушень з боку роботодавців права людини та трудових стандартів, визнаних міжнародною спільнотою,

недотримання законодавчо встановлених соціально-трудових прав і гарантій працівників; наявним є низький рівень заробітної плати, її приховування через небажання сплачувати податки та внески на соціальне страхування; невинуватеною є економія на інвестиціях в охорону праці та здоров'я працівників, а також у їх професійний розвиток.

Щодо рівності у сфері праці, то ця проблема перш за все стосується гендерної рівності, яка визначається як рівність залежно від статевих приналежностей. В сучасних умовах жінки несуть головну відповідальність за родину та виховання дітей, а тому потребують додаткового захисту.

Рівень безробіття за методикою МОП в Україні в 2013 році склав 7,2 %; проте стосовно жінок цей показник зафіксовано на рівні 6,2 %, що на 1,0 в.п нижче показника в цілому по Україні [5]. При цьому проблемою є те, що в Україні спостерігається витіснення жінок в першу чергу зі сфери кваліфікованої праці: управління, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, що спричиняє значне зниження трудових заробітків жінок порівняно

з чоловіками.

Також надзвичайно важливим аспектом гідної праці є гарантії безпеки на виробництві. Безпека на виробництві ґрунтується на конституційних правах: на належні, безпечні та здорові умови праці (що включає заборону використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їх здоров'я роботах); на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування та на соціальний захист (що включає: право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від людини обставин, гарантію забезпечення пенсіями, соціальними виплатами та допомогою, що є основним джерелом існування, рівня життя, не нижчого від прожиткового мінімуму, встановленого законом).

В цілому для України є характерною проблема технічно застарілих робочих місць, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, а також тих, що відзначаються важкими та шкідливими умовами праці, а це створює передумови для поширення нещасних випадків на виробництві.

За даними сайту Конфедерації вільних профспілок України, у 2013 році кількість нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом, порівняно з аналогічним періодом 2012 зменшилась з 9816 випадків до 8568 (на 1248 випадків або на 13%), при цьому зі смертельним наслідком з 623 до 538 (на 85 нещасних випадків або на 14%). Аналіз причин нещасних випадків зі смертельним наслідком у 2013 році свідчить, що найбільша їх кількість трапилася через організаційні причини (65%), технічні причини (23%), психофізіологічні причини (12%) [14]. Така велика частка причин виробничого травматизму, які безпосередньо не залежать від самої людини, вказує на наявність значної кількості робочих місць, що не відповідають концепції гідної праці та високої якості трудового життя.

Безумовним принципом гідності у сфері праці є наявність та досягнення свобод трудящих вільно виражати свою думку з виробничих питань та брати участь у визначенні своїх умов праці як шляхом прямої участі у взаємодії з роботодавцем, так і через представницькі органи, що є проявом виробничої демократії.

При цьому найважливіша роль відводиться профспілкам, основною метою діяльності яких є споконвічне прагнення захисту людини праці, сприяння її достойному існуванню. За ініціативою Міжнародної конференції праці (МКП) уперше 7 жовтня 2008 р. оголошено Всесвітнім днем дій за гідну працю, цю думку підтримують у Федерації профспілок України.

Гідна праця, на переконання Федерації профспілок України, сприяє як самовдосконаленню і розвитку творчих здібностей людини, так і підвищенню соціальних стандартів життя широких верств населення та країни в цілому. Профспілки послідовно борються за реалізацію права працівників на гідну працю [8]. Сьогодні найбільш чутливим для українських працівників стало питання про вдосконалення оплати праці, яке є вирішальним у системі соціально-економічних відносин не тільки тому, що стосується інтересів основної частини населення країни, але й у зв'язку з тим, що впливає на розвиток і майбутнє економічних реформ у державі. Федерація профспілок України рішуче виступає проти політики обмеження грошових доходів, орієнтації заробітної плати на прожитковий мінімум, який вже сьогодні є значно заниженим, проти регулювання на державному рівні лише мінімальної заробітної плати, яка вже не може бути адекватною соціальною гарантією. Сьогодні вже не можна назвати гідною оплатою праці працівників бюджетної сфери, оскільки значна їх частина отримує заробітну плату на рівні мінімальної, незважаючи на свої знання, здобуту освіту та соціальну значимість.

Нині в профспілках наголошується, що ситуація в державі потребує критичного аналізу роботи профспілок на її відповідність сучасним очікуванням членів профспілок та викликам часу. Головне завдання профспілок – зробити так, щоб праця для трудівника нарешті стала рентабельною. Тобто такою, яка б дала можливість не тільки відтворити свою робочу силу, але й належно утримувати свою сім'ю і не звертатися за допомогою до держави. Розрахунки профспілкових фахівців показують на необхідність трикратного зростання заробітної плати. Саме гідна праця та створення умов для повного запровадження в Україні її принципів мають бути в центрі уваги усіх сторін соціального діалогу з метою

відновлення економічного зростання і створення нової економіки, в якій на першому плані постануть люди і створення робочих місць – як основна умова для виходу з кризи [1].

7 жовтня 2014 р. з нагоди Всесвітнього дня дій за гідну працю відбувся Всеукраїнський форум профспілок, на якому закликало керівництво нашої держави забезпечити неухильне дотримання норм Конституції України, не допускати при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинного законодавства звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод громадян. Також учасники зібрання висловили свою позицію про те, щоб в Стратегії-2020, запропонованій Україні Президентом П. Порошенком, передбачити проведення реформи системи оплати праці, яка б у валовому внутрішньому продукті України становила не нижче 60 %; розмір мінімальної погодинної заробітної плати був на рівні рекомендацій ООН [3].

2014 рік був непростий, наповнений історичними подіями, як і негативного так і позитивного змісту. В умовах, коли Україна опинилась в глибокій економічній кризі, що супроводжується падінням обсягів виробництва та скороченням працюючих, перед профспілками постає завдання активізації соціального діалогу та колективно-договірного регулювання праці. У відповідь на скорочення соціальних стандартів в Україні профспілки активізували свою роботу щодо захисту трудових прав як на загальнонаціональному рівні, так і в регіонах. Так, восени 2014 р. пройшли масові виступи профспілок, а на 15 жовтня 2014 р. було ініційовано проведення загальнодержавного страйку; також профспілками було направлено листи до Президента України та уряду щодо відстоювання своїх трудових прав та свобод.

Спільними зусиллями профспілок вдалося заблокувати прийняття законів, якими погіршувався стан вчителів, лікарів, працівників культури. В такій важкій ситуації, коли

мова йде про долю держави, профспілки намагаються будувати свою роботу не через конфронтацію, а через соціальний діалог та колективно-договірне регулювання.

Отже, незважаючи на певну втрату авторитету, профспілки в Україні залишаються досить активними в боротьбі за захист людини праці, а протиріччя, що виникають між представниками найманої праці та власниками капіталу, потребують нових підходів до побудови відносин у сфері праці і мають базуватися на активному розвитку виробничої демократії та соціально відповідального бізнесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Концепція гідної праці виступає як стрижень соціального-економічного розвитку, здатна відіграти головну роль у забезпеченні збалансованості та соціальної справедливості в умовах, коли сучасна цивілізація знаходиться в пошуку більш стабільних і справедливих підходів до проблем зростання і розвитку. Результати проведеного аналізу фундаментальних (базових) індикаторів гідної праці у 2009-2014 рр. в Україні свідчать, що більшість індикаторів мали негативну тенденцію; це підтверджується погіршенням стану ринку праці, що унеможливило забезпечення зайнятості населення, загрозливими є показники тінізації трудової сфери; загострилися питання заробітної плати, зниження соціальних стандартів, критичною є ситуація в сфері безпеки праці.

Успішна реалізація складових гідної праці в Україні в сучасних умовах вимагає посиленої участі всіх соціальних партнерів як невід'ємної умови наближення соціальної структури нашої держави до європейської моделі; першочерговими завданнями при цьому постають необхідність забезпечення дотримання законодавства про працю, гарантування гідної зарплати як найважливішого індикатора, що лежить в основі концепції гідної праці.

Список використаної літератури

1. Відбулося засідання Ради Федерації профспілок Вінницької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fpsu.org.ua/nasha-borotba/novini-chlenskikh-organizatsij/6403-43>.
2. Грішнова О. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні // О. Грішнова // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 7. – С. 3-8.
3. Де ж те світло, в кінці тунелю? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fpsu.org.ua/component/content/article/191-vsесvitnij-den-dij-za-gidnu-pratsyu-7-zhovtnya-2014-roku/6043-de-zh-te-svitlo>

v-kintsi-tunelyu.

4. Декларація МОП про соціальну справедливість в цілях справедливої глобалізації : ухвалена Міжнародною конференцією праці на її 97-й сесії, 10 червня 2008 р. – Женева, 2008. – 5 с.
5. Державна служба статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Достойный труд: Доклад Ген. Директора МОТ на 87 сессии Междунар. конф. труда. – Женева: МБТ, 1999 – с. 4.
7. Економіка праці та соціально-трудові відносини : / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. – К.: КНЕУ, 2009. – 711 с.
8. Звернення Президії Федерації професійних спілок України з нагоди відзначення Всесвітнього дня дій за гідну працю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fpsu.org.ua/component/content/article/155-vsесvitnij-den-dij-za-gidnu-pratsyu-7-zhovtnya-2013-roku/2186-zvernennya-prezidiji-federatsiji-profesijnikh-spilok-ukrajini-z-nagodi-vidznachennya-vsесvitnogo-dnya-dij-za-gidnu-pratsyu>.
9. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством праці та соціальної політики України та Міжнародною організацією праці щодо Програми гідної праці на 2008-2011 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_520.
10. Поплавська О. Бідність населення: шляхи запобігання та подолання наслідків / О. Поплавська // Україна: аспекти праці. – 2007. – №2. – С. 40-45.
11. Програма гідної праці для країни на 2012-2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-budapest/documents/policy/wcms_183429.pdf
12. Рекомендації учасників Круглого столу з нагоди Всесвітнього дня дій за гідну працю (7 жовтня 2014 року, м. Харків) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://opkho.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=713:2014-10-08-23-39-32&catid=11:2012-06-20-11-32-36&Itemid=69.
13. Рудакова С. Г. Гідна праця як фактор розбудови соціально орієнтованої економіки в Україні / С. Г. Рудакова // Український соціум. – 2012. – № 2(41) – С. 121-134.
14. У 2013 кількість нещасних випадків на виробництві зменшилася на 13%. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kvpu.org.ua/uk/news/6/2918>.
15. Що таке гідна праця? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fpsu.org.ua/component/content/article/155-vsесvitnij-den-dij-za-gidnu-pratsyu-7-zhovtnya-2013-roku/2228-shcho-take-gidna-pratsya>.

АВТОРИ НОМЕРА**МІЩУК Ольга Віталіївна**

кандидат економічних наук, доцент, доцент
кафедри економіки підприємства, фінансів та
фінансово-економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
E-mail: mischyk@inbox.ru

ТКАЧУК Інна Васиївна

кандидат економічних наук, ст. викладач кафе-
дри економіки підприємства, фінансів та фінан-
сово-економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
E-mail: murgr-iv@yandex.ua

ХЛИСТУН Ольга Анатоліївна

викладач кафедри економіки підприємства,
фінансів та фінансово-економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
E-mail: olga.khlystun@ukr.net

ГЕЙКО Василь Анатолійович

викладач кафедри економічної теорії та комер-
ційного і трудового права
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

МИТЯЙ Оксана Василівна

кандидат економічних наук, доцент, завідувач
кафедри економічної теорії та комерційного і
трудового права
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
E-mail: o-mityay@mail.ru

КІРДАН Олександр Петрович

кандидат економічних наук, доцент кафедри
економічної теорії та комерційного і трудового
права
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

КУРМАЄВ Петро Юрійович

доктор економічних наук, професор кафедри
економіки підприємства, фінансів та фінансо-
во-економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
E-mail: cerhir@gmail.com

БАЙРАМОВ Е. А.	аспірант Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини E-mail: cerhir@gmail.com
НІЖЕНСЬКА Ірина Василівна	аспірант, викладач кафедри економічної теорії та комерційного і трудового права Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини E-mail: niv_2013@ukr.net
СЛАТВІНСЬКИЙ Максим Анатолійович	кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та комерційного і трудового права Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини E-mail: slat.maks@gmail.com
КИРИЛЮК Ірина Миколаївна	кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та трудового і комерційного права Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини E-mail: irina_kurul@mail.ru
СТОЙКА Віталій Олександрович	кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та комерційного і трудового права Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини E-mail: esetua2@gmail.com
СТОЙКА Сергій Олександрович	викладач кафедри туризму та готельно-ресторан- ної справи Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини E-mail: stserg_1@mail.ru
АЮПОВ Айдар Айратович	доктор економічних наук, професор кафедри «Державні і муніципальні фінанси» Федеральна державна освітня установа вищої професійної освіти ФГАОУ ВПО «Казанський (Приволзький) федеральний університет» E-mail: ecomom701@tltsu.ru

ЧВЕРТКО Людмила Андріївна	кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства, фінансів та фінансово-економічної безпеки Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
ТОВКИС А.В.	магістрант Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
НИКИФОРОВА Олена Володимирівна	доктор економічних наук, професор, Федеральна державна освітня бюджетна установа вищої професійної освіти "Фінансовий університет при Уряді Російської Федерації" E-mail: ylenka888@mail.ru
КІСТОЛ Анастасія Анатоліївна	магістрант Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
СТРЕМБИЦЬКА Леся Леонідівна	ст. викладач кафедри економічної теорії та комерційного і трудового права Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини E-mail: strembitska@gmail.com

ABSTRACTS & REFERENCES

PP. 4–9

JEL M21, D81

FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY ESSENCE AND ITS STRATEGY
MANAGEMENT

O. Mischyk

Abstract. This article investigates scientific approaches to the interpretation of the essence of "financial security" and "economic security" concepts, and determines that the current conditions of domestic enterprises are appropriate to use the category "financial and economic security". Financial and economic security should be seen as a state of its resources' security, existing industrial and intellectual potential from potential internal and external environment threats with the help of tools, methods and instruments of information and analytical support.

On the basis of the analysis and importance of companies' financial and economic security, author proposed the principles of organization-level entities that can extend the theoretical basis of research of financial and economic security of the entity and develop a systematic approach to its formation.

The article states that in order to increase the efficiency of companies' financial and economic security system it is necessary to make the choice of management strategy that can be forecasting strategy, responsive strategy or strategy of reimbursement. Also significant role in shaping strategy is given to the tactics that most flexibly allows various tactical measures to ensure financial and economic security and to the planning as a method of determining and monitoring the safe development of the enterprise in the future.

Keywords: economic security, financial security, financial and economic security, strategy, tactics, planning

References.

- Baranovskyi, O. I. (1999), *Finansova bezpeka* [Financial security], Feniks, Kyiv, Ukraine.
- Blank, Y. A. (2009), *Upravlenye fynansovoi bezopasnostiu predpriyatiya* [Financial management of enterprise security], Ёlha, Kyiv, Ukraine.
- Bynko, Y. and Shlemko, V. (1997) "How to ensure the economic security of Ukraine", *All-Ukrainian news*, vol. 138(810), pp. 3–8.
- Demianenko, H. I. (2003), "The economic security of commercial enterprise", Ph.D. Thesis, Economics of trade and services, Donetsk state University of Economics and trade named. M. Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine.
- Evsa, O. (2011), What hides economic security?, available at: http://www.psj.ru/saver_people/detail.php?ID=66766 (Accessed 14 Marth 2011)
- Holikov, I. V. (2014), "The nature and evolution of the concept of economic security", *Economic problems*, no. 1, pp. 309-314
- Iefimova, H.V. (2013) "Planning a secure development on the basis of the diagnostic results of its level of economic security", *Economics: time realities*, no. 3 (8), pp. 43-49.
- Iermoshenko, M. M. (2005) *Ekonomichni ta orhanizatsiini zasady zabezpechennia finansovoi bezpeky pidpriemstva* [Economic and organizational basis to ensure the financial security of the company], Kyiv, Ukraine.
- Karkovska, V. Ia. (2013) Features of the control system of financial-economic security of the enterprise, *Intehrovane stratehichne upravlinnia: problemy administruvannia, ekonomichnoi bezpeky ta proektnoi diialnosti* [Integrated strategic management: problems of administration, economic security and project activities], Lviv, pp. 31–32.
- Kyrylenko, V. I. (2005) *Investytsiina skladova ekonomichnoi bezpeky* [The investment component of economic security], KNEU, Kyiv, Ukraine.
- Lynnyk, O.I. and Artemenko, N.V. (2013) The strategy of economic security of the enterprise as a

factor of reducing the influence of external and internal threats, Bulletin of NTU "KHPI". vol. 1040, no. 67, pp. 159-169.

Muntiian, V. I. (1998) Ekonomichna bezpeka Ukrainy [Economic security of Ukraine], Vyd-vo KVITs, Kyiv, Ukraine.

Nechyporuk, L. V. (2012) Posylennia zahroz finansovii bezpetsi derzhavy v umovakh finansovoi hlobalizatsii [Increased threats to financial security in the conditions of financial globalization], NUDPSU, Kyiv, Ukraine.

Reverchuk, N.I. (2004) Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemnytskykh struktur [Management of economic safety of enterprise structures], LBI NBU, Lviv, Ukraine.

Shlemko, V. T. and Binko, I. F. (1997) Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia [Economic security of Ukraine: the nature and direction of providing] NISD, Kyiv, Ukraine.

Sukhorukov, A. I. Moshenskyi S. Z and Petruk O. M. (2010) Natsionalna ekonomichna bezpeka [National economic security], PP «Ruta», Zhytomyr, Ukraine.

Vasylytsiv, T. H. Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia [Financial and economic security of enterprises of Ukraine: strategy and mechanisms of protection], Lviv, Ukraine.

Vasylchak, S. V., Zhydiak, O. R. and Struchok N. M. (2011) "The mechanism of corporate security entities", Scientific Bulletin of the Lviv state University of internal Affairs, no. 2, pp. 278-285.

Vorobiov, I. M. Vorobiova, O.I. and Blazhevych O.H. (2013), Finansova bezpeka budivelnnykh pidpriemstv [Financial security and construction companies], VD «ARIAL», Simferopol, Ukraine.

PP. 10–14

JEL O34

THEORETICAL ESSENTIALS OF COMMERCIAL SECRET DETERMINATION

I. Tkachuk

Abstract. The category of commercial secret and its theoretical essentials are considered in the article. The commercial secret is information about production, technological, organizational, financial, and other business activities.

Juridical, the commercial secret is technical, organizational, commercial, production and other information that is the subject of reasonable efforts to maintain its secrecy. Subjects of proprietary rights on commercial secret are state, citizens, foreigners, enterprises and institutions.

Laws of social relations adjust the proprietary rights on commercial secret as to information in the possession, usufruct, at this disposal. This information is equal to property in jural relationships and assert under law as proprietary rights. The proprietary rights on commercial secret is arised in time of it establishing and acts before expiry of secrecy.

Keywords: commercial secret, competitors, information, data, security.

References.

Cabinet of Ministers of Ukraine (1993), Resolution "On the list of data do not constitute trade secrets", available at: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Gordeeva, I. (2010) "The issues of protection of trade secrets", Intellektual'naja sobstvennost'. Promyshlennaja sobstvennost', no. 7, pp. 24–33.

Huz, A. and Marushchak, A. (2006) "How to protect trade secrets", V mire specslyzhhb, no. 1, pp. 4–6.

Ivanytska, N. (2005) "Protection of trade secrets in labor relations", Biznes i bezopasnost', no. 6, pp. 12–14.

Kylymnyk, I. I. and Kharytonov, O. V. (2014) Pravova kharakterystyka zabezpechennia komertsiiinoi taiemnytsi na pidpriemstvi v umovakh rynkovoi ekonomiky [Legal characteristics providing trade secrets in the company in a market economy], HNUMH, Kharkov, Ukraine.

- Lipkan, V. A. and Kapinus, L. I. (2013) "Access to classified information, problems develop uniform definitions", *Publichne pravo*, vol. 12, no. 4, p. 45.
- Popova, N.O. (2014) "Concept of trade secrets as intellectual property rights in the legislation of Ukraine", *Forum prava*, no. 2, pp. 364–368.
- Sheveleva, T. (2008) "Legal aspects of relations associated with the trade secret, the Draft Law of Ukraine "On Protection of trade secrets"", *Intelektualna vlasnist*, no. 7, pp. 9–15.
- State Duma of the Federal Assembly of the Russian Federation (2004), Federal Law "On Commercial Secrets", *Rossiyskaya Gazeta*, vol. 3543.
- Svitlychnyi, O. (2014) "Trade secret as an object of intellectual property and interdisciplinary institute a system of law and legislation Ukraine", *Publichne pravo*, vol. 13, no. 1, p. 41.
- Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine "On the information", available at: <http://zakon.rada.gov.ua>.
- Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The Civil Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua>.
- Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The Economic (Commercial) Code of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
- Verkhovna Rada of Ukraine (2008), The Draft Law of Ukraine "On Protection of Trade Secrets", available at: <http://zakon.rada.gov.ua>.
- Zabegajlo, L.A. and Nazarova, I. A. (2011) "Current issues of protection of commercial secrets in relations with the state", *Sovremennoe pravo*, no. 7, p. 32.
- Zabegajlo, L.A. and Nazarova, I. A. (2011) "Current issues of protection of commercial secrets of the employer", *Jurist*, no. 10, p. 17.

PP. 15–17

JEL O17

METHODS OF RISK FACTORS ACCOUNTING IN THE PROCESS OF FINANCIAL SECURITY ENSURING IN AGRO-FOOD SECTOR

O. Khlystun

Abstract. The methods of risk factors accounting in the process of financial security ensuring in agro-food sector have been revealed. The author has given the indicators of risk defining and differentiation of methodical approaches to risk factors accounting in the process of financial security ensuring in agro-food sector. In particular, much attention is focused on the consideration of methodological tools for evaluation the financial risk of economic, statistical and expert methods.

Keywords: financial security, risk, analog evaluation methods, expert evaluation methods, economic and statistical evaluation methods.

References.

- Blank, I. A. (2013) *Upravlenie finansovoj bezopasnost'ju* [Financial Security Management], Nikacent, Jel'ga, Moscow, Russia.
- Nepochatenko, A. A., Bechko, P. K. and Guzar B. S. (2013) *Finansovyj menedzhment* [Financial Management], Centr uchebnoj literatury, Kyiv, Ukraine.
- Grishova, I. Y. (2011) Methodical toolkit of financial potential of the processing agribusiness. Proc. 6th Int. Symp. "Actual issues of modern economic development", Uman', 2011, pp. 94–104.
- Evdokimov, F. I., Mizina, A. V. and Borodina, A. A. (2002) „Summative estimation of financial level of economic security“, *Jekon. pr. DonNTU*, vol. 47, p. 6.
- Grishova, I. Y. and Shabatura, T. S. (2013) „Strengthening the financial and economic security of enterprise“, *Accounting and Finance*, no. 1, pp. 99-105.
- Grishova, I. Y. and Butenko, V. V. (2013) "Improving financial security of poultry farming companies", *Vektor nauki TGU. Serija: Jekonomika i upravlenie*. no. 1, pp. 88-90.
- Krjukova, I. A., Kuzhel', V. V. and Lebedeva V. V. (2013) The system of financial security and the

mechanism of the economic risks neutralization. Proc. Int. Symp. "Science and Society", London, 2011, pp. 244-258.

Krjukova, I. A. (2012) "Financial maintenance the development of dairy plants", Innovative economy, vol. 35, no. 9, pp. 93-96.

Homa, I. B. (2011) The formation of analytical toolkit for diagnosing the level of loans protection of the industrial enterprises. Proc. 6th Int. Symp. "Aspects of social and economic development of transitive economy", Uman', 2011, pp. 149-157.

Shabatura, T. S. (2012) "The formation of the financial safety of poultry farming enterprises", Accounting and Finance, vol. 58, no. 4, pp. 69-73.

PP. 18–24

JEL K14

LEGAL COVERAGE OF PERSON'S HONOR AND DIGNITY AS A PART OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY

V. Geyko

Abstract. The negative impact of criminal liability absence for committing acts violating a person's honor and dignity on the development of social and economic relations in Ukraine has been studied. The author proposed a number of criminal procedural principles due to the ideas of respect for human dignity based on a retrospective analysis of the law that regulated the protection of honor and dignity, from Kyiv Rus time to the present.

Keywords: honor, dignity, social and economic relations, criminal legislation functions, person's rights and liberties.

References.

Muzychenko, P., Yeroshkin, C. and Nagush, O. (1995) Sud ta protses v Kyivskyi Rusi [Law and Process in Kyivan Rus], Odesa, Ukraine.

Muzychenko, P (2007) Istoriya derzhavy i prava Ukrayiny [The history of Ukraine's state and law], Znannya, Kyiv, Ukraine.

Rossiiskoje zakonodatelstvo X-XX vekov. Zakonodatelstvo Drevnxjei Rusi [Russian legislation in the X-XX centuries. The Ancient Rus legislation] (1984), vol.1, Juridicheskaja literatura, Moscow, Russia.

Constitution of Ukraine (1996), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вп>

Verkhovna Rada of USSR (1960), "The Criminal Code of USSR", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>

Mankov, A. (1980) Ulozhenie 1649 goda – kodeks feodal'nogo prava Rossii [Code of 1649 year – Code of Feudal Law of Russia], Nauka, Leningrad, Russia.

Kalinin, G.S. (ed.) (1962) Materialy k izucheniju istorii gosudarstva i prava SSSR "Russkaja Pravda" [Materials for the investigation in the history of state and law "Russkaja Pravda"], Rosvuzizdat, Moscow, Russia.

Rossiiskoje zakonodatelstvo X-XX vekov. Zakonodatel'stvo perioda stanovlenija absoljutizma [Russian legislation in the X-XX centuries. Legislation in the period of formation absolutism] (1986), vol. 4, Juridicheskaja literatura, Moscow, Russia.

Rossiiskoje zakonodatelstvo X-XX vekov. Zakonodatel'stvo pervoj poloviny veka [Russian legislation in the X-XX centuries. Legislation of the First Half-Century] (1986), vol. 6, Juridicheskaja literatura, Moscow, Russia.

Bjuleten' Verkhovnogo Suda SSSR (1972), no.1, p.12.

Marks, K. and Engels, F. (1957) Sobranije Sochinenij [Collected Works], vol. 6, Politizdat, Moscow, Russia.

JEL K22

LEGISLATIVE SUPPORT OF ENTERPRISE SUBJECTS' FINANCIAL SECURITY IN UKRAINE**O. Mitiay**

Abstract. The issues of state regulation and legislative regulatory support of enterprise subjects' financial security in Ukraine have been studied. It was founded a leading role of the state in financial security support and its basic functions. The author has made the conclusions on incomplete legal framework to support financial security of enterprise subjects based on the review of basic economic and financial legislation frameworks.

Keywords: financial security, enterprise subjects, protection of entrepreneurs' interests, regulatory legal support, state regulation.

References.

- Baranovskiy, O. I. (1999) *Finansova bezpeka* [Financial security], Feniks, Kyiv, Ukraine.
- Constitution of Ukraine (1996), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Accessed 16 February 2015).
- Council of Europe (1991), *European Convention on Certain International Aspects of Bankruptcy*, Europ. T.S. No. 136, reprinted in 30 I.L.M. 165.
- Donets, L. I. and Vashchenko, N. V. (2008) *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva* [The companies' economic security], Educational literature center, Kyiv, Ukraine.
- Horiacheva, K. S. (2004) "Formation of mechanism of providing the company's financial security", *Menedzher*, vol. 28, no. 2, pp. 96-103.
- Hryvkivska, O. V. (2012) *Zabezpechennia finansovoi bezpeky silskoho hospodarstva* [Providing the financial security of Agriculture], Aston, Ternopil, Ukraine.
- Kamlyk, M. I. (2005) *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti. Ekonomiko-pravovy aspekt* [The business economic security. Economic and law aspect], Atika, Kyiv, Ukraine.
- Kopylov, V. A. and Yefymenko, T. I. (2007) "The methodological approaches to the evaluation of the state financial security", *Stratehichna panorama*, no. 3, pp. 38–45.
- Omelianovych, L. O. and Dolmatova, H. Y. (2005) *Ekonomichna bezpeka torhovelnoho pidpriemstva* [The economic security of mercantile business], DonDUET, Donetsk, Ukraine.
- Stechenko, D. M. (2000) *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky* [State Regulation of the Economy], MAUP, Kyiv, Ukraine.
- Varnalii, Z. S. (2009) *Ekonomichna bezpeka* [Economic security], Znannia, Kyiv, Ukraine.
- Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine "On Restoring Debtor Solvency or Declaring a Debtor Bankrupt", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12> (Accessed 12 February 2015).
- Verkhovna Rada of Ukraine (1995), Resolution of the Supreme Council of Ukraine "On the Concept (Principles of Public Policy) Ukraine's National Security", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (Accessed 13 February 2015).
- Verkhovna Rada of Ukraine (2001), "The Budget Code of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (Accessed 15 February 2015).
- Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The Economic (Commercial) Code of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 15 February 2015).
- Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On National Security of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (Accessed 12 February 2015).
- Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "The Tax Code of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 15 February 2015).
- Vykhrystiuk, O. S. (2010) "Regulatory and legal framework of companies economic security" [Online]. – available at: http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/npmaup/2010_2/pdf_files/

231-236.pdf (Accessed 16 February 2015).

Yermoshenko, M. M. (2001) *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia* [The state financial security: national interests, real threats, strategy providing], Publishing House of KNTEU, Kyiv, Ukraine.

Zagorel'skaja, T. J. (2006) "The companies' financial security as a control object", *Nauchnye trudy DonNTU*, vol.103, no. 4, pp. 215-218.

PP. 29–32

JEL Q18

THE MAIN INSTRUMENTS OF THE AGRARIAN POLICY IMPLEMENTATION

O. Kirdan

Abstract. The article examines the main factors that determine the choice of instruments in the process of the agricultural policy implementation. It is noted the increased demand for certain research concepts to optimize and improve policy-making in the agricultural sector. It is accented that the agricultural sector of Ukraine's economy is the backbone of the national economy, which forms the factors for the preservation of state sovereignty, food and economic, environmental, and energy security, ensures the development of technologically related sectors of the national economy, creates a market for agricultural products and foodstuffs.

Keywords: agricultural policy, collective action, political preferences, agricultural production, political institutions, competitive environment, social groups, economic aspects of well-being.

References.

Buchanan, J. D. (1997) "The Limits of Liberty", Nobelevskie laureaty po ehkonomike [The Nobel Prize Winners in Economics], vol. 1, Translated, in Nureev R. M. et al. (ed.), Taurus Al'fa, Moscow, Russia.

Buchanan, J. D. (1997) "The Constitution of Economic Policy", Nobelevskie laureaty po ehkonomike [The Nobel Prize Winners in Economics], vol. 1, Translated, in Nureev R. M. et al. (ed.), Taurus Al'fa, Moscow, Russia, pp. 18-21.

Buchanan, J. D. (2004) "The Constitution of Economic Policy", in J. Eatwell, M. Milgroyt, P. Newman (ed.), *Ekonomicheskaya teoriya* [Economics], Translated by Avtonomov, V.S. (ed.), INFRA-M, Moscow, Russia, pp. 167-177.

Kvasha, S. M. (2001) "Forming of financial and economic mechanism of state regulation Ukrainian external agricultural activity", Abstract of D.Sc. dissertation, Agricultural Economy, National Agricultural University of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Galushko, V. P. and Gvido van Xulenbruk (ed.) (2003), *Osnovy` agrarnoyi ekonomiky`* [Fundamentals of Agricultural Economics], Vy`shha osvita, Kyiv, Ukraine.

PP. 33–37

JEL K410

PRACTICAL ASPECTS OF THE INFORMATION SECURITY SYSTEM FORMATION

P. Kurmaiev, E. Bayramov

Abstract. The article is devoted to the practical aspects of the system of information security formation. To achieve this goal, we used methods: structural-functional, historical, expert assessments and logical generalization. The following under the conditions of economic depression consequences negotiation the problem of information security in Ukraine attains special meaning has been stated in the article. The article proves that in modern conditions the information has obtained an important characteristic of civilized development. It is determined that the purpose of information security in Ukraine is to create a secure information space in order to protect Ukraine's national interests. It has been proposed to classify

the state policy directions of the information security support.

Keywords: information security, government regulation, information space.

References.

Barman, S. (2002) Razrabotka pravil informacionnoj bezopasnosti [Writing information security policies], Publishing house "Williams", Moscow, Russia.

British Standard. Code of practice for information security management British Standards Institution, BS 7799:1995

Gawlowski, V., Gutsaluk, M. and Tsymbalyuk, V. (2001) "The Improvement of information legislation as a means of optimization of combating computer crime", Scientific Herald of NAIAU, no. 3, pp. 19-21.

Horoshev, V. V. (2009) "The new architecture of security solutions in computer systems from unauthorized access", Information security, vol. 2 (2), p. 53.

"Information security of Ukraine: the nature and challenges" [Online], available at: http://old.niss.gov.ua/book/panorama/kr_stil.htm

Kurmaiev, P. Y. (2010) Orhanizatsiino–ekonomichniy mekhanizm rehuliuвання rozvytku rehioniv [Organizational and economic mechanisms of regional development], Zheltiy, Uman, Ukraine.

Kurmaiev, P. Y. (2013) "The direction of forming a model of e-governance socio-economic development", Collection of scientific papers SWorld, vol. 38, no. 3, pp. 3-5.

Morozov, O. L. (2009) "Information security in the modern state and prospects of development of the state" [Online], Veche, Special issue, available at: <http://www.viche.info/journal/598/>

Sosnin, O. V. (2004) "Ensuring information security: a theoretical discourse", Strategic panorama, vol. 2, pp. 149-154.

Sklyarenko, O. A. (2006) "Modern problems of information security in terms of internal transformations", Actual problems of international relations, vol. 64, p.127.

PP. 38–41

JEL O17

ANALYSIS OF APPROACHES TO 'SHADOW ECONOMY' DEFINITION

I. Nizhenska

Abstract. The interpretation of 'shadow economy' notion and its impact on economic life have been studied. The basic methodological approaches to 'shadow economy' notion understanding, in particular sociological, cyber and legal have been defined. The complexity and diversity of the shadow economy allowed the author to focus on the need to develop an interdisciplinary approach to the study of the shadow economy. It will contribute to the development of more effective methods to overcome this phenomenon.

Keywords: shadow economy, methodological feature, deshadowing, legal approach, an economic approach.

References.

Borodjuk, V., Turchinov, A. and Prihod'ko, T. (2006) "Assessment of the informal economy scope and its impact on the dynamics of macroeconomic indicators", Economy of Ukraine, no. 11, pp. 4-16.

Bunich, A. P., Gurov A. I. and Korjagina T. I. Tenevaja jekonomika [The Shadow Economy], Jekonomika, Moscow, Russia.

"Crime and socio-economic development", Bor'ba s prestupnost'ju za rubezhom (1991), no. 3, pp. 27–44, 30.

Ispravnikov, V. O. (1996) "Shadow capital: to seize or to amnesty?", Jekonomika i zhizn', vol. 24, pp. 8-12.

Nikitin, S., Stepanova, M. and Glazova, E. (2005) "The Shadow Economy and the Taxation", World Economy and International Relations, no. 2, pp. 24–30.

Orehovskij, P. (1996) "The Statistics and the Shadow Economy", RJZ, vol. 4, pp. 14-17.

Shnajder, F. and Jenste, D. (2001) "The Shadow Economy: size, causes of growth and consequences", Argumenty i fakty, no.17, p. 6.

Tinova ekonomika: sutnist, osoblyvosti ta shliakhy lehalizatsii [The Shadow Economy: the nature, characteristics and ways of legalization] (2006) – Eds. Varnalii, Z. S., NISD, Kyiv, Ukraine.

Turchynov, O. V. (1995) Tin'ova ekonomika: teoretychni osnovy doslidzhennya [The Shadow Economy: theoretical basis of research], ArtEk, Kyiv, Ukraine.

PP. 42–49

JEL D81, E22, F52

ECONOMIC SECURITY IN THE INVESTMENT POLICY CONTEXT

M. Slatvinskyi

Abstract. The article defines the economic security concept according to its official interpretation based on the national security legislation. Evolution of economic security concept and the main approaches to defining its meaning has been considered. The author determined the set of elements of economic security in functional and structural aspects. The author also proposed his own definition of the economic security essence in the investment sector that allows to determine reference points for the development of the investment policy framework.

Keywords: economic security, investment security, investment policy.

References.

Abalkin, L. (1994) "Economic security of Russia: threats and their reflection", Voprosy jekonomiki, no. 12, pp. 4-12.

Arhipov, A., Gorodeckij, A. and Mihajlov, B. (1994) "Economic security: estimates problems, methods of providing", Voprosy jekonomiki, no. 12, pp. 36-44.

Bath, V. (2012) "Foreign Investment, the National Interest and National Security – Foreign Direct Investment in Australia and China", Sydney Law Review, 5-34; available at http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2042318 (Accessed 3 November 2014).

Bayer, R. and Rupert, M. C. (2004) "Effects of civil wars on international trade 1950–92", J. Peace Res., vol. 41(6), pp. 699–713.

Buhval'd, E., Glovackaja, N. and Lazurenko, S. (1994) "Macroaspects of economic security: the factors, criteria and indicators", Voprosy jekonomiki, no. 12, pp. 25-35.

Buzan, B. (1983) People, states and Fear, Brighton.

Constitution of Ukraine (1996), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Accessed 21 February 2015).

Djuzhenkova, N. V. (2003) Sovremennye podhody k formirovaniyu regional'noj sistemy upravlenija jekonomicheskoy bezopasnost'ju [Modern approaches to the formation of a regional system of economic security management], Mashinostroenie-1, Moscow, Russia.

Garfinkel, M., Skaperdas, S. and Syropoulos, C. (2009) International trade and transnational security: how comparative advantage and power are jointly determined, Work. Pap. 2680, CES-IFO, Munich.

Greer, B. (1986) "European economic security", Securing Europe's future / Ed. by Flanagan, St., Hampson, F., pp. 221–241.

Holikov, I. V. "The essence and evolution of the concept of economic security", The Problems of Economy, no. 1, pp. 309-314.

Holsti, K. (1986) "Politics in command: Foreign trade as national security policy", International organization, vol. 40, no. 3, pp. 643–671.

Ilgen, Th. (1985) Autonomy and Independence: US – Western European monetary and trade relations, 1958 – 1984, Totowa, N.Y.

Jackson, J. K. (2013). Foreign Investment and National Security: Economic Considerations, Congressional Research Service, Washington, DC.

- Jekonomicheskaja bezopasnost' : Proizvodstvo – Finansy – Banki [Economic security: Industry – Finance – Banks] (1998) – Eds. Senchagov, V. K., Finstatinform, Moscow, Russia.
- Lykshin, S. and Svinarenko A. (1994) “The development of the Russian economy and its restructuring as a guarantee of economic security”, *Voprosy jekonomiki*, no. 12, pp. 115-125.
- Martin, P., Mayer, T. and Thoenig, M. (2008) “Make trade not war?”, *Rev. Econ. Stud.*, vol. 75, pp. 865–900.
- Martin, P., Mayer, T. and Thoenig, M. (2010) *The geography of conflicts and free trade agreements*, CEPR, London.
- Martynenko, V. V. (2010) “Theoretical basis and essence of economic security of Ukraine”, *Economy of Industry*, no. 3, pp. 41-46.
- Moroz, V. V. (1994) *Natsionalna bezpeka derzhavy – bezpeka liudyny* [National security – human security], Ekslibrys, Kyiv, Ukraine.
- Murdoch, C. (1977) “Economic factors as objects of security; Economics, security and vulnerability”, *Economic issues and national security*, pp. 67–98.
- Olvey, L., Dolden, J. and Kelly, R. (1984) *The economics of national security*, Wayne, N.J.
- Pasternak-Taranushenko, H. A. (1994) *Ekonomichna bezpeka derzhavy* [National economic security], Kyiv, Ukraine.
- Pasternak-Taranushenko, H. (1994) “Economic and national security”, *Economy of Ukraine*, vol. 2, pp. 51-56.
- Polachek, S.W. (1980) “Conflict and trade”, *J. Conflict Resolut.*, vol. 24(1), pp. 55–78.
- President of Ukraine (2012), Decree of the President of Ukraine “On National Security Strategy of Ukraine”, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007> (Accessed 21 February 2015).
- Romashhenko, T. D. (2003) *Jekonomicheskaja bezopasnost' nacional'nogo hozjajstva: teorija, metodologija, formirovanie v Rossii* [The economic security of the national economy: theory, methodology, formation in Russia], Voronezh, Russia.
- Sak, T. V. (2013) “The economic security of Ukraine: concepts, structure, trends”, *Innovative economy*, no. 6, pp. 336-340.
- Shevchenko, L. S., Hrytsenko, O. A., Makukha, S. M. et al. (2009) *Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist ta napriamy formuvannia* [National economic security: the concept and direction of formation], Pravo, Kharkiv, Ukraine.
- Vechkanov, G. S. (2005) *Jekonomicheskaja bezopasnost'* [Economic safety], Vektor, St. Petersburg, Russia.
- Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine “On National Security of Ukraine”, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (Accessed 21 February 2015).
- Vlasiuk, O. S. (2008) *Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku* [Theory and practice of economic security in economics], Kyiv, Ukraine.
- Zagashvili, V. S. (1997) *Jekonomicheskaja bezopasnost' Rossii* [The economic security of Russia], Jurist, Moscow, Russia.

PP. 50–54

JEL E21, Q14

PROBLEMS OF FINANCING THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE'S ECONOMY AND WAYS OF THEIR SOLUTION

Kyrylyuk I.

Abstract. The article examines the problems of financial support of the agricultural sector of Ukrainian economy. The role of bank lending in the agricultural sector and the necessity of the formation of the mortgage market and the creation of a specialized state land bank or network of specialized banking institutions with mixed form of ownership to achieve priority goals are set by the state to producers of agricultural products.

Keywords: financing, investments, crediting, mortgage.

References.

- Dem'ianenko, M. Y. and Zuieva, O. I. Finansovi resursy silskohospodarskykh pidpriemstv Ukrainy: teoriia i praktyka [Financial resources of agricultural enterprises in Ukraine: theory and practice], NNTs «Instytut aharnoi ekonomiky», Kyiv, Ukraine.
- Fedorov, M. M. (2007) "Peculiarities of formation of the market of agricultural land in Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 73-78.
- Haidutskyi, A. (2003) "Economic mechanisms to ensure investment competitiveness of the agricultural sector", *Economy of Ukraine*, no. 2, pp. 69-74.
- Hudz, O.I. (2007) "Lending to agricultural producers under the pledge of agricultural land: problems and prospects", *Ekonomika APK*, no. 1, pp.84-88.
- State Statistics Service (2014) Capital investment in Ukraine 2013: statistical publication, Kyiv, Ukraine.
- Vlasiuk, S. A. (2010) "Modern trends of investment provision of agricultural enterprises", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho aharnoho universytetu*, no. 2, pp. 149-155.

PP. 55–58

JEL L83, O15

MANAGING THE QUALITY OF TRAINING SPECIALISTS AS A FACTOR OF ENSURING THE COMPETITIVENESS OF THE TOURISM INDUSTRY

V. Stoyka, S. Stoyka

Abstract. The article touches upon the peculiarities of training specialists of high-level qualification in tourism industry. The attention is paid to the necessity of use specialized software "Overia Turyzm" in the learning process, and apply new forms of remote passing practice programs on the example of such web project as www.igotoworld.com. It is proposed to create regional tourism complexes in order to expand sources of funding for training specialists in tourism and increase the competitiveness of tourism industry in regions on the national and foreign markets of tourist services.

Keywords: tourism industry, efficiency, competitiveness, tourism services market, social and economic program, "Overia Tourism".

References.

- Bondarenko, M. (2011), "Stabilization and support of the tourism industry development in conditions of economic turbulence", *Doslidzhennia mizhnarodnoi ekonomiky : zbirnyk naukovykh prats'*, vol. 66, no. 1, pp. 166-177.
- Chorna, L. V. (2013), "American scientist's approaches to the problem of training future professionals of tourism industry", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N137/N137p169-172.pdf.
- Holovchan, A. I. (2011), "Theoretical and methodological approaches to optimization of tourism destinations", *Visnyk DITB*, vol. 15, pp. 139–145.
- Honcharuk, Yu. S. (2009), "Strategic Directions of Ukrainian international cooperation in tourism", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Aprer/2009_5_2/03.pdf.
- Konischeva N. J. (2011), "Formation of personnel potential in tourism", *Visnyk Mariupol's'koho derzhavnoho universytetu. Serii : Ekonomika*, no. 1, pp. 97–107.
- Kurylo, V. S., (2011), "The formation of Higher Tourism Education system in Belarus", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/npo/2011_2/Kurilo.pdf.
- Palamarchuk, O. V. (2012), "Global trends in tourism education", *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, vol. 239, no. 4, pp. 190–194.
- Saukh, I. V. (2008), "Improvement of training managers for the tourism industry in Ukraine", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/vddau/2008_1/Economy/16.pdf

JEL G10, G12, G24

**THE APPLICATION OF THE INTEREST SWAP CONTRACTS IN HEDGING
TRANSACTIONS AND FINANCING OF COMMERCIAL BANKS**

A. Ayupov

Abstract. The model of the swap-contract offered in work is actual for the Russian companies and can be used for improvement a credit rating and attraction concerning inexpensive foreign credits.

Keywords: bank, economy, hedging, swap, credit rating.

References.

Ajupov, A. A (2007) Konstruirovanie i realizacija innovacionnyh finansovyh produktov [Designing and implementation of innovative financial products], Nota Bene, Moscow, Russia.

Ajupov, A. A (2007) Proizvodnye finansovye instrumenty: obrashhenie i upravlenie [Derivatives: treatment and management], TGU, Togliatti, Russia.

Burenin, A. N. (2008) F'juchersnye, forvardnye i opcionnye rynki [Futures, Forwards and Options Markets], Academic Vavilov's Scientific and Technical Society, Moscow, Russia.

Downs, J. and Goodman, J. (1997) Finansovo-investicionnyj slovar' [Dictionary of Finance and Investment Terms], INFRA-M, Moscow, Russia.

Galanov, V. A. and Basov, A. I. (2007) Rynok cennyh bumag [Stock Market], Finansy i statistika, Moscow, Russia.

Hull, J. C. (2008) Opciony, f'juchersy i drugie proizvodnye finansovye instrumenty [Options, Futures, and Other Derivatives], Williams, Moscow, Russia.

JEL M3

**COMPETITIVE INTELLIGENCE IN THE SYSTEM OF ENSURING THE
ECONOMIC SECURITY OF BANKS**

L. Chvertko, A. Tovkys

Abstract. The essence and characteristics of competitive intelligence in the banks economic security have been revealed in the article. The range of economic intelligence tasks in the banking sector has been outlined. The main stages of intelligence operations, the mechanism of data collection, analysis and correctly data interpretation have been defined and analyzed. The most efficient methods of storing information from the intruders and competitors have been cleared up.

Keywords: competitive intelligence, economic security, bank, encryption, labeling.

References.

Andrejchikov, A. O., Rogach, O. V. and Ukrainec, A. G. (2011), "Competitive intelligence in the information consolidation cycle", *Biznes i bezopasnost'*, vol. 4, available at: <http://scip.org.ua/2011/10/15/>.

"Business competitive intelligence: objectives, goals, techniques", available at: <http://scip.org.ua/2013/04/19/>.

Gerasimov, P. A. (2006) "Competitive intelligence in a commercial bank", *Bankovskoe delo*, vol. 8, available at: <http://scip.org.ua/2010/03/29/>.

Jushhuk, E. L. (2006) Konkurentnaja razvedka: marketing riskov i vozmozhnostej [Competitive Intelligence: risks and opportunities marketing], Vershina, Moscow, Russia.

Kyshenia, V. "Business intelligence as a necessary tool for business economic security", available at: <http://www.it2b.ru/it2b2.view3.page249.html>.

National Bank of Ukraine [Online], available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=13771481.

Niemtsov, V. D. and Dovhan, L. I. (2001) *Stratehichnyi menedzhment* [Strategic Management], UVPK "EksOb" Ltd, Kyiv, Ukraine.

Orlov, P. I. and Dukhov, V. I. (2004) *Osnovy ekonomichnoi bezpeky firmy* [Principles of firms economic security], "Prometey-Pres" Ltd, Kharkiv, Ukraine.

"PrivatBank" JSC CB [Online], available at: <http://privatbank.ua>.

Saienko, M. H. (2006) *Strategiya pidpriemstva* [Business Strategy], Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine.

Tkachuk, T. "Typical features of competitive intelligence and industrial espionage" [Online], available at: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=451>.

Shevchenko, L. S. (2004) *Konkurentnoe upravlenye* [The competitive management], Jespada, Kharkiv, Ukraine.

PP. 69–74

JEL M48

PUBLIC REPORTING OF THE ECONOMIC SUBJECT: NATURE AND ITS SIGNIFICANCE IN MODERN RUSSIAN ECONOMIC DEVELOPMENT

E. Nikiforova

Abstract. The article investigates the formation of public accountability paradigm of economic agents as a mechanism for the protection of property and economic benefits of persons (both natural and legal) having a direct financial interest in the activities of socially significant commercial organizations. Basis of the economic system of Russia traditionally form economic entities in the economic turnover involving a wide range of market relations participants. Large social significance of this type of economic actors (interdependent and interrelated to each other) cannot be accompanied by the process of creating business information flows. Information allows interested parties to access the data to control for the preservation of the property transferred into the possession of the economic subject, and compliance with their economic interests. An important tool for the implementation of the economic mechanism of protection of persons property and economic benefits having a direct financial interest in the affairs of socially significant economic entity, is a system of accounting data, which openly available to interested users of information in the form of specially prepared for public reporting.

Keywords: paradigm, public reporting, the interests of users, users reporting balance sheet.

References.

Analiticheskoe obespechenie innovacionnogo razvitija biznesa [Analytical maintenance of innovative business development] (2013), Publishing House "Jekonomicheskaja gazeta", Moscow, Russia.

Joerg Butge (2000) *Balansovedenie* [Accounting], Buhgalterskij uchet, Moscow, Russia.

Vincent J. Love (1996) *Kak ponimat' i ispol'zovat' finansovuju otchetnost'* [Understanding and Using Financial Data], John Wiley & Sons, Moscow, Russia.

Ernest, J. (1998) *Delovye finansy* [Business & Finance], Olimp-Biznes, Moscow, Russia.

Nikiforova, E. V. (2002) *Publichnaja otchetnost': principy postroenija* [Public reporting: basic principles], Finansy i statistika, Moscow, Russia

Nikiforova, E. V. (2013) "Public reporting: nature and its significance at the present stage of development of economic relations" [Online]. – available at: http://ztu.edu.ua/ua/science/conference/2013/tezi_world_bok.php (Accessed 29 November 2013).

Novodvorskiy, V. D. (1993) "Financial statement: what it should to be?", *Buhgalterskij uchet*, no. 4, pp. 4-8.

Novodvorskiy, V. D. (1993) "Financial statement: what it should to be?", *Buhgalterskij uchet*, no. 5, pp. 14-20.

Novodvorskiy, V. D. (1993) "Financial statement: what it should to be?", *Buhgalterskij uchet*, no. 7,

pp. 12-18.

Novodvorskiy, V. D. (1993) "Financial statement: what it should to be?", Buhgalterskiy uchet, no. 9, pp. 7-12.

Ministry of Finance of the Russian Federation (2010), The Decree of the Ministry of Finance of the Russian Federation "On the Forms of Accounting Statements of Organizations".

Sokolov, Ja. V. and Kovalev, V. V. (1996) "Statements in Russia in the late XIX - early XX centuries", Buhgalterskiy uchet, pp. 40-43.

Horin, A. N. (1996) "Public reporting and the interests of its members", Buhgalterskiy uchet, no. 4, pp. 16-21.

PP. 75–78

JEL H55

SOCIAL SYSTEM AS AN OBJECT OF SECURITY

A. Kistol

Abstract. Social security according to different scientific approaches in article author analyses, the role and place of the social security at the system of national security defines. Author explores the significance of roles, tasks and responsibilities, subject and object of social policy as a key to ensure social security in society.

Keywords: security, social security, national security, state social policy.

References.

Ahiezer, A. and Gol'c, G. (2002) "Critical thresholds of social systems", Obshchestvennye nauki i sovremennost', no. 1, pp. 38–43.

Hrynenko, A. M. (2003) Sotsialna polityka [Social policy], KNEU, Kyiv, Ukraine.

Minaev, G. A. (2009) Bezopasnost' organizatsii [Business security], KNT, Kyiv, Ukraine.

Tamm, A. Y. and Riiaka, V. O. (2002) Rol Rady Yevropy u zabezpechenni prav liudyny na suchasnomu etapi [The role of the Council of Europe in safeguarding human rights at the present stage], A.I. Shust Publishing, Kharkiv, Ukraine.

Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On National Security of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (Accessed 21 February 2015).

PP. 71–80

JEL J20

THE CONCEPT OF DECENT WORK AND PROBLEMS OF ITS REALIZATION IN UKRAINE

L. Strembitska

Abstract. The article reveals the essence of decent work, outlines the tasks undertaken by Ukraine to achieve its key indicators; actualizes problems that hinder the successful implementation of all components of decent work at the present stage of socio-economic reform in our country.

Keywords: decent work, concept of decent work, socio-labour relations, wages.

References.

Address of the Presidium of the Federation of Trade Unions of Ukraine on the occasion of the World Day for Decent Work, available at: <http://www.fpsu.org.ua/component/content/article/155-vsesvitnij-den-dij-za-gidnu-pratsyu-7-zhovtnya-2013-roku/2186-zvernennya-prezidiji-federatsiji-profesijnikh-spilok-ukrajini-z-nagodi-vidznachennya-vsesvitnogo-dnya-dij-za-gidnu-pratsyu>. (Accessed 23 January 2015).

A meeting of the Council of Federation of Trade Unions Vinnitsa region, available at: <http://www.fpsu.org.ua/nasha-borotba/novini-chlenskikh-organizatsij/6403-43>. (Accessed 23 January 2015).

Decent Work Agenda for the country for 2012-2015, available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-budapest/documents/policy/wcms_183429.pdf. (Accessed 23 January 2015).

Decent Work: Report of the Director-General of the ILO on 87 session Intern. Conf. labour. (1999), ILO, Geneva.

Hrishnova, O. (2010) "Corporate Social Responsibility: the nature, value, strategic directions of development in Ukraine", *Ukraina: aspekty pratsi*, no. 7, pp. 3-8.

ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization purposes, adopted by the International Labour Conference at its 97th session, June 10, 2008, Zheneva.

In 2013 the number of accidents at work decreased by 13%, available at: <http://kvpu.org.ua/uk/news/6/2918>. (Accessed 23 January 2015).

Kolot, A. M., Hrishnova, O. A. and Herasymenko, O. O. et al. (2009) *Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny* [Labor Economics and Labor Relations], KNEU, Kyiv, Ukraine.

Memorandum of Understanding between the Ministry of Labour and Social Policy of Ukraine and the International Labour Organization on Decent Work Agenda for 2008-2011, available at: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_520. (Accessed 23 January 2015).

Recommendations of the Round Table on the occasion of the World Day for Decent Work (7 October 2014, Kharkiv), available at: http://opkho.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=713:2014-10-08-23-39-32&catid=11:2012-06-20-11-32-36&Itemid=69. (Accessed 23 January 2015).

Poplavska, O (2007) "Poverty, ways to prevent and overcome the effects", *Ukraina: aspekty pratsi*, no. 2, pp. 40-45.

Rudakova, S.(2012) "Decent work as a factor in building a socially oriented economy in Ukraine", *Ukrainskyi sotsium*, vol. 41, no. 2, pp. 121-134.

State Statistics Service, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (Accessed 23 January 2015).

"What is decent work?", available at: <http://www.fpsu.org.ua/component/content/article/155-vseshvitnij-den-dij-za-gidnu-pratsyu-7-zhovtnya-2013-roku/2228-shcho-take-gidna-pratsya>. (Accessed 23 January 2015).

"Where is the light at the end of the tunnel?", available at: <http://www.fpsu.org.ua/component/content/article/191-vseshvitnij-den-dij-za-gidnu-pratsyu-7-zhovtnya-2014-roku/6043-de-zh-te-svitlo-v-kintsi-tunelyu>. (Accessed 23 January 2015).

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

УДК вказують у верхньому лівому кутку сторінки.

Матеріал повинен бути підготовлений: в текстовому редакторі Word і збережений у форматі .doc або .docx; шрифт Times New Roman, стиль – звичайний, шрифт – 14 пунктів; міжрядковий інтервал – 1,5. Поля сторінки – 20 мм з усіх боків. Табуляція – 1,25 см; в таблицях і рисунках шрифт 10 пунктів. Рисунки виконуються в чорно-білому зображенні і дублюються окремими файлами; формули набирають засобами текстового редактора; таблиці приводять у тексті вертикально.

Обсяг наукових статей – не менше 7 сторінок комп'ютерного тексту; мова видання – українська, російська або англійська; всі структурні розділи по тексту мають бути виділені жирним шрифтом. Список літератури – не менше 10 позицій, мовами оригіналу.

Структура статті

УДК

Прізвище І.Б. українською мовою. Назва статті українською мовою

Прізвище І.Б. російською мовою. Назва статті російською мовою

Рецензент: Прізвище І.Б., вчений ступінь, посада (повністю), місце роботи (ВНЗ, кафедра або організація, відділ)

Відомості про авторів мовою статті:

Прізвище І.Б.

науковий ступінь, вчене звання, посада (повністю)

E-mail

Місце роботи (ВНЗ, кафедра або організація, відділ)

Анотація українською мовою (50-100 слів)

Ключові слова українською мовою (5-10 позицій)

Анотація російською мовою (50-100 слів)

Ключові слова російською мовою (5-10 позицій)

Структура тексту статті:

1. Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

2. Аналіз останніх публікацій і публікації з проблеми.

3. Формулювання цілей дослідження.

4. Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

5. Висновки та перспективи подальших досліджень.

Список використаної літератури

Прізвище І.Б. англійською мовою. Назва статті англійською мовою

Розширена анотація англійською мовою (100-200 слів)

Ключові слова англійською мовою (5-10 позицій)

Список літератури англійською мовою (References)

Статтю, рецензію та скан-копію квитанції про оплату відсилати на e-mail:

o-mityay@mail.ru

(097) 722 37 00

Митяй О.В.

або

slat.maks@gmail.com

(050) 414 98 40

Слатвінський М. А.

Більш детальну інформацію можна знайти за веб-адресою: ufeb.udpu.org.ua

GUIDE FOR AUTHORS!

JEL should be in the upper left corner of the page.

Material should be prepared: in Word and saved in the format .doc or .docx; Times New Roman font, style - normal, type - 14; line spacing – 1,5. Margins - 20 mm on all sides. Tabs - 1.25 cm; font 10 is used in tables and figures. Figures are executed in black and white and duplicated in separate files; formula means of gaining a text editor; tables in the text should be vertically.

The volume of an article is at least 7 pages of computer text; languages of edition - Ukrainian, Russian or English; all the structural sections of the text should be in bold. References should be at least 10 positions by the original languages.

The structure of the article

JEL

Name and surname in Ukrainian. The title of the article is in Ukrainian.

Name and surname in Russian. The title of the article is in Russian.

Scientific supervisor's review: Name and surname, scientific degree, position, affiliation (educational institution, chair or department).

Information about the author by the language of the article:

name and surname

scientific degree, position

E-mail

affiliation (educational institution, chair or department)

Abstract in Russian (50-100 words)

Keywords in Russian (5-10 words)

Name and surname in English. The title of the article is in English.

Abstract in English (100-200 words)

Keywords in English (5-10 words)

Structure of the article:

1. The problem's setting and its connection with other scientific and practical tasks.

2. The analyses of resent publications on the theme.

3. The aim of the article.

4. The main results and its grounding.

5. Conclusions and further prospects of the research.

References (BSI - British Standards Institution) and transliteration if the reference is in Cyrillic.

The article, scientific supervisor's review and scanned copy of the payment should be sent to

e-mail: **o-mityay@mail.ru**

(097) 722 37 00

Oksana V. Mytiay

or

e-mail: **slat.maks@gmail.com**

(050) 414 98 40

Maksim A. Slatvinskyi

For more information you may visit the journal's web-site: ufeb.udpu.org.ua

CONTENT

SCIENTIFIC BASIS OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY MANAGEMENT

O. Mischyk. Financial and economic security essence and its strategy management.....	4
I. Tkachuk. Theoretical essentials of commercial secret determination.....	10
O. Khlystun. Methods of risk factors accounting in the process of financial security ensuring in agro-food sector.....	15

LEGAL FRAMEWORK OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY

V. Geyko. Legal coverage of person's honor and dignity as a part of financial and economic security.....	18
O. Mitiay. Legislative support of enterprise subjects' financial security in Ukraine.....	25

STATE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY

O. Kirdan. The main instruments of the agrarian policy implementation.....	29
P. Kurmaiev, E. Bayramov. Practical aspects of the information security system formation.....	33
I. Nizhenska. Analysis of approaches to 'shadow economy' definition.....	38
M. Slatvinskyi. Economic security in the investment policy context.....	42

MECHANISMS OF SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT

I. Kyrylyuk. Problems of financing the agricultural sector of Ukraine's economy and ways of their solution	50
V. Stoyka, S. Stoyka. Managing the quality of training specialists as a factor of ensuring the competitiveness of the tourism industry.....	55

FINANCIAL RISK MANAGEMENT

A. Ayupov. The application of the interest swap contracts in hedging transactions and financing of commercial banks.....	59
---	----

MANAGEMENT OF BANKS SECURITY AND FINANCIAL STABILITY

L. Chvertko, A. Tovkys. Competitive intelligence in the system of ensuring the economic security of banks	65
--	----

ACCOUNTING AND COMPANIES ANALYTICAL SUPPORT OF SECURITY

E. Nikiforova. Public reporting of the economic subject: nature and its significance in modern Russian economic development.....	69
---	----

LABOUR ECONOMICS AND SOCIAL ASPECTS OF ECONOMIC SECURITY

A. Kistol. Social system as an object of security.....	75
L. Strembitska. The concept of decent work and problems of its realization in Ukraine.....	79

AUTHORS	87
----------------------	----

ABSTRACTS & REFERENCES	90
---	----

FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY MANAGEMENT

Scientific journal

№1 (1) 2015

Publisher: Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University

The Journal is founded in 2015.
Published quarterly.

Editor-in-chief:

Petro Kurmaiev, Doctor of Economics, Professor
(Uman, Ukraine)

Certificate of State registration
KV № 21175-10975R of 14.01.2015
ISSN 2411-460X

Deputies of Editor-in-chief:

Oksana Mytiay, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Inna Hryshova, Doctor of Economics, Professor
(Odesa, Ukraine)

Post address: Ukraine, 20300, Cherkasy region,
Uman, 2, Sadova street, off. 322

Phones: +380-97-722-37-00
+380-50-414-98-40

E-mail: o-mityay@mail.ru
slat.maks@gmail.com

web: ufeb.udpu.org.ua

Editorial Board:

Vasyl Besedin, Doctor of Economics, Professor,
Chief Researcher (Kyiv, Ukraine)

Oleksandr Denysiuk, Doctor of Economics,
Professor (Vinnytsa, Ukraine)

Anatoliy Muzychenko, Doctor of Economics,
Professor (Uman, Ukraine)

Dmytro Stechenko, Doctor of Economics,
Professor (Kyiv, Ukraine)

Aidar Aiupov, Doctor of Economics, Professor
(Kazan, Russia)

Borys Kindiuk, Doctor of Law, Professor
(Mariupol, Ukraine)

Yuliia Anisimova, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Togliatti, Russia)

Tetiana Ponedilchuk, Ph.D (Economics),
Associate Professor (Uman, Ukraine)

Iryna Kyryliuk, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Olha Mishchuk, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Vitaliy Stoika, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Language Editor:
(English)

Liudmyla Zagoruiko, Ph.D (Pedagogics)

Executive Secretary:

Maksym Slatvinskyi, Ph.D (Economics),
Associate Professor

Technical Secretary:

Volodymyr Ponedilchuk

Journal's Directions:

- Scientific basis of financial and economic security management
- Legal framework of financial and economic security
- Modern problems of companies efficiency improvement
- State financial and economic security
- Mechanisms of sustainable economic development
- Regional economy and economic security
- Globalization and its impact upon national economies
- Ecology and rational environmental management
- Financial risk management
- Management of banks security and financial stability
- Accounting and companies analytical support of security
- Audit and competitive intelligence
- Labour economics and social aspects of economic security
- Intellectual capital and economic development

The authors are responsible for the accuracy of facts, quotations, proper names, geographical names, names of companies, organizations, institutions, and other information.

The Editorial Board are not responsible for the author's views.

Published by the decision of the Academic Council of the University (protocol № 10 of 28.04.2015)

© «Financial and Economic Security
Management», 2015